عبدالملک پرهېز

Download from:aghalibrary.com

سیاست څه ته وايي؟

لومړۍ برخه

کله چې موږ د خپل هیواد ۳۰ کلن تاریخ ته نظر اچوو وینو چې زموږ هیواد په تیرو دیرشو کلونو کې له عذابه ډکه لار وهلې ده او د وخت په تېریدو سره دغه غملړلي لاره نور هم پېچلې او غم لړلې کېږي ، په هیواد کې دومره ستونزې نه حل کېږي چې هره ورځ پر زړو ستونزو نوې ستونزې ور زیاتېږي.

دیرش کاله کېږي چې افغانستان د نړیوالو زبرځواکونو د سیالۍ په ډګر آوښتی او ددې سیالۍ زیان یوازې افغانانو ته رسېږي په دغه دیرش کلنه غمیزه کې افغانانو خپله مادي او معنوي پانګه له لاسه ورکړه او هیواد په مادي او معنوي کنډواله اوښتی خو په تاسف سره نن هم د ویجاړۍ دغه بهیر لا تر ناڅرګنده وخت روان دی او هیڅوک نه پوهېږي دغه ناورین کله پای ته رسیږي. نو زموږ دنده څه ده او څه باید وکړو؟ څو خپل هیواد د نیمې پېړۍ له بحرانه وباسو؟ دا هغه پوښتنه ده چې ټول هڅه کوي ځواب یې پیدا کړي خو لا تر اوسه دغې پوښتنې ته چا یو کوټلی او سم ځواب نه دی پیدا کړی. او دا چې ولې داسې یو ځواب چې ټولو ته د منلو وړ وي نه دی پیدا شوی علتونه ډیر دي خو یو علت دا هم دي چې موږ د سیاست په اړوند اړینه علمي پوهه نه لرو او نه شو کولی د پېښو بهیر سم وارزوو ، نو له همدې امله زموږ یو شمیر سیاستمداران د ستونزمنو پېښو په تړاو ناسم او ناسنجول شوی کړنې او پرېکړې کوي چې دا کار په پرله پسې ډول هیواد په کړکېچ کې ډوبوي او دا کار له بلې خوا سیاستمداران یو پربل هم بې باوره او بدګومانه کوي او په پایله د سم سیاسي چلند پر ځای د دسیسو او توطئو لاره غوره کوي او په دې ډول خلک هم پر سیاستمداران خپل اعتبار له لاسه ورکوي .

نن ټوله نړۍ زموږ په هیواد کې ده ، نړیوال هم یو له بل سره جوړ نه دي آن د یو هیواد د سیاستمدارانو ترمنځ هم زموږ د هیواد په اړوند د نظر یووالی نه تر سترګو کېږي، د افغاني دولت د چارواکو او بهرنیانو ترمنځ هم اختلافونه ډیر ژور دي، د سیمې هیوادونه هم زموږ په هیواد کې د خپلو ګټو د ترلاسه کولو په هڅه او هاند دي. دا یو پېچلی او ډیر ستونزمن حالت دی، دا حالت له سیاستمدارانو څخه د زیاتې پوهې، ځیرتیا او مسوولیت غوښتنه کوي.

نن په هیواد کې د بې کفایتۍ او بې تدبیرۍ نښې په هر ځای او په هر څه کې لیدل کېږي. هر څه د ویجاړۍ په لورې درومي؟ نو ځکه له هر چا سره دا پوښتنه شته چې حالات په کومه خوا روان دي او څه باید وشي؟ دا او دې ته ورته پوښتنې یوازې د دقیق سیاسي ارزونې له لارې ځواب ترلاسه کولی شي .

د سیاست په اړوند د خلکو نظریې سره توپیر لري، هر څوک د خپلې پوهې ، ټولنیز دریځ او ګټو پر بنسټ هغې ته یو تعریف ورکوي. د کور ښځه چې نا لوستې ده د سیاست په اړوند یو ډول تصور لري، یو بزګر او کارګر بل ډول تصور لري، د پوهنتون استاد یا د سیاسي ګوندونو مشران له هغې څخه بل ډول تصور لري. څوک سیاست ناوړه، کرغېړن او بد بولي او له سیاست څخه ډډه کوي، څوک د سیاست اډانه ټاکي او هر چا ته په سیاست کې د ګډون حق نه ورکوي لکه ښځو ته یا د ښوونځیو او پوهنتونونو زده کوونکو او محصلینو ته له سیاست څخه د ډډې کولو لارښونه کوي ، ان د افغانستان اولسمشر هم د پوهنتون محصلینو ته لارښوونه کړې وه چې له سیاست څخه ډډه وکړي او سیاست یې د محصلینو په زیان بللی ؤ. ځنې د افغانستان ټولې بدمرغۍ په سیاست پورې تړي. ځنې کسان په سیاست کې د ټولنې د ټولو طبقاتو او قشرونو ګډون حتمي او اړین بولي. ددې خبرو په پام کې نیولو سره په کار دی څو ځان پوه کړو چې په پای کې سیاست څه ته وايي چې خلک په اړوند یې داسې مختلف اندونه لري. د

سیاست مفهوم لکه د بل هر انساني علم په څیر، هم د اډاني له پلوه او هم د موضوع له پلوه ډیر پېچلی دی. د لغت له پلوه ځنې هغې ته د رعیت ساتلو، د ملکیت ساتلو، تدبیر، ریاست، قضاوت او داسې نورو مفهوم او مانا ورکوي. د سیاست انډول کلمه پولیتیکس ده.

د پولیتکس یا سیاست کلمه له «پالیس۱» څخه رامنځ ته شوې – په لرغوني یونان کې ښاري اداري ته ویل کېده. په انګلیسي ژبه کې له دریو کلمو سره سمون لري :

پالیتي ;Polityپالیسي, policy پولېتکسpolitics

دا دری واړه په ګډه د مفهوم د هر اړخیزې مانا په اړوند یو ټاکلی لید وړاندې کوي: «پالیتي» په یو ټاکلي چاپیریال کې د اداري یا مدیریت له ارګانونو سره د اساسي قانون په اډانه کې سر او کار لري –لکه حکومت، پارلمان او داسې نور. «پالیسي» په هغه سیاسي تګ لارې پورې اړه لري چې پر مخ وړل کېږي لکه صعنتي سیاست، دبهرنیو چارو سیاست، د ښځو سیاست او داسې نور. « پولیتکس» هغه موسسو ته اړوند کېږي چې هدف یې د اساسي قانون د ارګانونو پر سیاست اغېزه ده –دا اغېزه د ټاکنو او په ټاکنو کې د ګوندي ګډون د لارې ترسره کېږي او داسې نور. په عمومي ډول سیاست هغه کړنې په برکې نیسي چې په یوه ټولنه کې د ارزښتونو د ټاکلو یا مشخصولو، لومړیتوب ورکولو او د ویش چارې سرته رسوي او همدارنګه هغه جوړښتونه یا اډانې چې دغه کړنې په کې ترسره کېږي.

د لویدیز په ډیرو هیوادونو کې زیات خلک سیاست د سیاسي ګوندونو ترمنځ د انتخاب شوي پارلمان په عمومي غونډه کې ،د انتخاب شویو استازیو او د دولت ترمنځ د سیاسي کړنلارې د غوره کولو پر سر او د حکومت د قانوني کار په اړوند مبارزه بولي، د اداري او مدیریت د ارګانونو رسمی چارو ته د لاسرسي پیدا کول د سیاست مرکزي ټکی دی.

د قاعدې له مخې دغه لاسرسی یوازې په څو کسانو پورې محدود دی. په همدې ډول په لرغوني زمانه کې ښاري اداره - «د مستقیمې دموکراسۍ» د بېلګې په توګه پېژاندل شوې وه – هغه مهال ډېرکي (اکثریت) رسمي سیاسي حقوق نه لرل. کوچنیانو ، ښځو او غلامانو په سیاست کې د ګډون حق نه درلود. دوی د بشپړو انسانانو په توګه نه پېژاندل کېدل. د روم په امپراتورۍ کې، د ملي دولت د رامنځ ته کېدو په بهیر او په اروپا کې د مطلقه شاهي تر واک لاندې، دولتي سیاسي پریکړې د څو شتمنو او بډایه کسانو (ارستوکراتانو) له خوا نیول کېدې. کله چې د لومړي ځل دپاره کپیتالېزم او صنعت په غوړېدو شو نو د پریکړو کړۍ پراخه شوه. ښاري انسان پر دغه کړۍ ور زیات شو او ورو ورو یې پر ارستوکراتانو کړۍ تنګه کړه او په پای کې یې سیاست د ارستوکراتانو له کنتروله وایست

.

عبدالملک پرهیز

د سیاست علم رول او ارزښت

دویمه برخه

د سیاست علم ، د ټولنیزو ځلېدیزو «پدیدو »هر اړخیزه څېړنه او ارزونه کوي. سیاسي ارزونه له انسان سره مرسته کوي څو هغه نړۍ، چې په کې ژوند کوي په سمه توګه وپېژني او د راز راز ځانګو ترمنځ هغه ځانګه غوره کړي

چې تر ټولو ښه ده او په پای کې پرهغه لوبو او کوچنیو بدلونونه اغېزه وکړای شي چې هره یوه یې د ژوند انه نه بېلیدونکي برخه جوړوي. د سیاست اصلي او غوره مرکز دولت دی. ځنې نور داسې نظر لري چې د سیاست علم له حکومت سره تړاو لري. دریمه ډله دا دواړه نظریې سره یوځای کوي لکه فرانسوي څېړونکی او متفکر پل ژانت وایي: د سیاست علم د ټولنیزو علومو هغه برخه ده چې د دولت د بنسټونو او د حکومت د اصولو په اړوند خبرې او څېړنې کوي.

په دودیز ډول ، ډیر کله ویل کېږي چې د دولت په ارزونه کې حکومت هم په پام کې نیول کېږي، ځکه دولت د عملي مقصدونه له مخې د حکومتي ارګانونو له لارې عمل کوي. هارولد لاسکي وايي.« د چارو د عملي اداره کولو د پاره دولت هماغه حکومت دی» خو د ځنې اړخونو له پلوه ، د حکومت کلمه ډیره پراخه ده. که «حکومت» په پراخ مفهوم سره وکارول شي، د کنترول او اطاعت په بنسټیز اند ولاړ دی، دغې ځلېدنې (پدیدې) د انساني ټولنې له پرمختیا سره پرمختیا کړې ده. د سجویک په عقیده ، د سیاست علم « هغه ټولنې څېړي چې حکومت لري، یانې هغه ټولنې چې د هغې غړیو ، لږ تر لږه په ټاکلو مسایلو کې، د ځنې کسانو یا د یو شمیر کسانو چې د ټولنې یوه برخه جوړوي ،له دستورونو څخه په اطاعت کولو عادت کړی وي» دغه تعریف د سیاست د علم ډګرونه پراخوي او هغې ته له دولت څخه هم پراخ مفهوم ورکوي.

د سیاست د علم دودیز مفهوم، د دولت یا حکومت د څېړنې د علم په توګه نور مناسب نه ګڼل کېږي. دغه مفهوم پر هغې بنې تاکید کوي او په ظاهره قانون خوښونې ته له حده زیاته پاملرنه ددې سبب کېږي څو قوانین پلي شي. بې له دې چې تکاملي بهیر او پایلې په پام کې و نیسي. اوس په عمومي ډول دا منل شوې ده چې د سیاست علم باید په ټولنه کې غیر رسمي سازمانونه او هغه سیاسي چلندونه چې د حکومت رسمي جوړښت ټاکي او همدارنګه هغه ځواکونه چې پر حکومت اغېزه لري، په دربر کې ونیسي.

د نوي حکومت له څېړنې او مطالعې سره د سیاست د علم یو شان ګڼل هم له اعتراض سره مخامخ شوی دی. له پنځه لسمې پېړۍ څخه دمخه د «دولت» کلمه د سیاسي پلوه نه کارول کېده، او کله چې ددې مقصد د پاره و کارول شوه نو د «نوي» صفت ورکړای شو. د اعتراض کوونکو په ګومان کله چې دولت ته په ځانګړي نظر کتل کېږي نو د سیاست علم د تعریف په برخه کې یوې داسې پایلې ته رسېږي چې نوی دولت د سیاسي سازمان وروستۍ «نه لنډمهاله» بڼه ده او یوازنی سیاسي جوړښت دی چې د بشر هوساینه رامنځ ته کوي.

نو له دې کبله د پوهې هغه ډګر چې د سیاست علم یې په بر کې نیسي ، له دولته هم وړاندې ځي. کاتلین عقیده لري چې «سیاست» د سامان لرونکې انساني ټولنې څېړنه ده او تر هر څه دمخه د ټولنې سیاسي اړخونه څېړي. نو له دې کبله د برټرن دوژوونال په نظر: «سیاست» هغه سیاسي اړیکې څېړي چې د خلکو په را غونډېدو سره په یو وخت کې منځ ته راغلي دي، دا ډول نظرونه د سیاست د علم د څېړنو ډګر دومره پراخوي چې ټول هغه څه په بر کې نیسي چې د ټولنیز ژوند په سیاسي اړخونو او یا د خلکو تر منځ په سیاسي اړیکو پورې اړه لري. خو د زده کړې په بهیر کې د سیاست علم او د هغې نوي وړتیاوې له ټولو هغه شیانو سره چې په یوې سازمان لرونکې ټولنه کې د انسان په ژوند پورې اړه لري له سیاست سره باید یوځای او ګډ نه کړای شي او ددې وسوسې تر وړاندې باید ټینګار وشي .

هارولد لاسول، چارلزمریام، برتراند راسل، واتکینس او هانس مور کنتا ، د سیاست په تکاملي برخه لیک تاکید کړی دی، او عقیده لري چې واک، د سیاست اساسي مفهوم دی او د سیاست ټولې ځانګې سره یو ځای کوي. لاسول د سیاست د علم د تعریف په اړوند ویلي دي: « د سیاست علم د یو تجربي نظام په توګه د واک یا قدرت د رامنځ کېدو د څرنګوالي او په هغې کې د شریکېدو له څېړنې څخه عبارت دی.» او « سیاسي کړنه ، هغه کړنه ده چې د واک پر بنسټ تر سره کېږي.» سیاست او سیاسي علم د ماهیت، بنسټ، ډګر او پایلو له پلوه په ټولنه کې د شته واک سره تړاو لري. د سیاست د علم اړوند یو پوه « د پاملرنې مرکز» څرګند او

روښانه دی او له هغې مبارزې څخه عبارت دی چې د واک د تر لاسه کولو یا ساتلو ، د واک د پلي کولو یا پر نورو باندې د اغېز ، یا د هغوی د کړنو څخه د مخنیوي دپاره کېږي. همدارنګه ویل شوي دي چې: « سیاست د واک په اړوند یوه (مقوله) ده، یانې د ټولنیز یا مادي چاپېریال د ساتلو یا بدلون د کارمندانو ، د کاري موسسو او د ټولنیزو بنسټونو په وړتیاو پورې اړه لري. د هغه زیرمو په اړوند یوه مقوله ده چې ددغه وړتیا بنسټ جوړوي ، او هغه ځواک دی چې هغه پلي کوي او پرې اغېزه کوي.

واک ته پاملرنې او پر واک تاکید ، د شکل پالنې دودیز نظر نه منې چې دا کار د سیاسي بهیر د واقعي ارزونې سبب ګېږي. د سیاست له علم څخه یو داسې تعریف ته اړتیا ده چې واک ته یې پام اړولوي او په همدې ډول دغه واقعیت ته پاملرنه کوي چې د دولت د شکل او کړنې کنترولونکي ځواکونه داسې ځواکونو ته ورته دي چې په نورو سازمان لرونکو ډلو لکه کورنۍ، کارګري او تعاوني اتحادیو کې (چې ډیر یې سیاسي فعالیت نه کوي) فعالیت کوي.

خو سره ددې هم ، د سیاست د تعریف په اړوند نظریې د واک له مقولې سره د ځنبو اړخونو له پلوه د رضایت وړ نه دي. لومړی دا چې دغه نظریې د واک د سیاسي او ټولنیزو اړخونو ترمنځ توپیر نه ویني. د واک اړیکې او د وخت نفوذ « سیاسي» او تر یوه بریده سازمان لرونکی دی خو پکار ده د هغه سازمانونو اقدامونه وپېژاندل شي چې یو ډول مشروعیت لري او د خلکو د اطاعت او درناوي دعوه هم لري. دویم دا چې د واک په لاره کې د مبارزې سیاست ، د هدف لرونکو انګېزو څخه واټن نه لري. خو د واک ، (د کوم پر بنسټ چې واک کارول کېږي) او د هغه هدفونو ترمنځ اختلاف چې واک ترې منځ ته راځي ، سیاست د ناڅرګند توب سره مخامخوي. په واقعیت کې، د سیاست پای-د پخلاینې له لارې د مخالفینو تر منځ د ګډو ګټو او ټاکلو ارزښتونو پر بنسټ یوې کړنلارې ته رسېدل دي. دیوید ایستون عقیده لري سیاست « په ټولنه کې د ارزښتونو په ویش» پورې اړه لري.

سره له دې ټولو خبرو ، واک د سیاست د ترسره کولو ډیر مهم عنصر دی او د سیاسي علم لومړنۍ دنده دا ده څو هغه وپېژني. واک د سیاست د ثقل مرکز جوړوي او په سیاسي ژوند کې ټول کړکېچونه په واک پورې تړلي دي.

نولی، د سیاست په اړوند یو لړ تعریفونه لري چې په لاندې ډول دي:

- سیاست « له امکاناتو څخه د ګټې اخیستلو هنر دی» ډیر کله سیاسي فعالان نه شي کولی خپلو هدفونو ته و رسېږي، له دې کبله باید له واک سره خپلې اوچت آلوتنې برابرې کړي. هیڅوک نه شي کولی له خپل قدرت څخه زیات په سیاست کې نفوذ او اغېزه وکړي.
- سیاست « پر خلکو حکومت کول» دي، کایتانو موسکا، په واکمنه طبقه کې د اړیکو او آستین رانې پر انسانانو د حکومت کولو او د هغه کسانو په اړوند چې حکومت کوي او د هغه کسانو چې پرې حکومت کېږي، د هغه کسانو چې امر کوي او د هغه کسانو چې امر ترسره کوي، ترمنځ د اړیکو په اړوند بحث کوي او عقیده لري چې دا د سیاسي ژوند مرکزي اړیکه ده.
- «سیاست د واک دپاره مبارزه ده» د لویدیځ د متفکرانو تر منځ دا یو ډیر مهم تعریف دی چې سیاست د واک او په ټولنه کې د هغې د پلي کولو او نفوذ ورکولو دپاره مبارزه ده.
- سیاست یانې په دې پوهېدل چې: « څوک ګټونکی دی، څه ګټي، کله یې ګټي، څنګه یې ګټي او ولې یې ګټي؟» د سیاست په اړوند د هارولدلاسکي دغه تعریف چې د شعار بڼه لري او په آسانۍ سره یې په یاد کې ساتلی شو. خو باید پوه شو چې دغه تعریف د «سیاست د علم» تعریف دی، ځکه له پوهې او له علم او خبرتیا څخه خبرې کوي.

- سیاست «د ارزښتونو آمرانه ویش دی» دغه تعریف په ایستون پورې اړه لري او دا د سیاست یو ډیر انتزاعي مفهوم دی. او په پای کې ، نولی هم د سیاست تعریف وړاندې کوي:« ټول هغه فعالیتونه چې نېغ په نېغه او یا په غیرمستقیم ډول د دولت د واک د تر لاسه

کولو، د دولت دواک د ټینګولو، او د دولت له واک څخه د کټې اخیستلو سره مل دی.» د نولی تعریف هم نوی نه دی او په واقعیت کې د دې خبرې بل بیان دی چې سیاست د واک د نیولو، ساتلو، زیاتولو یا ښودلو د پاره مبارزه ده.

که وغواړو چې د سیاست په اړوند یو پراخ او هر اړخیز تعریف ولرو، نو هغه داسې تعریفولی شو: سیاست په یو هیواد کې حکومتي کارونه او د خلکو، ډلو او ګوندونو (ټولنیزو ځواکونو) ترمنځ او په نړیوال ډګر کې د دولتونو ترمنځ سوله ایزې او غیرسوله ایزې اړیکې دي.

د دې تعریف پربنسټ د یو سړي د سیاست، د یوې ډلې د سیاست، د یو ګوند د سیاست او د یو دولت له سیاست څخه یادونه کولی شو. او د نړیوالې ټولنې ترمنځ د خپل منځي سیاست له پلوه هم د دولت سیاست ټاکي. سیاست د یادو شویو ټولنیزو ځواکونو د هرې یوې ګټې په بر کې نیسي. د یادو شویو ځواکونو ترمنځ د اختلاف په حالت کې د غه ګټې یو له بل سره په ټکر کې راځي. د هغوی ترمنځ د یو کېدو او پیوستون په حالت کې د ټولنیزو ځواکونو د اړیکو او ګټو تر منځ همغږي منځ ته راځي. په بله ژبه ټولنیز ځواکونه، د ګټو د ټکر په حالت کې د یو او بل پر خلاف په شخړو لاس پورې کوي، خو د روغې جوړې او ګډو ګټو په حالت کې سره یوځای کېږي، د دغه پیوستونونو او ټکرونو د لارښودنې او هغې ته د لوري ورکولو څرنګوالی سیاست رامنځ ته کوي. سیاست د ټولنیزو ځواکونو د ګټو او اړیکو د ټکرونو او جوړښتونو ډګر دی.

په دغه تعریف کې د واک د پکارولو مسالې ته هم پاملرنه شوې ده. کوم سیاست چې له تضاد څخه رامنځ ته شوی وي، په هر حال له سیاست څخه رامنځ ته شوی، په دې توپیر چې قدرت په غیر سوله ایزه بڼه د زور، جبر او تاوتریخوالي له لارې کارول کېږي، خو د جوړ جاړي په حالت کې سیاست په سوله ایزه بڼه، د ّهڅونې، نازونې او داسې نورو له لارې کارول کېږي.

هدف ته د رسېدو د پاره د وګړو، ډلو، ګوندونو، حکومتونو او دولتونو هدفونو او چلندونو ته هم سیاست وایي. د سیاست دغه مانا د پروګرامونو او مرامونو د جوړولو او د هغو د پرمخ بېولو سره اړیکه لري او البته تل د هغې له لومړۍ مانا سره مل دی.

سیاست په ټولنه کې د انسان د فعالیت ډیر حساس ډګر دی او ډیر زیات د هرې ټولنې د کولتور، د خلکو د اندونو، د ډله ایزو او شخصي ګټو او نظریو او د اقتصادي عواملو تر اغېزې لاندې دی او خپله هم پر هغو اغېزه لري.

له سیاست څخه د دې تعریف په رڼا کې، کولی شو د «سیاست علم» داسې هم تعریف کړو: د سیاست علم د ټولنیزې پوهې او خبرتیا یوه څانګه ده چې هدف یې په یو هیواد کې د ټولنیزو ځواکونو ترمنځ پرسیاسي اړیکو د واکمنو اصولو او قواعدو منظمه پېژاندنه او د دولتونو او د نړیوالې ټولنې په ډګر کې اړیکې دي.

د ټولنیزې پوهې او خبرتیا دغه څانګه، د ټولنیزو ځواکونو ترمنځ په اړیکو کې د واکمنو اصولو او قواعدو کړنې کشفوي او د هغو د کړنو څرنګوالی هم راښیي. د سیاست علم د دغه اصولو او قواعدو د کشف او په عمومي ډول د حکومتونو، سیاسي ګوندونو او نفوذ لرونکو ډلو، ټولنیزو بنسټونو او سیاسي اندونو کړنې څېړي. د نړیوالو اړیکو له پلوه هم د نړیوالو موسسو او سازمانونو، په بېلابېلو هیوادونو کې د سیاست او حکومت، د عمومي ډیپلوماسۍ، د هیوادونو ترمنځ د اړیکو، او د هیوادونو بهرني سیاست ته اړوند کېږي څو د هغو ترمنځ د اړیکو د بنسټونو په اړوند پېژندګلوي او خبرتیا ترلاسه شي

عبدالملک پرهیز

د سیاست د علم ډګرونه

دریمه برخه

د سياست د علم تر تعريفولو وروسته، دادی د هغې ډګرونه بايد وټاکو. د امريکا د سياسي او ټولنيزو علومو کلتوري ټولنې ، د ۱۹۲۵کال د دسمبر د مياشتې په ۲۸ او ۲۹ نېټه په فلاددلفيا کې د سياست د علم د هدفونو او چلندونو د ډګرونو په اړوند يو کنفرانس جوړ کړی ؤ.

آلفرد دوګرازيا ، ديويد ايستون، ايکشتن، هانس مورګنتا ، پالمر او يو شميرنور پوهان په دغه کنفرانس کې د بحث او ګډون دپاره رابلل شوي ول.

په دغه کنفرانس کې وويل شول چې د سياست د علم پولې او بريدونه په آسانۍ سره ټاکلي نه شو. د ټولنيز ژوند هيڅ داسې ډګر نه شته چې له سياست سره اړيکې ونه لري، او يا د سياست د علم د څېړنو په اډانه کې را نه شي. د سياست علم د ټولنيزو څېړنو ډېرې برخې په دربر کې نيسي او يا له علمي څانګو لکه تاريخ، اقتصاد ، ټولنپېژاندنې، ټولنيز روح پېژاندنې، اخلاقو ، شميرنې ، جغرافې ، او نورو څانګو سره پيوند لري. خو لکه چې و به وينو ، د سياست علم ، د « پاملرنې يو مرکز» لري چې خپلې څېړنې د هغې پر بنسټ ترسره کوي. همدارنګه خپل ځانګړي مواد او ورکړنې هم لري .

ـد سياست علم، تکامل کوي: د سياست علم په ټولنه کې د واک او قتدار طبعيت، ستنې ، بهيرونه ، ډګرونه او پايلې څېړي. ددغه مانا له مخې «قدرت» بايد جبر و نه ګڼل شي. د واک اخلاقي بنسټ يا ستن او پر انسان باندې د اندونو اغېزه په غوره توګه په فلسفه او د سياست په روح پېژاندنه کې څرګندېږي. د قدرت د رامنځ ته کېدو او هدفونو په اړوند خبرې او بحث، د هغې د کړنو د څېړنې په اندازه اهميت لري. سربېره پر دې ، د قدرت او حکومت د ارګانونو څېړنه ، سياست پېژاندونکي د کارګري اتحاديو ، ديني بنسټونو ، د سوداګرۍ شرکتونو او دې ته ورته نورو بنسټونو ، ارزونې ته رابولي. په واقعيت کې د ټولو هغه ټولنو او غونډو څېړنه چې د واک د ترلاسه کولو او يا داغېز ښندلو په هڅه کې دي د سياست په علم پورې تړاو لري.

په دې ډول ، د سياست د علم موضوع ټول هغه اندونه او بنسټونه په دربرکې نيسي چې په ټولنه کې د قدرت او اقتدار سره سر او کار لري. دغه علم همدارنګه د ډلو ، سازمانونو او همدارنګه دهغه سياسي بنسټونو چلند چې له دولت څخه د لږ او زيات خپلواکه دي او غوارې د ټولنيزو بدلونونو په بهير کې پرعمومي سياست اغېزه وکړي ، هم ترڅېړنې لاندې نيسي، دغه څېړنه په هېڅ ځانګړي تاريخي دورې او همدارنګه د بشري ټولنې په هېڅ ټاکلي برخې پورې اړه نه لري، خو د تاريخي څېړنو د پلټنې د آسانتياوو او همدارنګه په ټولنه کې د شتو بهيرونو د پلټنې د لارې د سياست د علم د اړتيا وړ تجربې پايلې تر لاسه کېدی شي.

ـ د سياست علم ، د پريکړو کولو پوهه او فن دی چې واکمن يې (د مشروع يا غير مشروع) متدونو او د لازمو حقوقي وسايلو نه په کار اخيستو سره خپلې پرېکړې پر خلکو (تر واک لاندې خلکو) او پرخپل قلمرو کې (هغه ځمکه چې د حکومت تر واک لاندې ده) ، په حتمي ډول پلي کوي. دغه پريکړې کېدی شي د ټولنيزو چارو د ادارې دپاره ، د واکمن ، د ادارې د رييس، د شرکت د مدير له خوا او يا امکان لري د اجرايي او حکومتي ډيرو لوړ پوړو چارواکو لکه د اولسمشر، صدراعظم، وزير يا د وزيرانو د ډلې ، ښاروال او يا د خلکو د غوره شويو استازو له خوا د هغه واکونو پر بنسټ نيول شوي وي چې ورته ورکړ شوي دي، يا کېدی شي په نړيوال ډګر او يا سيمه کې د دولتونو د مشرانو او استازيو له خوا د ګډ او مرکب سازمان په جوړولو سره ، ګډو او ټاکلو هدفونو ته د رسېدلو دپاره نيول شوي وي. چې لاندې برخې په دربر کې نيسي:

۱ .د موجودو واقعتونو پوهيدل(د څېړنې او پلټنې پر بنسټ(

۲ .د کړنلارو جوړول او توپيرول.

۳ .د هغه بهيرونو او لوريو څېړنه چې په ترڅ کې يې پريکړې نيول کېږي

۴ د وخت او فرستونو د لاسه وتلو څخه مخنيوی(پانګه او انساني منابع(

۵ .د تخصیصي اعتبارونو او بودجې بیا کنترولول(د منابعو د ویش پر څرنګوالي د کنټرول ټینګول(
۶ .د غوښتنو تالیفول: د غوښتنو د ترسره کېدو او له چاپېریال سره د هغې د سمون د بهیر څېړنه.
۷ .د رضایتمندۍ او ملاتړ ترلاسه کول او همدارنګه د عمومي نارضایتۍ او د ټولنیز بحران څخه دمخنیوي دپاره د مناسبو لارو چارو غوره کول.
۸ .د واک پلي کول: د سیاسي پریکړو د پلي کولو یوه وسیله د واک پلي کول دي. بې له شکه په هیڅ حکومت او په هیڅ سیاست کې له حقوقي او سازماني وسایلو څخه له کار اخیستلو پرته، په هیواد او ان په یو تولیدي شرکت ، یو اقتصادي سازمان، او یا یو نړیوال سازمان کې ثبات او اداري واک ټینګ نه شي.
۹ .د قوانینو او حکومتي مقرارتو جوړول: د سیاست د کړنې یو بل ډګر باید د واکمنۍ د اړوندو قوانینو د جوړولو په برخه کې و لټوو. نن ان د یو ورزشي ټیم جوړول او لاربنوونه د یو ډول سیاست جوړونې او د مقرراتو له جوړولو سره تړاو لري.
۱۰ .د احتمالي کړکېچونو د کشف او د بحران د منځ ته راتګ څخه د مخنیوي ډګرونه کوم دي؟ بحران یوه پېښېدونکې ځلېدا ده ، او موږ کولی شو بحران په راتلونکي کې د نابېره او یوې ممکنې پېښې په توګه وپېژنو . ، یانې مخکې له دې چې بحران رامنځ ته شي ، یو هوښیار سیاست پوه باید دغه دوه صفتونه ولري، باید تر هرڅه دمخه بحران پېژاندونکې اوسي او خپل سیاست د همداسې احتمالاتو پربنسټ جوړ او اقدام وکړي. دویم ، کله چې بحران پېښېږي باید سمدلاسه په تدبیر او درایت سره د بحران رمز او غوټې خلاصې او بحران په سمه توګه له منځه یوسي.
دلته لازم برېښي د یو سیاست پوه ځنې ځانګړنې په نښه کړو ، یو سیاست پوه باید :
۱ .پر عدالت، تقوا ، اخلاقي او نفساني ښېګڼو سمبال اوسي.
۲ .لازمه زړه ورتیا او جرُات ولري
۳ .په سیاسي چلند که مشهور او په خبرو کې صادق او چلند یې سم وي.
۴ .په خپلو هدفونو کې ربښتنی نیت او اراده ولري.
۵ .د خبر لوځو ، چاپلوسه او غوړه مالو ، او نفاق اچوونکو کسانو څخه ځان لیرې وساتي.
۶ .مسولیت منونکې اوسي نه ریاست غوښتونکی.
۷ .په خپله ژمنه او قول ولاړ اوسي او اولسي خوښونکی اوسي.
۸ .د علم او پوهې سره مینه ولري.
۹.ساده ژوند ولري.
۱۰ .د پانګې او زر ټولولو فکر ورسره نه اوسي.
ـد سیاست علم، اوس یا حال تشریح کوي: د شتو سیاسي ځلېدیزو یا پدیدو او بهیرونو تجربي څېړنه د سیاست د علم د دندو ډېره مهمه برخه ده. دغه څېړنه جاري سیاسي مفهومونو او په ټولنه کې واک غوښتونکو او اغېز ښندونکو ډلو او سازمانونو ته پام اړوي. د سیاست علم ، په تېره بیا د دولت مفهوم ، ریښې، ځانګړتیاوې، بنې او د هغې جوړښت ، د هغې دکړنو بهیر، هدفونه او د هغې ځانګړي کارونه، د اوسېدونکو او اتباعو اړیکې، او همدارنګه له نورو دولتونو او نړیوالو سازمانونو سره د هغې اړیکې څېړي. په واقعیت کې ، د هیوادونو او نړیوالو سازمانو ترمنځ دخپل منځي حقوقو ودې، د سیاست د علم څېړنو ته تازه اړخ ورکړی او په یوه مانا کې هغه یې د نړیوالې ټولنې په سیاسي علم اړولی دی.
ـد سیاست علم د تېر زمانې پوهېدنه کوي: د واک او اقتدار څېړنه، او په تېر کې اغېزه د نن ورځې د بنسټونو ، اندونو او بهیرونو له

پوهېدو او پېژاندو سره ډېره مرسته کوي. د مطالعې دغه اړخ ، هغه هڅې په بر کې نیسي چې د لرغونې زمانې را په دېخوا ترسره شوي دي څو د دولت، حکومت، حقوقو ، او سیاسي چلندونو په اړوند استنباطونه ترلاسه او د آزمایښت وړ پایلو ته ورسېږو. همدارنګه د لومړنیو سازمان لرونکو سیاسي پړاونو ، له ساده څخه پېچلي سیاسي بنو ته تکامل او د اساسي قوانینو د جوړېدو د تاریخ څېړنه په بر کې نیسي. د سیاست علم د راز راز سیاسي اندونو او په ټولنه کې د واک او اغېز غوښتونکو ډلو او سازمانونو د رول د پوهېدو او پېژاندو ، د څېړنې ضمانت کوي.

ـ د سیاست علم د سیاست وړاندیز کوي: د سیاست د علم د ټولو څېړنو وروستی هدف دادی چې سیاسي ځلېداوې یا پدیدې داسې په پام کې ونیول شي څو د غوره کېدونکي سیاست په اړوند د عملي پریکړو د نیولو سبب شي. په دې برخه کې سیاست پېژاندونکی تجربي، تاریخي او قیاسي چلندونه سره ترکیبوي. ددې ترکیبې چلند لېوالتیا داده چې د احتمالي بدلون بهیر کشف کړي او موجوده سیاسي بهیرونه د هغه هدفونو له مخې چې ورته د رسیدو لېوالتیا لري ، وڅېړل شي. د موجوده سیاسي جوړښتونو او بهیرونو د سمون دپاره د طرحو او وړاندېزونو رامنځ ته کول د سیاست د علم منل شوې برخه ده.

ـ د سیاست علم په جنیني پړاو کې: ددې واقعیت سره سره چې سیاسي اند له ۲۵۰۰ کلونو زیات لرغونتوب لري ، د سیاست علم لا تر اوسه د ماشومتوب په پړاو کې دی. په کمبرج کې د سیاست د علم لومړنی استاد ارنست بارکر ، د سیاست په اړوند په خپله پرانستونکې وینا کې وویل: چې یو شمیر کسان هغه (سیاست) «بې مفهومه، شاید شکمن او یا هم بحث پارونکې» ګڼي. د سیاست علم ، د خپل پېچلي او له اټکله وتي تاریخ په بنسټ، د حقوقو ، اقتصاد او د پنځون (طبیعي) او د ژوند دعلومو په پرتله، د اند او منل شویو فني کلمو په برخه کې د چلند ټاکلې ځیرتیا او همدارنګه ټاکلې موضوع نه لري. خو که د سیاست علم له ټولن پېژاندنې سره پرتله شي ، ساده ، غونډ او یوموټی په نظر راځي. د سیاست علم ، که څه هم په روانه پېړۍ کې ډېر پرمختګ کړی ، خو لا اوس هم د پرله پسې بدلون او ودې په حال کې دی.

د سیاست بنسټ

څلورمه برخه

په دموکرتیکو سیستومونو کې دولتي سیاست په ټاکلو موسسو لکه ګوندونو ، د خلکو له خوا په غوره شویو ادارو لکه پارلمان او حکومت کې تنظیمېږي ، خو دا هم مهمه ده څو پوه شو چې ارزښتونه هم په نورو مفهومونو کې تعریف، درجه بندي او وېشل کېږي.

د سیاست بنسټ داسې دی چې د موادو او شیانو اړتیا ارزول کېږي ، خو د ارزښتونو په تړاو تل د اختلاف شتون ممکن دی. ټول ټولنیز سیستمونه که څه هم مختلف دي له دغه ستونزو سره مخامخ کېدی شي، نو له دې کبله هغوی یو سیاست غوره کوي. سیاست جوړېږي، که څه هم هلته هغه ټاکلي ارګانونه نه وي په نښه شوي چې کولی شي په ځانګړې ډول په ټولنه کې د ارزښتونو د ټاکلو او وېشلو دنده په غاړه واخلي. په دې تړاو به داسې یوه ټولنه یا حالت ډېر په زړه پورې وی چېرې چې په دغه برخه کې څرګند اختلافونه شتون ونه لري. د اختلاف د نشتوالی علت کېدی شي دا وي چې په هغوی کې بشپړ یووالی شتون لري یا داچې د موادو او ارزښتونو وېش د ټولو رضایت برابر کړی دی. او کله داسې هم کېدی شي چې اختلافونه پټ ساتل شوي وي.

او داچې ولې په دې اړوند بحث او خبرې اترې نه کېږي او د ورځې په اجندا کې نه نیول کېږي کېدی شي د اوږدې مودې د ډله ایزو

اختلافونو پایله وي چیرې چې د اختلاف یو اړخ ته دا امکان په لاس ورغلی وي څو خپل پروګرام په داسې بڼه پلی کړي څو جوړښتونه او پېژندنه د یادو شویو ډلو له خوا منل شوي وي – او یا هم اختلافونه پټ ساتل شوي وي.
یوه مهمه پوښتنه دا ده چې څه ډول شرطونه باید ولګول شي څو یو رژیم خپلې پریکړې پلي کړی شي. هره ټولنه یو لړ اصول لري چې پر بنسټ یې اختلافونه حلولی شي، کېدی شي دغه اصول رسمي او یا رسمي نه وي. اصول باید داسې وي چې په یوه شخړه کې د هغه بایلونکي حقوق هم وساتي او په پام کې ونیسي کوم چې وروستۍ پایلې مني او سر ورته ټیټوي. تر هغه وخته چې دا کار ترسره کېږي اداره مشروع ده. دا واک دی. خو مشروعیت تل تر تاریخي شرایطو لاندې وي چې کېدی شي له منځه لاړ شي او یا وخت یې پای ته ورسېږي ، په تېره بیا کله چې خلک د خپلو علاقه مندیو تر شا او خوا راټول شي کوم چې اداره ورسره د مخامخ کېدو هیله نه لري او یا نه غواړي وروستۍ پریکړه ومني.

سیاست د یو بهیر په توګه

د سیاست په اړوند زموږ ورځنی تصور ډېر تنګ او تر یوه بریده ډېر خړ دی. سیاست په یو داسې بهیر کې منځ ته راځي چې ډېر پړاونه لري.سیاسي موسسې او د هغوی پریکړې د کنګلې له غره سره پرتله کېدی شي، چېرې چې یوازې لوړه څوکه یې لیدل کېږي: د یوې ستونزې په اړوند رامنځ ته شوې پوهه د بهیر داسې یو پړاو دی لکه سړی په تیاره کې لټون کوي. له دې پړاو وروسته له ستونزې سره د کار پړاو پیل کېږي او په دې پسې د ستونزې د حلولو له ټاکلو لارو سره د کار پړاو پیل کېږي. په عادي ډول دا کار د سازمان ورکولو له لارې ترسره کېږي چیرې چې د ګډو علاقه مندیو لرونکي کسان سره په ګډه کار کوي څو غوښتنې او ستراتېژۍ وټاکي. او له دې وروسته د پریکړو پړاو رارسېږي ، چې د مختلفو پرنسیپونو پر بنسټ په دې پړاو کې د یو بل تر وړاندې الترناتیفونه وړاندې کوي. او په پای کې پریکړې د عمل ډګر ته وړاندې کېږي، که هدف هرڅو مره ښه وي د ناسمو هدفونو په پرتله هیڅ ډول نوي ستونزې او تصور نه رامنځ ته کوي.
په دغه بهیر کې د یوې ستونزې د پېژاندو څخه د پریکړې تر نیولو او بیا د پریکړې تر پلي کولو پورې ګډون کوونکي جلا کسان او یا بېلابېل لوی او کوچني سازمان ورکړ شوي ډلې وي، د بېلګې په توګه په مختلفو سیمو کې بېلابېلې ګوندي ډلې. د قضیې حالت کېدی شي د اډانو په شرطونو او یا د شتو جوړښتونو په منځ کې د کوچنیو جوړښتونو په رامنځ ته کولو پورې اړه ولري – د بېلګې په توګه د نرینه سالارۍ له منځه وړل او د کور میرمنو ته د تقاعد د حق ورکول او یا د عادي رایې ورکولو د حق د ترلاسه کولو د پاره مبارزه. دغه بهیر په یوه لنډمهاله او یا اوږدمهاله بهیر کې ترسره او غښتلي کېدی شي. دا کېدی شي ټول یا ځنې یاد شوي پړاونه په دربر کې ونیسي. ډېر وختونه دا کار د سیاسي سیستمونو په مختلفو سطحو کې تکراریدی شي. د یوې سیمه ایزې ټولنې له خوا یو ابتکار مخکې له دې چې د پورته مقامونو د کړنې د پاره واستول شي د سیمه ایزې ادارې تر څېړنې لاندې نیول کېږي او وروسته له هغې خپله لاره د پورته په لور وهي.
سیاست همداسې یو بهیر دی چې په ټولو ټولنیزو سیستمونو کې پېښېږي. نه یوازې په هغو کې چې موږ یې سیاسي بولو. دا هم مهمه ده ، کله چې په ټول هیواد کې خبره د ارزښتونو د تعریف، مشخصولو او ویش په اړوند ده خو دا وروسته یاد شوي تل مرکزي نه دي.
لومړی دا چې ټول اقتصادي سکتورونه خپل روښانه سیاسي لوری لري. د ارزښتونو د ویش، د کار دځایونو او معاش په اړوند روښانه بیان لري. پر دغه سکتور باندې کنترول د اکثریت له اډانې څخه بهر دی ،خو په عین حالت کې اقتصادي ژوند د حکومت او د خلکو د استازیو تر وړاندې یو لړ پوښتنې مخ ته ږدي .
بل په حکومت کې د ودې مساله ده، چې د ټولنیز ژوند په ډېرو برخو کې د دولت د سختې لاسونې پایله ده، دا کار نور هم چټکېږي

کله چې د حکومت سیاسي رول د خلکو پر ټاکل شویو استازیو ټینګ شي .

د سیاست د علم موضوع ګانې

یونسکو په ۱۹۴۸ کال کې یوه کمېټه جوړه کړه څو د سیاست د علم د نړیوال انجمن بنسټ لیک (اساسنامه) جوړه کړي، د سیاست د علم موضوع ګانې یې په لاندې ډول و ټاکلې:

۱ (سیاسي نظریه

الف. سیاسي نظریه

ب. د سیاسي اندونو تاریخ

۲ (حکومت

الف. اساسي قانون

ب. ملي حکومت

پ. سیمه ایز حکومت(ایالتي او ولایتي(

ت. د عمومي چارو اداره

ث. د حکومت اقتصادي او ټولنیزې دندې

ج. سیاسی تطبیقي بنسټونه

۳ (ګوندونه، عمومي ډلې او اندونه

الف. سیاسي ګوندونه

ب. ډلې او غونډې

پ. په حکومت او د چارو په عمومي اداره کې د خلکو ګډون

ت. عمومي اندونه

۴ (نړیوالې اړیکې

الف. د هیوادونو ترمنځ خپل منځي اړیکې

ب. نړیوال سازمانونه

پ. نړیوال حقوق

ښځه او سیاست

پنځمه برخه

د ښځو نوی غورځنګ د سیاست په هکله پراخ لید لري. شعار د اسې دی « د شخصي ژوند سیاسي کول» او « شخصي سیاسي دي» ، ویل کېږي چې سیاست نه یوازې په نرینه او « بهرنې چاپېریال» پورې اړه لري، بلکې هغه نبغ په نبغه ورځني ژوند ته ننوزي. مخکې له دې چې ښځې –او نرینه.د هغه څه په اړوند چې په کور کې پېښېږي. لکه د ښځې او مېړه خپل منځي اړیکو او د اولادونو سره د اړیکو په اړوند ، یو له بله څخه پوښتنه و نه کړي، پرښځې ظلم له منځه نه ځي.

په جملو کې ددغه سیاسي مفهوم تنظیم د سیاست په اړوند د پېړیو راپاتې پخوانۍ جنسیتي تصوراتو ته یو ځواب دی. دا یوه هڅه ده څو دغه اند چې د ښځې نړۍ شخصي او غیر سیاسي ده، له منځه یوسي. دا په هغه اندونو یو ګوزار دی چې وایي ښځه او واک سره نه جوړېږي. او دا د هغه زیاتو ستراتېژیو څخه یوه ده کومه چې غواړي وښیي، شخصي هرومرو فردي نه بلکې تر ډېره ګډ دی او دا د ډله ایزه او ګډو سازماني چلندونو دپاره یو بنسټ دی.

د ورځنۍ ژوند سیاسي مفهوم په بېلابېلو ډولونو کې پر ښځو ظلم دی. کله چې سیاستونه د قدرت او جګړې او همدارنګه د نرینه د تیري چې د اړونده ټولنیز پوهاوي سره اړیکه لري ، بیان دی، نو په دې حالت کې د سیاسي رول او د ښځې د رول په اړوند دوه ګونی حالت منځ ته راځي. په رسمیاتو کې ښځینه سیاستمدارانې کولی شي خان ته غوره کړي چې به دودیز ډول ښځینه رول یانې ددویمې درجې سیاستمدار رول ولوبوي او هغه سیاسي رول ته ورګډې شي کوم چې نرینه جوړ کړی دی او په دې ډول ځان له خطر سره ځان مخامخ کوي چې په دې کار خپل ښځینه توب له بدګومانۍ سره مخامخوي. د سیاست فوري مانا په تېره بیا چې د کور لاس لاندې رول دي - په حجاب کې دی. کله چې سیاست په دودیزه بڼه درک شي او ښځه لکه د پخوا په شان په رسمیاتو کې دویم او تر لاس لاندې رول ولري ددې سبب کېږي څو ښځه ددواړه جنسونو له نظره ، په سیاسي ژوند کې د پاملرنې وړ رول ونه شي لوبولی. او دا سبب کېږي چې ان فعاله ښځې هم هېرې شي، چې دا په خپل وار سره ددې سبب کېږي څو ښځې په سیاست او سیاسي ژوند کې له پامه ولوېږي.

ترڅو چې سیاست په غوره ډول په بهرنۍ نړۍ کې د اساسي شرایطو سره تړاو لري، او دا په عین حال کې د نرینه نړۍ ده، د سیاست پرمخ بېول د ښځو دپاره ستونزمن کار دی. د سیاست فوري مانا په تېره بیا د کورنۍ نړۍ د تر لاس لاندې نظم په رول کې پاتې کېږي. کله سیاستمدار په دودیز ډول پوهېږي او ښځه لا هماغسې په دولتي ارګانونو کې تر لاس لاندې دریځ لري نو ښځه د سیاسي لوبغاړي په توګه ددواړه جنسونو په فکر کې له سترګو پټه پاتې کېږي. او کار دې ځای ته رسي چې ښځه د واقعي ګډون کوونکي په توګه رانه شي – او دا کار ددې سبب کېږي څو ښځه په سیاست او سیاسي رول کې محدود امکانات تر لاسه کړي .

هغه مسایل چې په ښځو پورې اړه لري په دودیز ډول د مالي مسوولینو له خوا ورته لږ ارزښت ورکول کېږي. دا کار د ښځینه سیاست په برخه کې علاقه مندي او زړه ورتیا له منځه وړي ، په عین حال کې دا کار د نرینه سیاسي دریځ ټینګوي. ښځینه ستونزې ، اړتیاوې او علاقه مندی، شخصي او پټ ساتل کېږي. خو بې له دې چې پرې پوه شو د شخصي ستونزو او د ځانګړي حالت ترمنځ یو ډول اړیکې شته او ددې سبب کېږي څو په ټولنیزه اداره کې سم ډول ګډون ونه شي کړی.

دا ټول سره په ګډه یوه ناوړې کړۍ رامنځ ته کوي: ښځه کولی شي په ټولو بهیرونو او ادارو لکه په ټولنه کې د ارزښتونو ویش او ټاکنه او په ټولو مهمو پریکړو کې چې د ټولنې د پرمختیا اړانه ټاکي برخه واخلي. د نارینه سالارۍ د سیاسي مفهوم نښې دادي چې یوازې نرینه په پام کې نیسي او د ښځو د سیاسي شتون مخه نیسي. هڅه کېږي وو ایي چې ښځې له سیاست سره مینه نه لري او دوی ګنې په سیاست کې د نه ګډون له لارې دا وښیي چې نه غواړي خپل حالت ته بدلون ورکړي.

په دې اړوند چې د سیاست مانا څه ده هیڅکله هو د نظر یووالي شتون نه درلود. د ښځو د غورځنګ سیاسي مفهوم هم د نېکې ارادې له مخې منل شوی نه دی. دا چې موږ سیاست وټاکو ، دا په خپل ذات کې سیاست دی.

د سیاست فلسفه

شپږمه برخه

سیاسي فلسفه هغه پرنسپونه او ضوابط دي چې په ټولنه او دولت کې د لارو چارو او پېژندنې په تړاو د ستونزو څېړنه کوي.

یا په بل عبارت د سیاست فلسفه ، د فرد او ټولنې د دوه اړخیزه اړیکو ، ټولنې، دولت ، دولتي اداري ،د ټولنیز ژوند ،د فردي حقونو او د یو او بل تر وړاندې د بنسټیزو پوښتنو په اړوند له بیان څخه عبارت ده. د سیاست فلسفه همدارنګه د قانون، عدالت، شتمنۍ ، واک او حکومت په شان مسایل بیانوي. د سیاست په فلسفه کې، دا مساله هم چې حکومت د کومو کسانو حق دی، یوه بنسټیزه پوښتنه ګڼل کېږي، دا ډول پوښتنو ته په سیاسي پوهنه کې نه ، بلکې د سیاست د علم په فلسفه کې پاملرنه کېږي.

د سیاست د فلسفې تاریخ

- لرغونې نړۍ

په لرغوني وخت کې د سیاست فلسفه په پیل کې د سفسطه ویونکو په تېره بیا د پروتاګوراس سره ډېر نژدې تړاو درلود . افلاتون د دولت تړون جوړ کړ. سیاست او قوانین وروسته د سیاسي فلسفې د پاره بنسټ وګرزیده.

ارسطو سیاست ته پرمختیا ورکړه ، د افلاتون څواب ، له ۱۵۸ یوناني دولتي اساسي قوانینو څخه د امپراتوري د نقشې جوړول ول، چې د هغو څخه یوازې د اتن اساسي قانون پاتې شو.

د لرغوني یونان له وخته یوازې د ګوتو په شمیر سرچینې پاتې دي، د بدن پېژاندنې سرچینې نښيي، چې ایپکور د سیاست د فلسفې ضروري برخې لیکلي دي. ستویکانو د افلاتون خیالي دودونه پرمخ یوړل د بېلګې په توګه د زینون دولت.

د روم سیاسي فلسفې د یونان سیاسي فلسفه پرمخ وړله،دا په تېره بیا د لرغوني یونان(ستایکه) تر اغېز لاندې تر سره شو ، دا د سیسرو (د دولت ، قوانینو) او سنېکا (نرمښت) په اړوند اعتبار لري. د افلاتون له وخته دا سې ؤ ، کله چې سړي له تقوا او عدالت سره د اخلاقو او سیاسي فلسفې یو نا حل شوې تړاو لیدلو .

ګډې وجې هم شته ، کله چې سړي د سیاسي اداري د ممکنو بڼو لکه سلطنت ، اولیګارشي او دموکراسي په اړوند فکر کوي.

د دې خلاف سیاسي فلسفې د واکمنو سیاسي حالاتو پر بنسټ په ځان کې په نسبي ډول ژور بدلون راوست. هغه وخت چې افلاتون او ارسطو د یوناني اداري د ښه واک وخت منعکسولو ، سیاسي فلسفه د لوی الکساندر ترشا روانه وه چې تر ډېره یې د ښاري اداري له اډانې څخه ځان خپلواک کړی ؤ ، د بېلګې په توګه د ستویسمیسم یا رواقیانو فلسفه.

»فلسفي مذهب دی چې زنون کیتسیونی یې بنسټ ایښی دی. دا ځکه د رواقي په نامه یادېږي چې ددوی د فعالیت سیمه د آتن په یو رواق کې پرته وه. دغه مذهب په دویمه میلادي پېړۍ کې په روم کې رواج پیدا کړ او د سنکا ، اپیکتتوس او مارکوس آورلیوس په څېر حکیمان له هغې سره یو ځای شول. زنون دغه فلسفه پر درې برخو د پنځون یا طبیعاتو ، منطق او اخلاقو ویشله. د هغه منطق د ارسطو پر ارګانون ولاړ ؤ چې ویل یې هره پوهه او پېژندګلوي نیغه پر نیغه زموږ د حواسو درک ته راګرځي. په پنځونو یا طبیعیاتو کې د رواقیانو نظریه مادي وه، د هغوی له نظره هر هغه څه چې حقیقت لري مادي دی. شته او ماده یا جسم او بدن، یو حقیقت دی او یو له بله سره بېخي ګډ دي. د یو شتون د بل په ټول بدن کې خپور دی. په اخلاقو کې رواقیانو فضیلت له خوندونو سره یو هدف باله او عقیده یې لرله چې ژوند باید له پنځون یا طبیعت او د هغو له قوانینو سره سمون ولري او ویل یې ریښتنې آزادي هغه وخت تر

لاسه کېږي چې انسان شهوتونه او ناحقه اندونه یوې خواته پرېږدي او په آزادۍ کې هڅه او هاند وکړي. رواقیان د خپلو دغو اصولو په وجه په خلکو کې په بې قیدۍ مشهوره شوي ول«.
د روم سیاسي فلسفې په مستقیمه او غیر مستقیمه توګه په هغه سیاسي حالت پورې ځان تړلی ؤ چې د روم په امپراتوري کې یې شتون درلود هم له امپرتورۍ د مخه او هم وروسته.

افلاطون، هغه لومړنی فیلسوف دی چې د سیاست د فلسفې سره تړلي پوښتنې یې په یو دقیق فلسفي نظام کې سنجولي او د یو ټولیز په توګه یې یو له بل سره اوبدلي دي. د افلاطون له لیکنو څخه په تېره بیا د هغه له دوو کتابونو ، پولیتیا یا جمهوریت او په دې اړوند قوانین دي چې ترې یادونه کولی شو. دغه کتابونه د ټولنې د بنسټیزو قوانینو څېړنې او پلټنې ته اړوند شوي دي. د جمهوریت کتاب د ښار یا هیواد او د هغې د ادارې د څرنګوالي په اړوند لیکل شوی دی. د ارسطو سیاسي نظریه د سیاست یا پولیتکا په کتاب کې راغلی ده. ارسطو د واکمنۍ ډېره ښه بڼه د سلطنت پربنسټ هغه فردي واکمني بولي چې له خپلسرۍ څخه واټن ولري. ارسطو همدارنګه د خلکو واکمني غندلې ځکه په دغه حکومت کې د چارو واګې د ټګانو په لاس کې وي او د ټولو ګټه په پام کې نه نیسي. ارسطو په دغه کتاب کې د اسپارت او کرت او کارتاژ له حکومتونو څخه یادونه کوي او د هغې د ښه او بدو ارزونه کوي او په دغه ټکي ټاکید کوي چې د هر حکومت په اړوند باید د هغه ټولنې د ټاکلو حالاتو په پام کې نیولو او څېړنې سره قضاوت وشي کوم چې دغه حکومت په کې شتون لري. د روم د سیاست فلسفه تر ډېره بریده د سیاست په اړوند د سیسرو د فلسفي لیکنو څخه اوبه څکي.
د چین سیاسي فلسفه ، د یونان له سیاسي فلسفې څخه خپلواکه وه. کنفوسیوس او لائوتزه په چین کې د فلسفې تر ټولو غوره تیوریسانان ول. د مانو او چاناکیا قوانین هم ، ثبات او یووالي ته د رسېدو په لاره کې هڅې ګڼل کېږي.

د اسلام نړۍ

د اسلام تر ټولو مهم فیلسوفان چې د سیا ست پرفلسفه یې کار کړی ابونصر فارابي، پورسینا ، ابن رشد او ابن خلدون دي. په اسلام کې د سیاست د فلسفې اصطلاحات له قرآن څخه اخیستل کېدل. په منځنۍ پېړۍ کې ، د فاضلې مدینې مساله ، بیا تر پاملرنې لاندې راغله. فارابي د فاضلې مدینې د اوسیدونکو رایې په کتاب کې ، د آرمانښار د رییس په اړوند بحث کوي. نوموړی فاضله مدینه له یو داسې بدن سره پرتله کوي چې د هغې ټول غړي (اندام) خپلې چارې په سمه توګه سرته رسوي او یو له بل سره ښه سمون او جوړ جاړی لري ، نو له دې کبله د فارابي په فاضله مدینه کې د امرکولو او امر وړلو دود جاري دی.

فارابي همدارنګه د هغه ټولنو څخه یادونه کوي چې د فاضلې مدینې تر وړاندې ولاړ دي او نوموړی هغه د جاهله مدینې ، فاسقه مدینې ، ضاله مدینې، او کرغېړنه مدینې په نوم یاد کړي دي.
د څوارلسمې پېړۍ یو مسلمان پوه ابن خلدون دی نوموړی د اسلام په نړۍ کې د سیاست د علم له فیلسوفانو څخه ګڼل کېږي. هغه په یو کتاب کې چې د حکومت په اړوند یې لیکلی دی، ښه ټولنه د انسان د معنوي پرمختیا شرط بولي او په ښو ټولنو کې یې د انسانانو د ښو کارونو او په بې لارې ټولنو کې د خلکو د تباهۍ څخه یادونه کړې ده.

د اسلام په نړۍ کې د سیاست فلسفه په منځنیو پېړیو پورې محدوده پاتې نه شوه، بلکې په شلمه او یوویشتمه پېړۍ کې یې هم دوام وکړ. د سید جمال الدین افغاني نظریات په دې لړ کې د پام‌لرنې وړ دي. په وروستیو دوو پېړیو کې د اسلامي بنسټپالنې په رامنځ ته کېدو سره د اسلام سیاسي نظریې بیا پاملرنه ځان ته واړوله. محمد عبده، علي شریعتي او امام خمیني هغه مهم کسان دي چې په وروستۍ پېړۍ کې یې د اسلام د سیاسي اصولو بیان ته پام اړولی دی.

د مسحیت منځنۍ پېړۍ

د مسحیت په منځنۍ پېړۍ کې د سیاست د فلسفې اندونه له انجیل څخه اخیستل شوي ول، خو دا هڅه هم شوې وه څو د افلاطون او ارسطو آثار د مسحیت سره پخلا کړی شي او د هغوی اصولو ته د انجیل له آیاتونو سره سمون ورکړی شي، په دغه دوره کې په عمومي ډول واک د خدای حق ګڼل کېده او خلک او پاچا هان د کلیسا رعیت ګڼل کېدل.

د رنسانس او د روښانتیا دغورځنګ دوره

توماس هابز، د رنسانس په دوره کې د سیاست د فلسفې له لومړنیو تیوریسنانو څخه دی. هابز د مطلقې واکمنۍ او استبداد خبرې کولې خو په فرد یې ډېره ټینګار کاوه...

کولې خو په فرد یې ډېره لګوله. هغه ویل ټولنه یوازې د فرد له ژوندانه څخه د ملاتړ او ساتنې او د هغه د هوساینې او آرامۍ دپاره منځ ته راغلې ده. پر فرد باندې د هغه همدغه تاکید ؤ چې له یوې خوا یې د هغه اندونه د افلاطون او ارسطو په څیر فیلسوفانو له اندونو څخه جلا کول او له بلې خوا یې د منځنۍ پېړۍ له اندونو سره په مخالفت کې ول، چې د پاچاهانو واک یې د خدای له لورې بللو. سلطنت غوښتونکي هم د هابز له دغه اند سره مخالف ول چې ویل یې سلطنت د خلکو له خوا شاه ته ورکول کېږي او د یو ټولنیز تړون پایله ده.

جان لاک، په اولسمه پېړۍ کې د سیاسي فلسفې بل تیوریسن ؤ چې د الهي حق نظریه یې ونه منله او په اروپا کې یې د خلکو د حکومت یا دموکراسۍ فلسفه رامنځ ته کړه. لاک، سیاسي آزادي له قانون څخه د ټولو اطاعت وباله او په دې اند ؤ چې یوازې له قانون څخه اطاعت دی چې هیواد له خپل سرۍ څخه ژغوري. هغه د خلکو واک دا سې تعریف کړ چې دولت د خلکو استازی او قانون د ټولو دپاره یو شان دی. لاک، همدارنګه ولیکل چې د هر راز دولت شتون له هغه حالت څخه ډېر ښه دی چې دولت په کې نشتون و نه لري. د سیاسي فلسفې په برخه کې د لاک له نورو مهمو نظریو څخه یوه هم له سیاست څخه د دین جلا کول دي. هغه د دین او دولت اډانې له یو بله جلا وبللې او د یو او بل په اډانه کې یې د یو او بل ننوتل روا ونه ګڼل. هغه تاکید کاوه چې دولت باید د خلکو له باورونو سره سر او کار ونه لري ځکه د دولت د جوړېدو هدف په ټولنه کې د خلکو له مدني حقوقو څخه ساتنه او ننګه وکړي.

د آزادي غوښتنې پر آرمانونو ډېره لګول چې د اروپا د رنسانس له غورځنګ، په تېره بیا له فلسفي رنسانس سره پیل شوی ؤ او د لاک اندونه چې په سیاسي فلسفه کې دهغې له وتو ښېلګو څخه ول، له هغه څخه په را وروسته پېړیو کې زیاته پراختیا وموندله، ددغه پراختیا ښېلګې له یوې خوا د انګلستان، امریکې او فرانسې په شان هیوادونو کې ددغه آرمانونه اغېزه او له بلې خوا د هغو پرمخ ورل دي. په اتلسمه پېړۍ کې د فرانسې او آلمان په شان هیوادونو کې د روښانتیا د غورځنګ د استازیو او په نولسمه پېړۍ کې د تندلارو د فلسفي غورځنګونو په شان د لیکوالو او فیلسوفانو په لیکنو کې دغه مساله څرګنده ده.

په فرانسه کې ژانژاک روسو د ټولنیز تړون د کتاب په لیکل کېدو سره یو ځل بیا د حکومت په برخه کې د الهي حق نظریه رد شوه او د خلکو غوښتنه، د وګړو هغه غوښتنه وبلل شوه چې په خپلو کې د تړون د لارې یې د ټولنې بنسټ ایښی دی. نوموړي یو ځل بیا

تاکید وکړ چې د خلکو واکمنۍ د حکومت ډیره ښه بڼه ده . نوموړي واک د خلکو حق وباله. جرمي بنتام او جان استوارت میل د هغه کسانو څخه دي چې د خلکو د واکمنۍ د نظریو په بدلون کې یې رول درلود.

نوی وخت او اوسنی دوران

په نولسمې پېړۍ کې د کارل مارکس نظریو د سیاست په نړۍ کې بدلون راوست ، مارکس په دې اند ؤ چې د کارګرانو د انقلاب له لارې انساني ټولنه آزادي ترلاسه کوي. هغوی د واک په ترلاسه کولو سره لومړی خپله دیکتاتوري ټینګوي، او کله چې یې خپل اړونده سازمانونه رامنځ ته کړل ، په ټولنه او خلکو کې سوسیالستي ښوونه پراخوي او طبقاتي نظام له منځه وړي. او له دغې دورې نه وروسته ګارګران له واکه ګوښه کېږي او د خلکو ریښتني واکمني رامنځ ته کېږي. دداسې یوې ټولنې بنسټیز اصل دادی چې هیڅ ډول طبقاتي تضاد او ګټه اخیستنه او زبېښاک به په ټولنه کې نه وي، هرڅوک به د خپل وس په اندازه کار کوي او د خپلې اړتیا په اندازه به ترلاسه کوي. په روسیه کې تر ډیره د مارکس د نظریو پربنسټ انقلاب ترسره شو ، خو په کومه لاره چې پرمخ لاړل له هغې لارې سره یې توپیر درلود چې مارکس یې اټکل کړی ؤ. د شوروي ټولنې د مارکس له آرمانونو سره توپیر درلود. همدارنګه په دې وخت کې توتالېتار حکومتونه منځ ته راغلل چې له زیات نسانسور څخه یې کار اخیستلو او فردي آزادي یې تر پښو لاندې کولې.

عمل او سیاست ته د فلسفې علاقه مندي چې د مارکسیستي غورځنګ د استازیو کار ؤ ، په فاشېزم کې یې زیات شدت پیدا کړ ان تر دې چې فاشېزم له فلسفې څخه ګوندي ایډیولوژۍ ته بدلون وکړ. او د زیاتو سیاسي پروپاګندو سره رامنځ ته شو. فیهشه المانیانو ته په خپلو خبرو کې هڅه وکړه څو د ناپلیون پرخلاف ملي او وطني احساسات وپاروي. توماس کارلایل، قهرمان پالنه د ټولنیز ژوند یو مهم عنصر وباله او تاریخ یې د اتلانو زېږنده وبلله. آرتور ګوبینو د نژادونو د نابرابرۍ په اړوند یو اثر ولیکلو او کولتور او تمدن یې د سپین نژاد هستونه و بلله او تور نژاد یې له حیوانانو لوړ خو تر نورو ټولو انسانانو ټیټ وباله. پر دغه نظریو باندې د ډېږ لګولو د لارې د فاشیزم اصول جوړ شول. او د ایټالیې فاشیستانو دولت خپل مطلق دریځ ته ورسولو ، لکه څنګه چې د موسولیني په حکومت کې وګړو او ډلو یوازې د هغه تړاو له مخې چې له دولت سره یې درلودل ، مفهوم ترلاسه کاوه.

په شلمه او روانه پېړۍ کې د سیاست بله فلسفه صیهونیزم دی، د صیهونیزم د نظریو پرمختیا په پای کې په فلسطین کې د یهودي دولت د منځ ته راتللو سبب شو.

فمینیسم که څه هم د سیاست د فلسفې په توګه ځانته پاملرنه نه ده اړولې خو د دولتونو په جنسیتي جوړښت کې زیات رول لوبولی دی.

اوومه برخه

د ماکیاولي له انده د سیاست مفهوم

داسې یو څوک چې د هغه ښه او بد نوم دا څو پېړۍ د خلکو پر ژبه دی او داسې سیاسي کتاب نشته چې د هغه له اندونو یادونه په کې نه وي شوې. د ماکیالولي د ښه پېژاندنې دپاره پکار ده څو د هغه د وخت چاپیریال وپېژنو ،

څکه هیڅوک له یو سیاسي، ټولنیز، اقتصادي او کولتوري چاپیریال څخه بهر ژوند نه شي کولی. هغه په یو داسې وخت کې ژوند کاوه چې ایټالیا په ټولیزه توګه او د هغه مورنی ځای فلورانسي له ګډوډۍ او کړکېچ سره لاس او ګریوان ؤ. ایټالیا د خپل جغرافیوي دریځ، د سوداګرۍ د سیالیو او د ګاونډیو هیوادونو د لاس وهنو له امله په څو برخو ویشل شوی ؤ او په هر ښار کې په حقیقت کې یو خپلواک حکومت شتون درلود. په دغه وخت کې ایټالیا د پنځه خپلواکه ښاري دولتونو څخه جوړ شوی ؤ. په جنوب کې د ناپل سلطنت، په شمال لویدیځ کې د میلان امیران او د اشرافو جمهوریت او شمال ختیځ کې د بلورانس جمهوریت او د پاپ دولت چې په مرکز ځای درلود، له کورنۍ پلوه دغه ټول ولایتونه د سختې سیالۍ مرکزونه ول، شخصي لویې غوښتنې او په همدې حال کې د راز راز هنري او ادبي کولتورونو منځ ته راتګ ددې سب شوی ؤ څو ددوی اړیکې له دښمنۍ ډکې او د دیپلوماسۍ او جګړو له لارې په همېشني کړکېچ کې اوسي. ددې سربېره د ایتالي د ښارونو نه پیوستون نورو هیوادونو ته چې تر ایټالیې لوی ول دا بهانه په لاس ورکوله څو پر ایټالیې پوځي بریدونه وکړي. هغه پوهانو چې په دې برخه کې کار کړی د ایټالیې په نه یووالي او نه پیوستون کې د پېلابېلو عواملو څخه یادونه کوي. د بېلګې په توګه د پانګې زیاتېدل او د سوداګرۍ د سختو سیالیو شتون، د سیاسي فساد شتون او اخلاقي پریوتنه. لوتر په ۱۵۱۱ کال کې له ایټالیې څخه لیدنه وکړه نوموړی د ایټالیې د حالت په اړوند داسې وایي: که دوزخ شتون لري، نو ایټالیا د هغې پر سر جوړه شوې ده. خو د ایټالیې د ګډوډۍ او نه پیوستون ډېر مهم دلیل د ایټالیې په مرکز کې د پاپ د دولت شتون ؤ دې دولت دومره واک نه درلود چې په خپله د ایټالیې د یووالي دپاره کوم کار وکړي خو دومره ځواک یې درلود چې که د کوم بل ښاري دولت له خوا د یووالي کومه هڅه شوي وای د هغې مخه یې نیولې شوای او د هغوی د لارې خنډ کېدلی شو.

د ماکیاولي ژوند ته یو نظر

نېکولو ماکیاولي د ۱۴۶۹ کال د مې په دریمه پنېټه په فلورانس کې په یوه داسې کورنۍ کې چې د ژوند منځنی او لږ څه ټیټ حالت یې درلود نړۍ ته سترګې پرانیستې. پلار یې برناردو ماکیاولي له یوې اشرافي کورنۍ څخه ؤ چې بې وزله شوي ول. ماکیاولي په یوه شپږکسیزه کورنۍ کې ژوند کاوه او پلار یې د خپلو اولادونو له تحصیل سره زیاته علاقه لرله او د هغوي پرزده کړو یې پانګه لګوله، هغه پوهېده چې د هغه د اولادونو پرمختیا یوازې په زده کړې پورې اړه لري او د کورنۍ مالي امکاناتو پرته له دې د هغوی تر وړاندې بله لاره نه پرانیستله. ماکیاولي په اته کلنۍ کې د لاتین ښوونځي ته واستول شو. پلار یې هغه ته د کتابونو د رانیولو په برخه کې زیاتې پیسې لګولې نو ځکه د هغوی کورنۍ په لا زیاتې بې وزلۍ کې ډوبېدله. خو د دغه لګښتونو زغم ماکیاولي ته پایلې هم لرلې، او هغه په ۲۹ کلنۍ کې د « سترې محکمې ددویم دیوان» د ریس او د فلورانس د حاکم د لس کسیزې شورا چې هلته د فلورانس د جمهورۍ د بهرني او امنیتي سیاستونو په اړوند پریکړې کېدلې، په غړیتوب کې ومنل شو. ماکیاولي په دغه څوکیو کې خپلې دندې په ډېره ښه بڼه ترسره کولې او کال په کال یې دریځ ټینګېده. هغه د سفیر او دیپلومات په توګه د ماکسیملیان د قیصر سزار بورژیا او تر هغې هم لوړ د فرانسې دربار ته واستول شو. ددې دندې تر څنګ، د فلورانس د پوځي ځواکونو سازمان ورکونه هغه ته وسپارل شوه او نوموړي په فلورانس کې یوه ملیشه جوړه کړه. په ۱۵۱۲ کال کې ماکیاولي د مدیچیانو پر خلاف د یوې کودتا په توطیه کې د ګډون په تور (دا خبره تر اوسه هم ثابته شوې نه ده) له کاره لیرې او تبعید شو. ماکیاولي تل غوښتل د سیاست

نړۍ ته بېرته راستون شي، خو دا چانس د ژوند تر پايه بيا ورته برابر نه شو. شايد دا کار بې رحمانه ښکاره شي خو د سياست نړۍ له دغه کاره ډېره ګټه اوچته کړه، ځکه ماکياولي د اوږده تبعيد په موده کې د سياست په چارو کې د يو فکري نظم په توګه ژور فکر او اند وکړ. ماکياولي په ۱۵۱۲ کال کې د «ويناوې» په ليکلو پيل وکړ او په ۱۵۱۳ کال کې يې د څلورو مياشتو په اوږدو کې د «شاهزاده »کتاب وليکلو. د هغه دوه نور لوی آثار يانې د «جګړې هنر» په ۱۵۲۰ او د «فلورنس تاريخ» په ۱۵۱۲ کال کې يو په بل پسې خپاره شول او د «ويناو» کار هم پای ته ورسېد. ماکياولي تل خپلو نظريو ته د سياسي کړنې په لور د لارښود او د ټوپ وهلو د تختې په څېر کتل خو د مديچيانو په دوره کې وروسته له دې هغه ته د ځو بې ارزښته دندو پرته بله مهمه دنده ونه سپارل شوه ، کله چې په کال ۱۵۲۷ کې د مديچي کورنۍ له بلورانس څخه وشړل شوه ماکياولي ګومان کاوه چې کولی شي بيا سياست ته راستون شي، خو له مديچي سره د همکارۍ له امله د هغه دغه هيله هم ترسره نه شوه او نوموړی په همدغه کال ۱۵۲۷ د جون په ۲۲ نېټه مړ شو.

ماکياولي تل په خپل کتاب کې د خپل تبعيد په اړوند ګلې او شکايتونه کوي نوموړی ليکي په داسې حال کې چې د سياست نړۍ هغه ته اړتيا لري ،دی دې ته اړ دی څو له ښځو او چرګانو سره وخت تېر کړي. په خپلو اندونو کې ، د ماکياولي اساسي هدف په ايټاليې کې د ثبات لرونکي او ځواکمن دولت جوړول ول، خو هغه په دغه هدف کې هم ناکام شو . د ماکياولي له مړينې څلور مياشتې وروسته فرانسوي لښکرو ايتاليه ونيوله او په دې ډول د ايټاليې د رنسانس دوره پای ته رسېده. له تاريخي پلوه هم د ماکياولي اندونه شنډ پاتې شول او ايتاليا په ۱۸۷۰ کال کې بېرته له سره د ګاريبالدي له خوا يو موټې شوه خو تر اوسه او تر ننه پورې ايټاليې بيا يو غښتلي دولت تر لاسه نه کړ. خو د ماکياولي سياسي نظريو او اندونو په ټوله لويديځه نړۍ کې بې شميره پلويان پيدا کړل. په نوي دوره کې د سياسي پوهه، تر هر چا زيات د ماکياولي پوره وړې ده او له دغه پلوه هغه د مړينې وروسته ستر برې تر لاسه کړې خو نه په ايټاليې کې.

د سياسي اندونو په تاريخ کې د ماکياولي ځای

اتمه برخه

عبدالملک پرهيز

کومې پوښتنې چې ماکياولي د شپاړسمې ميلادي پېړۍ په پيل کې رامنځ ته کړې، اوس هم په سياست کې له مطرحو مسايلو څخه ګڼل کېږي. داسې پوښتنې لکه د سياست او اخلاقو تر منځ څه ډول اړيکې شتون لري او دغه اړيکې بايد څنګه وي؟ سياسي نظريه او فلسفه د سياسي کړنې د پاره د کړنې کوم لارښودونه لرلی شي؟آيا د سياسي کړنې د برې د پاره سارونکي دوديزې او د اعتبار وړ عمومي قاعدې شته يا د مختلفو حالاتو په تړاو د انعطاف لرونکي غبرګون په پايله کې زيات برې لاس ته راتلی شي ؟د سياست لرليدونه څنګه د تاريخي تکامل له قانونمنديو سره اړيکې پيدا کوي؟ آيا په تاريخ کې د نړيوالې پرمختيا امکان شته؟ يا په تاريخ کې د پرمختيا هره دوره ، د پرمختيايي بدلون يا د پرمختيا خلاف بدلون يوه دوره له ځانه سره لري؟ دغه ټولې پوښتنې ، د شپاړلسمې پېړۍ د فلورانسي پوه او تيوريسن له نوم سره تړاو لري.

دغه راسپړنې د ځنې اړخونو له پلوه سم دي، ځکه ماکياولي په خپلو ټولو ليکنو کې، هيڅکله هم په غوڅه توګه د يو سياسي جريان پلوي نه کوي. د هغه په ليکنو کې داسې جملې پيدا کولی شو چې تر ډېره محافظه کارانه ، يا اصلاح غوښتونکي او يا زيات انقلابي دي. اوس زيات انګليسي او امريکايي محافظه کاران د هغه له «خبرو» څخه ګټه اوچتوي. په داسې حال کې چې د روسو او

ګرامشي په شان انقلابيانو او په اروپا کې سیاستمدارانو ترډیره «شاهزاده» ته زیاته علاقه ښودلې ده. همدغه کار د هغه په آثارو کې په ډاګه تضاد ښیي .
کوم سیاست ډیر ښه سیاست دی؟ دغې پوښتنې ماکیاولي ته هیڅ ارزښت نه درلود ، بلکې د روانو سیاسي حالاتو څخه یې سرچینه نیوله. ان له دې هم وړاندې هم په ایټالیې کې د جیامپي پاڅون په شان پېښې چې غوښتل یې واک تر لاسه کړي ،هم د ماکیاولي سیاسي پاملرنه ځانته را اړوي. د ټولو سیاسي نظرونو تر شا ، یو شي د ماکیاولي نظر ځانته زیات اړولو ، سم فن – او دا د ماکیاولي له نظره هغه سیاسي عمل دی چې د بري سبب کېږي. دا سې بنسټیزې خبرې ددې سبب شوې چې د هغه نظرې آثار د بېلابېلو سیاسي غورځنګونو او جریانونو له خوا وکارول شي. په عین حال کې د ماکیاولي د لیکنو بنسټیز جوړښت د جمهوریت غوښتنې اساسات جوړوي او د لویدیځې دموکراسۍ بدن ته یې غښتلی روح پو کړ.

د ماکیاولي «شهزاده» ، په واقعیت کې د سیاست پر علم او فن باندې د واکمنو قانونمندیو د راسپړلو په لور د ماکیاولي فکري لاس ته راوړنې وي. او د عمل هغه لارښودونه چې د سیاست په ډګر کې بري ته د رسیدو د پاره نوموړي د هغو سپارښتنه کوله – که څه هم په ښکاره متضاد ول – خو بیا هم د دموکراسۍ سبب شول. ماکیاولي د لرغوني نړۍ له کلاسیکې فلسفې او همدارنګه د منځنیو پېړیو له سیاست څخه د نوي وخت د سیاسي اندېښنو په لور یو بېلګېز بدلون ترسره کړ او د نوي وخت ټولې سیاسي نظریې پر خپل بنسټ را ټولوي. ماکیاولي د سیاست د مسالې جوړښت بیا له سره ترتیب ، طبقه بندي او فرمول بندي کړ نو له دې کبله په حقه د مودرن سیاست پلار بلل کېدی شي.

ماکیاولي د فلسفې د تاریخ په اړوند

په عمومي ډول د تاریخ د تکامل له حرکت څخه دوه ډوله پوهاوي شته، یو د حرکت لیکه ډوله بېلګه (Schema) ده چې د هغې له مخې تاریخ د یو آرماني هدف په لور په حرکت کې دی چې پرمختیا او کمال په دربر کې نیسي، ځنیو ته تاریخ مخ په ځوړ (Dekadenz او د انسان د پرزېدلو (Untergang) بهیردي، د تکامل په لور په لیکه د تاریخ د حرکت پلویان ښکن، د فرانسې د روښانتیا فعالین ، هګل او مارکس دي او د ځوړ او لوېدو په لور د تاریخ د لیکه ایز حرکت پلویان توینبي او اشپنګلر دي.
د ماکیاولي له انده تاریخ د هغه پېښنو ټولیز دی چې د تکامل او همدارنګه د هغې خلاف لوري ته حرکت کوي. ماکیاولي « د تاریخ پر دوره ایزه» جوړښت باور لري او په هغې کې هیڅ ډول عمومي او نړیواله پرمختیا نهویني . د ماکیاولي سیاسي او تاریخي نظر په نړیوال تاریخ کې د عمومي پرمختیا او کمال پربنسټ نه بلکې د یو لنډ مهاله بري په بنسټ جوړ شوی دی. خو نه یوه عمومي پرمختیا بلکې د تاریخ په لوړو ټکو کې د لږې پرمختیا تثبیت د ماکیاولي نظریه جوړوي. په دې ډول د ماکیاولي د دوره ای تاریخي نظریې څخه نه شو کولی په بشپړه توګه دا پایله تر لاسه کړو چې دغه نظریه له ښه نظره او یا له بده نظره ده، خو په غوڅه توګه ویلی شو چې هغه د تاریخي قانونمندیو په پوهېدو سره د تسلیم او رضا نظریې ته ځان نه دی سپارلی بلکې د هغه په نظریه کې د تاریخي دورو پوهېدل د یو نه بدلېدونکي وړاندیز په توګه مطرح کېږي چې د هغې له مخې د انسانانو له خوا پر تاریخ باندې د انسانانو بریالی واکمني حتمي ګڼل کېږي.
د ماکیاولي له نظره د تاریخ د دوره ای قوانینو خبره نه یو لومړنی شرط دی چې د هغې پربنسټ دولتونه کولی شي له قضا او قدر څخه وتښتي او خپل واک وساتي. له دې اړخه ماکیاولي ښه لید لري. د هغه بد لید نه په عمومي ډول په تاریخي لرلید کې ټاکل کېږي ، هر دولت که هر څومره هم ښه سازمان موندلی وي ، نه شي کولی ځان د خپل تکامل په لوړو پوړیو کې د تل د پاره وساتي. له دغه پلوه ماکیاولي ښه نظر نه لري. د پرمختګ او کمال په لور د هګل د تاریخي حرکت د لوري نظریه د ماکیاولي او د رنسانس د دورې د پاره

پردې وه.

د منځنيو پېړيو د دورې تاريخ ليکنې ، کار د دوو ډلو ترمنځ وېشلى ؤ : يو کليسايي تاريخ چې د سپېڅلي کتاب پر بنسټ ليکل کېده او د آګوستين د « خداى ښار» نظريه د هغې د لارښود ستوري په توګه ګڼل کېده او بل يې ددې نړۍ د پېښو د بهير په اړوند تاريخ ليکنه ده چې يوازې د پېښو ليکلو ته اړوند کېدله .

ماکياولي دغه دود پرېږدي او د لرغوني يونان او روم د دورې تاريخ ليکنه (په تېره بيا د هرودوت او پلوتارک او تر دې دواړو زيات د پوليبيوس او توسيديد کار) ، د خپل کار د بېلګې په توګه غوره کوي. ماکياولي په خپل ژوند ليک کې افسوس کوي چې د رنسانس په دوره کې د هنر او ادب له پلوه، يوازې د کلاسيک يونان او روم له اندونو ، سبکونو او ارزښتونو څخه کار اخيستل شوى او هيڅ چا د تاريخ او سياست په برخه کې لرغونو بېلګو ته پاملرنه نه ده کړې.

هغه خپل هدف د رومي سياست له مفهوم او بېلګې څخه کار اخيستنه بولي او په « ويناو » کې په تيره بيا له دغه سياسي بېلګې څخه کار اخلي او هغه څېړي او په «شاهزاده» کې د ايټاليې د تېرې سترتيا د بيا را ژوندي کولو غوښتنه کوي. د منځنيو پېړيو د تاريخ ليکنې څخه د اړيکو پرې کول او د لرغوني وخت تاريخي نظريو ته را ستنېدل ، ماکياولي له دې هم وړاندې لاړ او د نوې دورې تاريخي – سياسي نظريه يې و پنځوله (منځ ته راوړله) .د هرودوت د نظريې سره سم تاريخ د سترو سړيتوبونو (شخصيتونو) د کړنو پايله ده. د لرغوني روم په دوره کې ، په تېره بيا د پوليبيوس، توسيديد او تاسيتوس په تاريخ ليکنه کې د سياسي سيستمونو او جوړښتونو نظريه په تاريخ کې د لومړي ځل دپاره مطرح کېږي. ماکياولي دواړه نظريې سره وپېيلي. د هغه له نظره ، فرد کولى شي د اړتيا په پوهېدو او د تاريخي پېښو په بهير کې د تومنې په لرلو سره لاس وهنه وکړي او د هغو تګ لورى په خپله ګټه واړوي.

تومنه (virtu) د صلاحيت او وړتيا د منځپانګې په توګه

د virtu مفهوم چې دلته د «تومنې» په مفهوم ژباړل شوى، هغه مرکزي او اساسي مفهوم دى چې ماکياولي په خپله سياسي فلسفه کې پر هغې تم شوى ، تومنه په ايټالوي ژبه کې د لياقت، وړتيا ، کارپوهنې او د مېړانې له څواک سره سمون پيدا کوي. دغه مفهوم د رنسانس په دوره کې د ډېرو تيوريسنانو له خوا تر بحث لاندې ونيول شو او ماکياولي د دغه مفهوم په اړوند وروستۍ فرمولبندۍ او جمعبندي ترسره کړې. «تومنه» د ماکياولي له نظره « هغه څه دي» چې وګړي او ملتونه يې بايد ولري، څو لويو هدفونو ته رسېدل ممکن شي.

د ماکياولي له نظره که په يو ملت کې تومنه نه وي ، هيڅ دولت نه شي کولى د هيواد سياسي ټينګښت د زيات وخت دپاره وساتي. « تومنه» د ماکياولي په اند ، د ژوند دځواک، وړتيا او د سترو کارونو د ترسره کولو وړتيا او د هنر په مانا ده. «تومنه» د سياست اومه (خامه) ماده ده چې بايد ښه ونيسي او دهغې پر بنسټ يو قوم يا يو ملت د سترو کارونو د ترسره کولو وس پيدا کوي.

کله چې د انساني چارو په اړوند فکر کوو ، وينو چې نړۍ تل په يوه کورنۍ کې وه. په هغې کې د نيکيو انډول له بديو سره برابر دى خو نيکي ګانې او بدي ګانې له يوه هيواد څخه بل ته وړل کېږي، د بېلګې په توګه پوهېږو چې د سترو هيوادونو ځواک د اخلاقو او آدابو د بدلون له امله د پرله پسې بدلون په حال کې وي خو سره له دې هر څه، نړۍ همغسې وي چې وه، په دې توپير چې د هغې کوټلي ځواکونو لومړى په آشور(د آشور د هيواد ډېر لرغوني پايتخت دى) کې خپله اغېزه وکړه ، وروسته د مادانو هيواد او پاريس او په پاى کې ايټاليې او روم ته ولېږدول شوه.

که څه هم د روم تر نړېوالې امپرتورۍ وروسته کومه بله امپرتوري چې اوږده موده ټينګه پاتې شوې وي او د ټولې نړۍ ځواکونه په

کې راټول شوي وي منځ ته راغله خو هغه ځواکونه په پاشلي توګه د زیاتو قومونو او ملتونو سره ووینو ، چېرې چې لا تر اوسه ښه اخلاق حکومت کوي د بېلګې په توګه د فرانسي د پاچا هانو په هیواد ، په عثماني امپرتورۍ او یا د مصر د سلطان په امپرتورۍ او نن په المان او تر ټولو زیات په عربو کې چې ستر کارونه یې ترسره کړل او زیاتو هیوادونو ته ورسېدل.(ویناوې دویم ټوک ۱۹۱ م(د منځنیو پېړیو له کلامي – اخلاقي اصولو څخه د ماکیاولي په غوڅه جلا کېدل په بل هیڅ ځای کې د « تومنې» د مفهوم په پرتله ښه نه دی ځلېدلی، «تومنه» یانې ددغه نړۍ هغه آرمان چې نوموړی د هغې اساسي عناصر د سیاسي چلند په ځواکمنۍ ، انرژي، صلاحیت، ورتیا ، کار پوهنه او لیاقت کې راټولوي. په عمومي ډول « تومنه» د ماکیاولي له انده د انسانانو له ارادې او ورتیا سره تړاو لري چې خپل غوښتنې هدفونه پرمخ بیایي څو هغو ته ورسېږي، په دې ډول سیاست د ځانګړې ډلې له واکه چې « خدای ښېنلې » وي ، وځي او د «هر چا » په واک کې راتلی شي. یانې هرڅوک چې «تومنه» یا صلاحیت، ورتیا او وس ولري او وکولی شي په ټینګه خپل هدفونه پرمخ بوزي هغه تر لاس کوي.

په دغه نظریه کې د خلکو د برابرۍ اندونه نغښتي دي او ددې نظریې سره سم « هرڅوک» او «هرملت» چې ورتیا او صلاحیت ولري، کولی شي په تاریخ او سیاست کې ستر کارونه تر سره کړي.

همدارنګه باید وویل شي چې له یو ملت څخه بل ملت ته د «تومنې» د ورل کېدو پربنسټ د ماکیاولي تاریخي نظریه چې پورته مو ولوستله، له بنسټه انسان خوښونکي ده او هیڅ ډول توکم پالنه چې وروسته «د مرکزي اروپا» د ځنیو په نظریو کې لیدل کېږي د هغه په نظریو کې نه لیدل کېږي.

د ماکیاولي له نظره «تومنه» په هر ملت کې پیدا کېدی شي او هر دولت دنده لري خپل ملت داسې وروزي چې د سترو چارو د ترسره کولو او اساسي هدفونو ته د رسېدو وس پیدا کړي.

په دغه بنسټیز مفهوم کې ماکیاولي د سریو او ښځو ټولې بنسټیزې ځانګړنې سره راټولوي، چې د یوې سیاسي ټولنې د ټینګښت او دوام دپاره اړین دي او داکار پرته له دې چې د حکومت ښې ته پاملرنه وشي ترسره کېږي: « له مېړانې آرامتیا رامنځ ته کېږي، او له آرامۍ تنبلي ، له تنبلۍ څخه جبري ګډوډي او له ګډوډۍ څخه انحطاط رامنځ ته کېږي او له نظم څخه مېړانه منځ ته راځي.» (د فلورانس تاریخ ۲۲۸ م.(

په دې ډول ماکیاولې داسې ګڼله چې سیاست ته تکامل ورکوي چې د مودرنه سیاسي اند د نظریې د بنسټ په توګه آوښتی دی. د ډیرو د نظر خلاف چې د «تومنې» مفهوم د سیاسي ځېلو د ځواک په توګه بولي، خو د ماکیاولي له انده ، له بنسټه د لوړو سیاسي اندونو لرونکو هدفونو ته د رسېدو ، په توګه فکر شوی.

دغه لوړ هدف د سیاسي ټولنې «ځان ساتنه» او په هیواد کې ټینګښت او دوام دی. د صلاحیت، ورتیا او لیاقت له لارې سیاسي ثبات. دا هغه سوغات دی چې د ایټالیې رنسانس نړۍ ته وړاندې کړی دی. ماکیاولي د خپلې مشهورې فرمولبندۍ په وسیله چې « پاچا هم باید زمری او هم ګیدړ وي» ، دغه سیاسي پایلې خپلې لوړې کچې ته رسوي. یانې دولت باید زور له ټګۍ او سیاسي محاسبې، د پریکړې کولو له ارادې او دیپلوماتیک جوړجاړي او پوځي ځواک سره یوځای کړي. په دغه ډګر کې د « تومنې» رازراز سیاسي ځواکونه اساسي رول لوبوي. بخت یا fortuna په تاریخ کې د تصادف او د بې ځایه توب عنصر دی. ماکیاولي په خپلو ټولو لیکنو کې د « تومنې» له خوا د بخت الهې د تصرف په اړوند خبرې کوي او وایي یوازې په دې ډول موږ کولی شو ددغه الهې له بدلېدونکي خوی او خصلت څخه ځان خوندي کړو.

»ټول دولتونه، ټول واکمنان چې تر اوسه خلک د هغوی ترسیوري لاندې اوسېدلي یا جمهوري ول او یا شاهي. پاچاهي ګانې له پلارونو اولادونو ته په میراث رسېدلي دي. یا خو نوي دي...یا د بخت یا د «تومنې» په مرسته تر لاسه شوي دي. (شهزاده ۴۲ م.(

د ماکیاولي دغه ویشنه یوازې د فني او تخنیکي پلوه ده او هیڅ ډول ارزښت نه لري. که څه هم ماکیاولي دوام ورکوي چې شاهي نظامونه (هغه دولتونه) چې د «تومنې» پربنسټ منځ ته راغلي دي د هغو په پرتله چې د «بخت» پر بنسټ منځ ته راغلي دي، د دوام او ټینګښت زیات امکانات لري، خو نوموړی د دویم په اړوند هم له زیرتیا کار اخلي.

په لرغوني نړۍ کې ارستو د خپل «سیاست» په رساله کې، درې ډوله ښه حکومتونه په ګوتو کوي: شاهي(مونارخي)، اشرافي (آرستوکراسي) او دیموکراسي. هغه همدارنګه درې ډوله بد حکومتونه چې د درې لومړنیو ډولونو د پرزېدو په صورت کې منځ ته راځي:

فردي دیکتاتوري (بشپړ استبداد)، اولیګارشي (هغه حکومت چې واک یې د څو ځواکمنو کورنیو په لاس کې وي، د حکومت هغه رژیم چې یوازې د څوتنو له خوا اداره کېږي) او انارشي (د ګډوډۍ حکومت، بې قانوني، بې سر او بې ساماني). د ارستو دغه ویشنه یوه نورماتیف جوړونکې (normativ) او ارزښت جوړونکي (wertorienteirt) ویشنه ده، چې په هغې کې د سیاسي ټولنې د برقرارولو څخه هدف نیکمرغي او فضیلت دی. ماکیاولي په غوڅه توګه د ارستو د دغه پوهنې څخه خپله لاره جلا کړه. لکه څنګه چې پورته وویل شول هغه یوازې دوه ډوله دولتونه پېژني: فردي او ډله ایز: او دغه ویش یوازنی تخنیکي او واقعي ویش دی. او په هغې کې هیڅ راز ارزښتي قضاوت نه تر سترګو کېږي. ماکیاولي په خپلو ټولو آثارو کې له هر ډول ارزښتي قضاوت څخه ډډه کوي او په دغه لاره کې د ماکس وبر مخکښ دی.

د سیاست او پوهې ترمنځ اړیکې چې په لرغوني نړۍ کې افلاتون او ارستو د هغې ستر استازي ول، په نوي دوره کې ماکیاولي د خپل ستر استازي په توګه وینې. د «تومنې» د لرلو د سیاسي او تاریخي اړتیاو پېژاندنه، یانې صلاحیت، وړتیا، لیاقت او د بخت د تصادفي ځواکونو کنترول، دا هغه ځوابونه دي چې نوموړی یې دوران جوړونکو پښتنو ته ورکوي. په دې ډول سیاست «د ممکناتو د ترسره کولو» او یا «د ناممکناتو د ترسره کولو هنر» په مانا څرګندېږي او محافظه کاران، اصلاح غوښتونکي او انقلابیون هر یو په وار سره له هغه او د هغه د سیاسي نظریو څخه ګټه اخلي. که وغواړو په یوه جمله کې د ماکیاولي سیاسي اندونه چې د شاهزاده او ویناو په کتابونو کې بیان شوي، فرمول بندي کړو، دا سې یوه جمله لاس ته راځي.

د ماکیاولي له نظره سیاست یانې: «څرنګه واک ترلاسه کوو؟ څرنګه واک ساتو؟ په کومو حالاتو کې واک له لاسه ورکوو؟». د ماکیاولي له وخته را په دېخوا د واک د ترلاسه کولو، ساتلو مساله د سیاست په مرکزي او بنسټیزه مساله اوښتې ده. او په دغه لاره کې د بدلون واقعي امکانات «ممکن کار» او «واقعي کار» تر پاملرنې او څېړنې لاندې نیول کېږي. سیاست او پوهه د ماکیاولي له نظره سره ټینګ تړل شوي دي چې هیڅکله یې خلاصولی نه شو.

رنسانس او ماکیاولي

نهمه برخه

عبدالملک پرهیز

پوهنې او هنر د پنځه لسمې او شپاړلسمې پېړیو ایټالیې ته ستر پرمختګونه ور په برخه کړل. دغه کولتوري جوړونه د رنسانس یانې نوې زېږېدنې په نامه مشهوره شوې ده. دا سې پوهان، شاعران، فېلسوفان منځ ته راغلل چې د روم او یونان له اصیل میراث څخه په الهام یې سره نړۍ ته په نوي لید کتل.

انځورګران د اناتومي (د تشریح) د علم په څېړنه بوخت شول او د انسان د بدن غړي يې په ربښتني او واقعي ډول انځورول. واکمنانو د ودانیو او سترو هنري چارو سپارښتني وکړې. دغه نویو عقیدو ډیر ژر په ټوله اروپا کې پراختیا وموندله.

په ۱۳۹۷ م کال د مدیچي کورنۍ په فلورانس کې یو بانک جوړ کړ او د سترو پانګو په ټولولو یې پیل وکړ. په ۱۴۰۱ م کال کې د فلورانس د وړیو د سوداګرۍ د صنفي اتحادیې له خوا په فلورانس کې د اپتیستری د ورونو د پاره د نوې طرحې سیالي په لاره واچول شوه. دا د رنسانس د پیل پېښنه ګڼل کېږي. لورنتسو ګیبرتی دغه سیالي وګټله. فیلیپو برونه لسکی ، د مایو سه اتل مرستیال ، د لروغوني روم د ګنډوالو څېړنه پیل کړه. په ۱۴۱۹ م کال برونه اسکي، په بلورانس کې د فاندلینګ د روغتون (بې سرپرسته ماشوم) طرحه جوړه کړه. په ۱۴۳۵ م کال دوناتلو د فلورانس ستر مجسمه جوړونکي ، د داود په نامه خپله اغېزناکه او ګټوره مجسمه بشپړه کړه. د ۱۴۵۰ کلونو په شا او خوا کې الماني یوهانس ګوتنبرګ چې د مطبعې کارګر ؤ ، د خوځنده تورو په وسیله په اروپا کې لومړني چاپ شوي کتابونه خپاره کړل. په ۱۴۵۰ م کال کې د فلورانس، میلان او د ناپل، د جمهوریتونو ترمنځ سیاسي اتحاد د رنسانس د دورې د ایټالیې د ټینګښت سبب شو. په ۱۴۵۲ م کال لورنتسو ګیبرتی ، د فلورانس د بایتیستری د کلیسا د ورونو دویمه لړۍ بشپړه کړه. میکل آنژ هغه ته د جنت د ورونو نوم ورکړ. په ۱۴۵۳ م کال قسطنطنیه د عثماني امپراتورۍ په وسیله سقوط وکړ. د بیزانس پوهان لویدیز ته تېښتیدل او ارزښت لرونکي کلاسیکې خطي نسخې یې له ځانه سره یوړلې. په ۱۴۶۹ م کال لورنتسو مدیچي د فلورنس واکمن شو. په ۱۴۹۴ م کال آلماني هنرمند آبرخت دوور د لومړي ځل د پاره له فلورانس څخه لیدنه وکړه. په ۱۴۹۸ م کال کې د فلورانس نفوذ لرونکی واکمن، راهب جیرولاموساوونا رولای ، اعدام شو. په ۱۵۰۴ م کال کې لئونارډو داوینچی ، د فلورانس د یو واکمن د میرمنې مونالیزا انځور جوړ کړ. په ۱۵۱۲ کال میکل آنژ چې له څلورو کلونو زیات وخت یې ونیو څو په واتیکان کې د سستاین د لمانځه د خونې د چت انځورونه بشپړ کړل. په ۱۵۱۷ م کال مارتین لوتر په خپلو اعتراضونو سره ، د دینې اصلاحاتو د غورځنګ بنسټ کېښود. په ۱۵۱۹ م کال لئونارډو داوینچی په فرانسه کې په هغه مانۍ کې چې د فرانسې پاچا لومړي فرانسوا ورکړې ؤ ه ، له دې نړۍ سترګې کړې. په ۱۵۴۳ کال ایټالوي منجم نیکولاس کوپرنیک ادعا وکړه چې لمر د لمریز نظام مرکز دی نه بلکې ځمکه ده. په ۱۵۲۴ م کال د رنسانس د وخت ستر انګلیسي شاعر او ډرامه لیکونکي ویلیام شکسپیر په «استرانفورد آن ایون» کې وزېږید.

د سویس یو ستر پوه ، یاکوب بورکهارت ، په خپل مشهور کتاب « په ایتالیا کې د رنسانس کولتور» کې وایي: رنسانس د لرغونې نړۍ د لاس ته راوړنو راټولونه یا تقلید نه بلکې نوې زېږېدنه او د نړۍ او انسان بیا کشفونه وه. د رنسانس په دوره کې د لومړي ځل د پاره په اروپا او لویدیځ کې ، « د نړیوال انسان»(uomo universale) طرحه جوړه شوه. که څه هم دغه « نړیوال انسان» په واقعیت کې د اروپایي او لویدیځ انسان بیا زېږېدنه وه. خو رنسانس په یوه دوره کې د فردیت په لور ښوېدنه هم وه ، خو هغه انسان چې دا ځل د نړیوال په نامه ډګر ته راووت ، هدف یې د ټول بشریت د اندونو ټاکل او جوړول ول. رنسانس په داسې یوه دوره کې د فردیت په لور ښوېدنه وه چې غوښتل یې ځان د پاملرنې په یو داسې مرکز واړوي څو انسان چې تر پخوا زیات پر خپل فردیت او یوتوب پوه ؤ د لا پوهېدو وړ شي او له بلې خوا د ټولو دیني او سمبولیکو شتمنیو له نړۍ پرته یو ځل بیا ځان په طبیعي یا نیوترالیستي جرګه ګۍ کې پیدا کړي.

په دغه دوره کې، د منځنیو پېړیو د بې خوځښته ژوند بېه له منځه ځي او د نوې دورې غوړېدونکې دوره پیل کېږي. د دغه غوړېدو ځلېدنه موږ د دغه دورې په هنر، ادبیاتو او فلسفه کې لیدلی شو. د څوارلسمې میلادي پېړۍ څخه را په دیخوا د ایټالیې د سوداګرۍ او مالي پانګه والۍ سکتور، د هغه ځای چې په منځنیو پېړیو کې یې د کښت د ځمکې په توګه ارزښت درلود تر لاسه

کړ، بلکې وخت يې هم کشف کړ. نور د کليسا زنګ يوازې مذهبي مانا نه لرله بلکې دغه زنګ هر ساعت او ان د شپې له خوا وخت اعلانولو. په دغه وخت کې د ښار ارزښت د کلي په پرتله زيات شو او د سوداګرۍ او مالي پانګوالۍ د ځمکو د رانيولو له لارې، د ځمکې اشرافيت او ان کليسا چې زياتې ځمکې يې لرلې، په شا وتمبول. دويم پاپ پيوس په همدغه وخت کې په دې اړوند وويل: « زموږ د بدلون په حال کې ايتاليې کې چې هيڅ شیُ ثابت نه دي او هيڅ پخواني ځواکونه پاتې نه دي، په آسانۍ سره له غلامه پاچا جوړېدلی شي».

د دې د پاره چې د دغه دورې روح بيا لا زيات جوړ کړو ، بايد دغه مهم ټکی څرګند کړو چې د ايتاليې يو ډير مهم صراف په دغه دوره کې پر خپلو چکونو وليکل: « د خدای او ګټې په نامه». په دې ډول دغه پانګوالي د خدای سربېره ، ګټه هم کشفه کړه او ان تر دې چې هغې ته يې تر خدای هم لومړيتوب ورکړ. فلورانس د دغه پانګوالۍ مرکز ؤ. له هغه لويو کورنيو څخه چې په فلورانس کې يې حکومت کاوه ، د مديچي له کورنۍ څخه يادونه کولی شو. کوزيمو مديچي نه يوازې د خپل وخت تر ټولو شتمن سړی ؤ، بلکې له ۱۴۳۴ را په ديخوا يې د خپل ښار سياست هم ټاکه. د هغه لمسی لورنسو ، د هنر، ادبياتو او فلسفې له سترو سړيتوبونو څخه ؤ او د خپل ژوند په دوره کې د فلورانس د شاهزاده په توګه پېژاندل کېده. ماکياولي د شاهزاده په نوم خپل کتاب همدغه لورنسو مديچي ته ډالۍ کوي، په دې هيله چې د هغه سره يو دريځ تر لاسه کړي. د لورنسو زوی، جيواني په ۱۵۱۳ کال کې د لسم پاپ لئوی په توګه تاج په سر کېښود. څه موده وروسته اووم کلمنس ، چې هغه هم يو مديچې ؤ د پاپ په توګه غوره شو.

په ۱۵۳۳ کال کې د لورنسو لمسۍ ، کاترين دومديچي د فرانسې د راتلونکي دويم پاچا هانرې سره واده وکړ. د کوزيمو له ځوان ورور ،لورنسو دی جيواني څخه ماريا دومديچي رامنځ ته شوه چې په ۱۲۰۰ کال کې د څلورم هانري سره واده کوي. په دې ځای کې موږ د مديچې د کورنۍ د ژوندانه له تاريخ څخه کولی شو د ايتاليې په رنسانس کې د بېلګه ايزه حرکت منحني ووينو: د يو پانګه وال او اعيان کورنۍ څخه چې فيوډالي آرمانونه او ايديالونه لري د يوې آرستوکراتې اشرافي کورنۍ په لور چټکه پرمختيا. د فلورانس د سوداګرو، لويو بانک لرونکو او پوځيانو په کورنيو کې د« اشرافيت» دغه بيا جوړونه(Rearistokratisierung) داسې يوه ځلېدنه يا پديده ده چې د متناقض (پارادوکس) بهير په توګه د ايتاليې د رنسانس او نوي دوران يانې د پانګوالۍ او د پانګوالۍ د اړيکو د بې سارې ودې په عمومي طرحه کې ځان ښکاره کوي. ماکياولي د مدرنه دولت د جوړولو په خپله نظريه او اندونو کې ،له بېلابېلو اړخونو څخه په تېره بيا د ايټاليې د پانګوالۍ ټولنې په خېټه کې د دغه متناقض او شا تلونکي بهير ته ځواب ورکوي. دلته بايد د سوداګري او مالي پانګوالۍ د دغه پرمختيا ترڅنګ، بايد د رنسانس د دورې د هومانيستانو يا انسان پلويانو څخه هم يادونه وکړو.

د انسان دغه پلويان د اشرافيت او کليسا پرخلاف سره يو ځای شول او په دې ډول د « پيسو او اندونو» د پيوستون دغه دوره، چې د نوي دورې ډيره مهمه ځانګړنه ده، رامنځ ته شوه. د کليسا او اشرافيت پر خلاف مبارزه کې د «پيسو او اند » يو ځای کېدل د دې سبب شو ، څو هغه قشرونه چې د خپل پيدا ايښت په وخت کې په منځنۍ پېړې کې له اشرافي او د کليسا له امتيازونو څخه بې برخې ول، په ټولنيز ژوند کې د نويو ډګرونو په لور ګام واخلي او د فکر او اند ښښنو په دغه جګړه کې دوی د پيسو پر خوا ودرېدل، ځکه د دغه دورې متفکران د ټولنې د ښکته او منځنيو طبقو څخه راووتل. انسان پلويانو په لاتينه ژبه ليکنې کولې، او لاتينې سبک يې ښه کړ. د دانته له وخته د ايتاليې د خلکو ژبې يانې ايتاليايي ژبې ، په ادبياتو کې لاتين ژبه ، د ادبي ژبې په توګه په شا وتمبوله. د رنسانس د دورې په پيل کې پترارک ځای لري او د هغې په پای کې ماکياولي. د رنسانس د دورې هومانيستانو غوښتل « نړيوال انسان» په نړيواله کچه له نړيوالو اندونو سره رامنځته کړي. دا د نوي دورې برخه ليک دی چې غواړي د سيمه ايزه (partikular) اند ښښنو پر

ځای نړیوالې اندېښنې (Universal) رامنځ ته کړي. ماکیاولي د رنسانس د ستر اندېښمند په توګه همدغه لاره غوره کوي او نوموړی د سیاست په هکله په نړیواله کچه اند او ژور فکرونه کول.

د مسالې د جوړښت په اړوند نوې طرحه

که څه هم ماکیاولي د نوي دورې په درشل کې ژوند کاوه او په خپل ژوند کې یې لومړی د ډیپلومات په توګه کار کاوه او سیاسي چارې یې هغسې ترسره کولې لکه څنګه چې په منځنیو پېړیو کې ترسره کېدل ، هغه وکړی شو په خپلو سیاسي اندونو کې د منځنیو پېړیو د دودیز سیاست له دود څخه ځان جلا او خپله سیاسي او تاریخي نظریه د نوي دورې د اصولو او ېېلګې سره سمه جوړه کړي. د ماکیاولي سیاسي اندکس د منځنیو پېړیو د سیاسي اندکس او همدارنګه د یوناني – رومي لرغوني سیاسي اندکس څخه په غوڅه او بشپړه توګه توپیر لري او د نوي دورې په لور لاره پرانیزي. هغه څه چې ماکیاولي د منځنیو پېړیو له سیاسي – تاریخي نړۍ لیدونو (یانې له هغه د مخه سیاست پوهنه چې په اروپا کې ورته د « شاهزاده هینداره » (Fürstenspiegel • Miror of the Prince) وایې) ، څخه جلا کوي، دا دی چې نوموړی د دولتي ادارې د هر ډول « الهي هدفمندۍ» (theologisch) او یا « غایتمندۍ» (teleologisch) له نظریې څخه تېرېږي.

د سن آګوستین د نظر خلاف چې په منځنیو پېړیو کې بشپړ علم ګڼل کېده او ویل کېده تاریخ د خدای په اراده او غوښتنه منځ ته راځي او د خدای له لورې یې لارښودنه کېږي. د ماکیاولي له نظره تاریخ د انسان د کار او ارادې په پایله کې منځ ته راځي. د ماکیاولي له نظره تاریخ خپل عنیت د خدای د مداخلې څخه نه ، بلکې د غه عینیت د تاریخ له دنني جوړښت ، اړتیاو ، بهیرونو او پېښو څخه ترلاسه کوي. له همدې کبله ماکیاولي خپله لیکنه «د فلورانس تاریخ» ، د مسیحي تاریخ لیکونکو په څیر د بابل د برج د جوړیدنې په اړوند د انجیل له داستانونو او خلکو ته د خدای په خبره نه پیل کوي ، بلکې دغه تاریخ جرمنیانو او ایټالویانو ته په جملو سره پیلوي او توضیح ورکوي. د اسلام د دورې په تاریخ لیکنه کې هم موږ د دې خبرې شاهدان یو چې ټول تاریخ لیکونکي خبره له آدم (ع) څخه پیلوي او د پیغمبرانو په هکله مالومات ورکوي، څو له دې لارې د خپل نظر وړ تاریخ ته راو رسیږي. په اسلامي هیوادونو کې یوازې خواجه نظام الملک دی چې دغه دود پرېږدي او کېدی شي د هغه سیاستلیک ماکیاولي ته رسېدلی وي.

ماکیاولي د پورته (tranzendental) د اندونو ټول عناصر له خپلې نظریې څخه و ایستل او د تاریخي تکامل قانونمندۍ یې د آسماني اندونو له دخالت څخه پرته بیان کړې. په دې ډول نوموړی د تاریخ د آسماني جوړښت څخه په تېریدو سره ، په تاریخي څېړنو کې علتیز چلند (kausal) ته لاره پرانیستله. له دې وروسته د خدای مداخله د تاریخي بدلونونو موجب نه ، بلکې یوازې د انسان طبعیت، چلند او کړنې د تاریخ بهیرونه ممکنوي. د انساني دخالت دغه کار هغه منطقي وړاندیز دی چې ماکیاولي په خپلو دوو آثارو «شهزاده» او « ویناوې» کې ترې کار اخلي او له دې امله نوموړی تاریخ لیکونکي د بدلون وړ ګرځوي. د رنسانس د دوو دودیزو مفهومونو یانې « تومنې» (virtu) او «بخت» (fortuna) ، ترڅنګ ماکیاولي د « اړتیا » (necessita) مفهوم هم د خپل سیاسي – تاریخي نظریې په بحث کې ور ګډوي.

د اړتیا مفهوم له دې امله ضروري ؤ چې که خدای د تاریخ د جوړونکي او ټاکونکي عامل په توګه مداخله و نه کړي ، باید د تاریخي بهیرونو د پیوندونکي په توګه باید یو بل داسې عامل شتون ولري څو تاریخ د پېښو د لیکلو د یوې سرسري کار ترکچې ښکته رانه شي. دغه « اړتیا » ، د اندازه کولو د واحد په توګه ګڼل کېږي چې ماکیاولي د هغې په مرسته په تاریخ کې د پېژاندل شویو دننیو اړیکو بیا جوړونه کوي. د ماکیاولي سیاسي دستور لیکونه ټول د همدغه دننیو تاریخي اړیکو د اندازه

کولو پربنسټ ولاړ دي. یوازې هغه څوک چې د تاریخي او سیاسي پېښو او بهیرونو په قانونمندیو پوه شي ، په یو داسې دریځ کې به وي چې وکولی شي خپل هدفونه سم ترسره کړي. د تاریخي قانونمندیو پوهېدنه سړي ته دا امکان ورکوي څو تر یو بریده د برخه لیک او دبخت د بدلېدونکي خوی او خصلت څخه ځان لرې وساتي. دتاریخ پر قانون منديو باندې د پوهېدو له لارې پرتاریخ باندې د واکمن کېدو وس–دا هغه پروګرام شوی نظري او عملي فرمول دی چې د ایتالیې رنسانس مورږ ته په واک کې راکړی دی.

« هغه واکمنان چې د کلونو واکمنۍ وروسته یې خپل واک له لاسه ورکړی، د برخه لیک څخه باید دومره شکایت و نه کړي، بلکې له خپل ډار څخه شکایت وکړي، ځکه په آرامو حالاتو کې هغوی دا ګومان نه کاوه چې کوم څه به بدلون وکړي. همدارنګه دا د ټول بشریت عمومي تېروتنه ده چې د سمندر د آرامۍ په وخت کې د توفان په اړوند فکر نه کوي. او کله چې حالات ویجاړ شي ، ددفاع په اړوند نه بلکې بیا یوازې د تېښتې په اړوند فکر کوي» (شهزاده-۱۰۱ م). د شهزاده په کتاب کې د ماکیاولي غوره هدف ددولت (Selbsterhaltung) او د « دولت د مصلحتونو» (Staatsraison) «ځان ساتل» دي. او هغه د ځان ددغه ساتنې دپاره ، د اړتیا پېژاندنه او د تومنې یانې د صلاحیت او وړتیا لرل ، یو له بله سره تړي. که تاریخي اړتیا ونه پېژاندل شي او یا سیاستمداران هیڅ ډول تومنه و نه لري، هغوی د برخه لیک د تورو او نا روښانه لوبو قرباني کېږي او همدارنګه به د بخت د بدلېدونکي خوی او خصلت قرباني شي. د ماکیاولي له نظره دا ډول قرباني کېدل د تاریخ په فلسفه کې د اړتیا په اړوند د پوهې له نه لرلو څخه رامنځ ته کېږي چې تل د بې سره واک او تور بخت سره مل وي او په وروستی تحلیل کې د یو سړي یا یو ملت او هیواد د سیاسي صلاحیت او پوهې په نه لرلو دلالت کوي.

« دا ډول چلند د سل ناروغۍ ته ورته دی چې داکتران په هکله یې وایي چې ددغه ناروغي پېژاندنه په لومړي سر کې ستونزمن کار دی خو درملنه یې آسان. خو که په پرمختللي حالت کې دهغې پېژاندنه آسانه ده نو درملنه یې ستونزمن کار دی.

سیاست هم داسې دی. هغه شرارتونه چې په هیواد کې نوي نوي د را ټوکېدو په حال کې وي، که ژر وپېژاندل شي، چې البته دې کار ته یو غښتلي او پیاوړي مغز په کار دی، ډېر ژر له منځه ځي، خو که هغه و نه پېژاندل شي او پرمختیا وکړي، تر دې کچې ورسېږي چې هر څوک پرې پوه شي ، نو به هیڅ درمل هغه جوړ نه کړي» (شاهزاده-۱۰–م).

دلته د «بل چا» سره د « پوه سړي» د توپیرولو له لارې ، ماکیاولي دغه ادعا یقیني کوي چې سیاست باید د هنر او علم په توګه زده شي. سیاست له ماکیاولي سره خپل قواعد او تاکلي قوانین تر لاسه کوي چې باید زده شي څو د پام وړ هدفونو ته ورسېږو. له دې وروسته لوړ نیتونه نه، بلکې بري ته د رسېدو وس، د یو سیاستمدار ډېره ښه ځانګړنه جوړوي.

له ماکیاولي سره سیاست « د ممکناتو د ترسره کولو د هنر» په توګه خپلې ځانګړنې تر لاسه کوي. که څه هم ځنې د هغه په سیاسي اندونو کې « د ممکناتو د ترسره کېدو هنر» لټوي. دا د ماکیاولي په اړوند زموږ په پوهیدنې پورې اړه لري ، لکه څرنګه چې د اندونو په تاریخ کې هغه څه چې وروسته له هغه ترسره شوي–نوموړی د محافظه کار، اصلاح غوښتونکي او یا انقلابي په توګه ښکاره کېږي. خو باید ووایو چې ماکیاولي په خپلو سیاسي–تاریخي اندونو کې سچه واقعیت خوښونه د خپل نظریو بنسټ ټاکي او په سیاست کې هر ډول لاره او طریقه جوړونه (normativ) په سختۍ سره غندي.

« ځکه د ژوند ترمنځ لکه څنګه چې دی او لکه څنګه چې باید وي، زیات توپیر شته که څوک یوازې دې ته پاملرنه کوي چې څه باید پېښ شي څو خپل واک وساتي، خو دې ته پاملرنه نه کوي چې په واقعیت کې څه پېښېږي، خپل شتون لا زیات له تباهۍ سره مخامخوي. هغه څوک چې ددومره زیاتو انسانانو ترمنځ چې ښه نه دي ،یوازې ښه کول غواړي هرومرو ماتې خوري. (شهزاده–۲۳ م)

د ماکیاولي سره د « سیاسي دستورمندی» (politische Imperativ) د واقعیت دردناکتوب څرګند ېږي. که د افلاطون او ارسطو سره د واقعي سیاست پېژاندنه د نیکمرغی او فضیلت له مفکورې سره تړاو لري، ماکیاولي په غوڅه توګه انسانانو ته د نېکمرغی له نسخې (Konzept) څخه تېرېږي او یوازېني ځیز ته چې ارزښت ورکوي ، په هیواد کې سیاسي ثبات او ټینګښت دی. دغه سپیني خبرې چې هغه هم پرې اعتراف کوي ، د هغه نوم ته په زیان رسولو کې مرسته کړې ، ځکه نوموړي ان په هغه ځایونو کې چې نیکمرغي ممکنه وه، ورته پاملرنه نه ده کړې او یوازې د دولت او د دولت د مصلحتونو او په هیواد کې د سیاسي ټینګښت په اړوند فکر کاوه. ماکیاولي عقیده لرله چې « آزاده وګړي نشته یوازې آزاده ملتونه شتون لري یو څوک یوازې هغه وخت ویلی شي چې آزاد دی چې په آزاد ملت پورې اړه ولري».

د انساني طبیعت نه بدلېدونکې تز (konstante Antropologie) د ماکیاولي په اندونو کې د یو ډېر مهم ثابت عنصر په توګه مطرح دی چې د هغې انډول کولی شو په تاریخي بدلونونه کې تر ټینګې څېړنې لاندې ونیسو. انساني فرد د ماکیاولي په اند یو ثابت واحد دی او تاریخ په حرکت او جریان کې دی. یوازې د دغه اصل یانې د انساني پنځون یا طبیعت د ثبات او بدلون د اصل په منلو سره ، هغه مختلف حالات چې نوموړی یې څېړې سره پرتله کېدی شي. ماکیاولي د انساني طبیعت ثابتونه تر ذره لید لاندې ړدې او د انسانانو کړنې او غبرګونونه په مختلفو حالاتو او دریځونو کې تر بحث لاندې نیسي:

« هر څوک چې له اوسني او له لرغوني تاریخ سره سر او کار ولري، په آسانی سره پوهېږي چې ټولو ملتونو او دولتونو د ډېر پخوا دورانو څخه ورته غوښتنې او ورته خویونه او ځانګړنې لرلې. که موږ په پاملرنې سره تیر وخت وڅېړو ، په آسانی سره کولی شو په هر دولت کې د راتلونکې وړاند وینه وکړو او نوې چارې پیدا کړو». (ویناوې ۱۰۷ م)

دغه دوه ګونی چلند ، یانې د انسان پېژاندنې بدبیني، هم د منطقي او هم د مدرنه دولت د مشروعیت د تامین د ثقل د مرکز په توګه د ماکیاولي ستر نووښت شمیرل کېدی شي.

د ماکیاولي د منځنیو پېړیو د نظم او د اسکولاستیک اندونو د ماشین او د منځنیو پېړیو د جوړښتي نظم د بېلګې د ړنګېدو ، د دولت د «ځان ساتلو» د اندونو ،هغه هم په هره بیه او هره وسیله چې وي ، د نظریو پربنسټ رادمخه شو. په داسې حال کې چې په منځنیو پېړیو کې کلیسایي او نړیوالو «نسبي» ځواکونو ځانونه «مطلقه» ځواکونه ګڼل ، البته ددغه دورې د په ټپه دربدلو اړیکو په پام کې نیولو سره. د لومړنی پانګوالی د ودې له امله پر رامنځ ته شویو نویو اړیکو باندې د تکاملي بهیر د واکمنېدو له امله ، پاپ او قیصر خپل سیاسي او پوځي « ربښتنی ځواک» د ورځ په تېرېدو سره له لاسه ورکاوه. په دې ډول د رنسانس په دوره کې پاپ او قیصر چې یو وخت د کلیسایي او دودیز واک د اهرم په سر کې ولاړ ول ، له واکه ولوېدل. ددغه بهیر په پیل کې د ښارونو په رامنځ ته کېدو او ددغه بهیر په دوام کې د ملتونو او هیوادونو په را وتلو سره پاپ او قیصر خپل واک له لاسه ورکړ. په دې ډول د منځنی زمانې د نظم د پاشل کېدو ټاپه ولګېده ، ځکه ددغه نظم ضمانت تر هغې ممکن ؤ چې « ارزښتي بېداریو» او قدسي تاییدونو بې له خنډه د واک له یو مرکز څخه بل مرکز ته د لېږدېدو وس درلود.

د منځنیو پېړیو د پوهې پاشل کېدو ، یانې د نړۍ او خدای په اړوند د انسان د انځور پاشل کېدو ، او همدارنګه په ۱۴ او ۱۵ پېړیو کې په اروپا کې د منځنۍ پېړۍ د سیاسي نظم ړنګېدو ، د اروپایي انسان په دننه کې د ژورې ناباورۍ احساس ته لمنه ووهله. پنځلسمه میلادي پېړې په ټولیز ډول د عمومي پریشانۍ او ژورې بدبینۍ پېړۍ وه. د منځنیو پېړیو د اندونو ماتېدو همدارنګه د پیکوري (د معنوي خوند) او له مړینې څخه د ډار بهیر رامنځ ته کړ. د هغه نظم په دننه کې کله چې د اسکولاستیک د زمانې د فکري

ماشین په رنګېدو سره، چېرې چې خدای انسان ته د تضمین او یقین سرچینه وه، له دې وروسته نړۍ او تاریخ انسان ته د ګواښ په بڼه څرګند بدله.

په دې ډول انسان د روح د ابدیت په اړوند خپل باور له لاسه ورکړ او له دې وروسته مړینه د انسان د خلاصون او ژغورنې لاره نه لکه څنګه چې په منځنیو پېړیو کې ګومان کېده ، بلکې د انسان د دښمن په توګه ګڼل کېږي.

د انسان د فاني توب په اړوند دغه پوهېدنه « د ځان ساتلو» دپاره د انسان دهڅې سبب کېدله. د توماس آکویناس او د منځنیو پېړیو په اسکولاستیکې فلسفه کې، د روح خیر او نیکمرغي، د ژوند ډېر لوړ جوهر او هدف ګڼل کېده او بشري هستي او پخپله د انسان « ساتنه» او سیاسي ټولنه دویمه درجه رول درلود ، ماکیاولي دغه اندډول بیخي بدل کړ.

د ماکیالولي دپاره د سیاسي ژوند جوهر « پخپله د دولت ساتنه ده». نوموړی هغه چا ته لوړ ارزښت ورکوي چې هغوی ته « وطن له روح څخه زیات ارزښت ولري، که د توماس آکویناس دپاره د روح نیکمرغي د انساني ژوند تر ټولو لوړ هدف ؤ د ماکیاولي دپاره دغه خبره په ډېر ښه حالت کې دویمه درجه اهمیت درلود او نوموړی د سیاسي ټولنې ډېر لوړ هدف « د ځان ساتل» او « د دولت مصلحت» ګاڼه. د هدف او وسیلې په اړوند د منځنیو پېړیو د ارزښتونو سرچپه کېدو سره سره ، هیڅ چیرته د دین د کړنو په هکله د ماکیاولي د نظر په پرتله بل ښه نظر نه تر سترګو کېږي. ماکیاولي دین یوه داسې وسیله بلله چې د هغې په وسیله کېدی شي د هیواد سیاسي ټینګښت ضمانت شي. له دې وروسته دین هغسې چې په منځنیو پېړیو کې ګڼل کېده ، د انساني ژوند د هدف په توګه نه ، بلکې د سیاسي ټولنې د ټینګښت د وسیلې په توګه مطرح شو.

د منځنیو پېړیو خلاف او ان د لوتر خلاف چې دولت او واکمن یې د خدای استازي بلل ، ماکیاولي دولت او پاچا په دې نړۍ پورې اړوند وبلل او دین یې یوه داسې ډاډمنه او آزمایل شوې وسیله وګڼله چې انسان له هغه تمایلاتو څخه منع کوي کوم چې په فساد او ناروا کې له ډوبېدلو سره یې لري. په دې ډول ماکیاولي سیاست ته هغه خپلواکي او آزادي ورکوي چې د منځنیو پېړیو او ان د لرغونې نړۍ دپاره پردۍ وه. هغه نه یوازې سیاست له دین څخه جلا کوي بلکې دین د سیاسي هدفونو تر وړاندې په یو ټولیز آړوي. کوم ښېلګه ایز بدلون چې ماکیاولي په سیاسي اندونو کې راوست، هغه ښېلګه ایزه بدلون ته ورته دی چې کپرنیک د فزیک په نړۍ کې راووست.

هماغسې چې کوپرنیک لمریز نظام کشف کړ چېرې چې لمر په مرکز کې ځای لري، ماکیاولي هم د سیاست نظام کشف کړ چېرې چې دولت یې په مرکز کې ځای لري. ددې کار سره جوخت ، ماکیاولي دتاریخ طرح رامنځ ته کړه چې خپل دننني قانونمندي ګانې لري او بهرني ځواک پرې اغېز نه لري. هغه څه چې کوپرنیک د ستورو د نړۍ د نظم او د پنځون یا طبیعت د قوانینو په اړوند ترسره کړل ، ماکیاولي د انساني ژوند دتاریخ په اړوند ترسره کړل، ځکه ماکیاولي تاریخ هم د پنځون یا طبیعت د تکاملي بهیر په توګه پېژني .د آګوستین د « خدای دښار» پر ځای نوموړی « اړتیا » رامنځ ته کوي. ماکیاولي په ژوره توګه د هغه بحران تر اغېز لاندې دی چې پر فلورانس واکمن ؤ. او له کړکېچ څخه د وتلو سیاسي لارې یې لټولې، هغه نور د اسکولاستیک یا لرغونې نړۍ د متفکرانو په څیر خلکو ته د نیکمرغۍ او له فضیلته ډک ژوند په لټه کې نه ؤ ، بلکې هغه خپله ټوله پاملرنه د دولت او هیواد د دننني دوام او پراختیا غوښتنې ته اړولې وه. په دې ډول ، هغه نور ټول دستورونه د دولت «دځان ساتلو» او «مصلحت» تر مطلقې قاعدې لاندې راوستل. له دې کبله نوموړی د دولت د «ځان ساتلو» مقوله ، د نوي دورې د ډېرې مادي مقولې په بڼه آړوي.

د ځواکونو د انډول پوهه

لسمه برخه

په داسې حال کې چې ماکياولي د شاهزاده په کتاب کې د دولت د « ځان ساتنې (Selbsterhaltung) «د اصل ټينګه پلوي کوي ، خو د ويناو په کتاب کې نوموړی له جمهوري نظام او د ځواکونو له انډول څخه ملاتړ کوي. د پنځلسمې پېړۍ په پای او د شپاړلسمې پېړۍ په پيل کې د ايټاليې حالات ډېر نهيلې کوونکې ول،

او ماکياولي د دغه درد د درملنې د پاره ، ياني په ايټاليې کې د حکومتونو ترمنځ د يووالي د نشتوالي له امله، د زهرو سپارښتنه کوي څو خپل هيواد له دغه حالت او دريځ څخه وباسي او وژغوري.

د شاهزاده د کتاب په پای کې ماکياولي « د بربرانو له منګولو څخه د ايټاليې د ژغورنې بلنه ورکوي» او دا د همدې خبرې څرګنده بېلګه ده ، په دغه بلنه کې نوموړی د خپلې نطاقۍ او خبرلوځۍ ټول ځواک په کار اچوي، د « يو غښتلي سړي» ، « د يو تومنه لرونکي سړي (uomo virtouso) «له خوا د واک نيول چې د خپلو هوښياره او فوق العاده کارونو له لارې د ايټاليې کړکېچ پای ته ورسوي او ايټاليه بيا سره يوځای او يوموټې کړي ، دا د شاهزاده د کتاب د پای ټکی او د هغه د سياسي پوهې مستقيم دليل دی. له دغه اړخه د شاهزاده کتاب نېغ په نېغه د ايټاليې د کړکېچ تر اغېزې لاندې د ځلورو مياشت نه په لږه موده کې ليکل شوی دی.

ددې خلاف په «ويناو» کې چې ماکياولي پنځه لس کاله پرې کار کړی، د روم د تاريخ موضوع په پام کې نيسي، چې په هغې کې ماکياولي د شاهزاده په پرتله په يو زيات واټن کې د سياست په اړوند بحث کوي. په شاهزاده کې ماکياولي، د دولتي کړکېچ پړاونه او له دغه بحران څخه د وتلو لارې تر بحث لاندې نيسي، په داسې حال کې چې « په ويناو کې» دغه دوره په بشپړه توګه د ذره ليد لاندې تر څېړنې لاندې نيسي. د ارستو سياسي اند ته په پاملرنې سره د « حکومتي بڼو د آوښتون» لرغوني اندونه د لومړي ځل دپاره د پوليبيوس له خوا مطرح شول.

دغه آوښتون په سلطنتي نظام سره پيل کېږي چې د ناچارۍ له مخې په استبداد آوړي. د ملت په مداخلې سره د موکراتيک حکومت جوړېږي چې د خپل تکامل په بهير کې د کورنۍ جګړې له امله د ګډوډۍ تر پولې رسېږي او واک ته د پاچا بيا رسېدل ناممکنوي. له « نظم څخه ګډوډۍ او ددې خلاف آوښتون» د « ويناو » په کتاب کې د نوموړي د سياسي فلسفې اصلي عناصر جوړوي: « هيوادونه عادت لري په خپل آوښتون او بدلون کې له نظم څخه د ګډوډۍ په لور لاړ شي. دا په انساني پنځون (طبعيت) کې نغښتې ده چې هيحکله آرامی نه لري (د فلورانس تاريخ – ۷۷ م(

ماکياولي په « ويناو» کې دې پايلې ته رسېږي چې ټولې دولتي بڼې چې پورته ترې يادونه وشوه په فساد اخته کېدی شي، ځکه هغوی له يوې خوا بې دوامه او له بلې خوا بد دي. ددې کار اساسي دليل د نوموړي هغه مشهوره تز دی چې وايي انساني پنځون (طبيعت) فساد منونکی دی. ددغې ستونزې د حل لاره نوموړی د « ګډ اساسي قانون (Mischverfassung) «په ټينګولو کې ويني. ګډ او ترکيبي قانون سياسي ټولنه له دننې اړخه ټينګ او له بهرني پلوه پراخوي، همدا غسې چې د لرغوني روم په بېلګه کې دا خبره بيانوي.

يوازې دغه « ګډ او ترکيبي قانون» دولت او هيواد ته دا امکان ورکوي څو د تاريخي دورو د آوښتون په ټکو کې ټينګ پاتې شي» « ګډ او ترکيبي قانون» د سياست او تاريخ حل شوې معما ده. روم د اسپارت پر خلاف د قانون جوړونکي د فرمان دلارې « ګډ او ترکيبي قانون» تر لاسه نه کړ، بلکې هغه يې د طبقاتي مبارزو د دننني پرمختلونکي ديناميزم له لارې تر لاسه کړ ، چې يې وکولی

شو د یو نړیوال قدرت په توګه څرګند شي او خپل دریځ د پېړیو په اوږدو کې ټینګ وساتي.
ماکیاولي عقیده لرله چې د سیاسي اختلافونو له منځه وړل او یو بشپړ سمون ته رسېدل ناممکنه کار دی. هغه د ټولنې دننني تضادونه او د خلکو او دسیاسي مخورو ترمنځ اختلافونه نه یوازې مثبت ګڼل ، بلکې هغه یې په اوږده موده کې د « دولت او هیواد د ځان ساتنې» دپاره مهم او ارزښتناک ګاڼه. یوازې هغه دولت چې په هغې کې د ملت او د سیاسي مخورو ترمنځ انډول منځ ته راغلی وي، د یو ټینګ سیاسي نظام سبب کېدی شي یانې په دننه کې ټینګښت او په بهر کې پراختیا دهغې ضروري او لازم وړاند شرطونو ګڼل کېږي.
د « ځواکونو د انډول» او « د ګډ او ترکیبي قانون» د زده کړې له لارې ماکیاولي غواړي د باطلو حکومتي بڼو لړۍ پرې کړي او د زیات وخت له پاره سیاسي ثبات ټینګ کړي. ارستو د یوې منځنۍ او غښتلې طبقې شتون د ښار او هیواد د ټینګښت عامل بولي ، ماکیاولي د سیاسي ډلو ، خلکو او مخورو ترمنځ د ځواکونو انډول باندې ټینګار کوي.
»زما نظر دادی هغه کسان چې د اشرافو او خلکو ترمنځ مبارزه غندي، هغه عوامل محکوموي چې په لومړۍ درجه کې د روم د آزادۍ سبب شول. هغه څوک چې تر ټولو زیات ډله ایزو ناندریو او غالمغال ته دهغې د ښو پایلو په پرتله پاملرنه کوي، په دې فکر نه کوي چې په هره ټولنه کې د خلکو او لویانو چلند او منښت سره توپیر لري او دا ټول جنجالونه د آزادۍ د اړونده قوانینو دپاره رامنځ ته شوي دي» (ویناوې-۱۰۱ م(
په دې ډول ماکیاولي د ځواکونو په تضاد او انډول کې « هغه» پارونکی عنصرویني چې د سیاسي آزادۍ سبب کېږي.

د ماکیاولي نووښتونه

لئو اشتراوس عقیده لري چې د ماکیاولي نوښتونه د هغې د مفکورې په برخو کې لیدلی شو:
-په هغه ډول چې یو پاچا باید د خپلو دوستانو او خلکو سره چلند وکړي- اشتراوس عقیده لري چې نورو سره د چلند په برخه کې پاچا ته د ماکیاولي لارښوونې له نورو فیلسوفانو سره توپیر لري. که څه هم نومړی د ماکیاولي د لارښوونې په اړوند کومه بېلګه نه وړاندې کوي خو د شاه زاده په کتاب کې داسې زیاتې بېلګې پیداکولی شو. د شاهزاده د کتاب دغې برخې ته پاملرنه وکړۍ:
»دلته داسې پوښتنه منځ ته راځي چې موږ پر نورو ګران اوسو یا نور کسانو له موږه وډار شي. یا داچې دا به ښه وي څو نور له موږ وډار شي یا موږ پر نورو ګران اوسو؟ د دواړو شتون تر هرڅه ښه دي. خو داچې په یو وخت کې د دواړو تر لاسه کول امکان نه لري نو که لازمه وي چې یو له هغو غوره کړو زه سمه بولم چې پرچا ګران ونه اوسو خو نور له موږه وډار شي«.
ټولې کلاسیکې فلسفې پر دې بنسټ ولاړې دي چې واکمن باید عادل او پر خلکو ګران اوسي. خو ماکیاولي په دې کې شک نه لري چې دا به ښه وي څو نور له موږ وډار شي. ځکه هر ډول ګرانتوب چې پر لاس او زړه وړلو تر لاسه شوې وي د اړتیا په وخت کې له منځه ځي». ماکیاولي د «اړتیا د وخت» په اړوند خبرې کوي. خو د اړتیا دغه وخت ، کوم وخت دی؟ څرګنده ده چې ماکیاولي د بې ثباتۍ د وخت په اړوند خبرې کوي؛ د دولتي امنیت دپاره ډېر خطرناکه وختونه.
اشتراوس له کلاسیکو فیلسوفانو سره د ماکیاولي د اندونو د توپیر په اړوند بېلګه نه وړاندې کوي. خو د بېلګې پیداکول اسانه کار دی. سیسرون د آدابو په کتاب کې لیکي: « ځنې کړنې دومره کرغېړنې او ناوړه دي چې یو هوښیاره سړی هیڅکله هم هغه نه ترسره کوي آن د خپل هیواد د ساتنې دپاره هم». خو ماکیاولي وایې:

»موږ نه باید د عدالت او بې عدالتۍ، انسانیت او نه انسانیت، د بد نوم او ښه نوم پر هیڅ معیارونو ځان محدود نه کړو. هر هغه څه چې پر هر څه لوړتیا لري دادی چې خپله آزادي او خپلواکي برابره کړو«.

یوه مساله زیات ارزښت لري. دغه مطلب د ماکیاولي د «ویناو» له کتاب څخه اخیستل شوی دی. په دغه کتاب کې د آزادۍ په اړوند د ماکیاولي زیاتې خبرې شته. کله چې ماکیاولي د اخلاقي اصولو لکه عدالت او ښه نوم د تر پښو لاندې کولو خبره کوي، دا خبره د آزادۍ او خپلواکۍ د پاره کوي. څرګنده ده چې ماکیاولي د اخلاقي اصولو د تر پښو لاندې کولو له لارې غواړي بل څه تر لاسه کړي: آزادي. خو داسې ښکاري چې آزادي په خپله د اخلاقي اصولو بله بڼه ده. نو کېدی شي ماکیاولي غواړي په خپل دغه کار سره د نورو اخلاقي اصولو له منځه آزادۍ ته لومړیتوب ورکړي. ماکیاولي د شاهزاده په کتاب کې سپارښتنه کوي چې آزادي تر پښو لاندې کړۍ، خو واک ټینګ شي: امنیت:

»د لږې زور زیاتۍ له لارې تر هغه چا زیات ښه او ښوونکي یاست کوم چې د ښښلو له لارې د ګډوډۍ د زیاتېدو سبب کېږي او په ټولنه کې وژنې، چور او تالان ته لاره اواروي«.

آیا موږ باید دې پایلې ته ورسېږو چې د ارزښتونو د مرتبو داسې لړۍ شته چې په هغې کې امنیت له آزادۍ زیات ارزښت لري؟ دا یوه تېروتنه ده. د ماکیاولي له نظره د امنیت او آزادۍ ترمنځ دوه اړخیزې اړیکې شته: که موږ غواړو امنیت ټینګ کړو باید آزادي ټینګه کړو. که غواړو آزادي وساتو باید امنیت ټینګ کړو. د ماکیاولي اندونه څنګه تنظیمولی شو؟ د ماکیاولي سره دوه کتابونه او په عین حال کې دوه بحثونه شته. د امنیت بحث د شاهزاده په کتاب او د آزادي بحث د «ویناو» په کتاب کې ترسره شوی. لکه څنګه چې د مخه وویل شو د ماکیاولي له انده دغه دوه بحثونه یو له بل سره ټینګې اړیکې لري. موږ نه شو کولی پرته له امنیته آزادي ټینګه کړو او بې د امنیته آزادي زیات دوام نه کوي:

»هغه رژیمونه چې خپل اعتبار یوازې د شاهزاده د کتاب پر ارزښتونو ټینګوي دغه ارزښت د شاهزاده سره یوځای مري او ډېر کم امکان لري چې ځای ناستو ته ورسېږي«.

موږ باید دې پایلې ته ونه رسېږو چې جمهوریت ماکیاولي ته ارزښت نه لري او هغه یوازې د شاهزاده په اړوند فکر کوي. د بېلګې په توګه نوموړی د «ویناو» په کتاب کې تاکید کوي چې هر څوک باید «د عمومي ښېګڼې» د پاره کار کولو ته چمتو وي. خو لکه چې وویل شو عمومي ښېګڼه او آزادي له امنیت څخه پرته شتون نه لري. دا چې ماکیاولي د ټولو اخلاقي اصولو د ترپښو لاندې کولو حکم کوي دا د عمومي ښېګڼې د پاره دی نه د مصونیت له پاره.

په دې خبره کې هیڅ شک نه شته چې ماکیاولي پاچا ته هیبتناکه مشورې ورکوي او دغه مشورې د زیاتو فېلسوفانو له اندونو سره په مخالفت کې دي خو ددې مانا دانه ده چې دغه نظریې یوازې په ماکیاولي پورې اړه لري. افلاتون هم د جمهوریت په کتاب کې ځنې مطالب لیکي چې د ماکیاولي له اندونو سره پرتله کېدی شي. افلاتون وړاندیز کوي چې د عدالت د رامنځ ته کېدو د پاره باید ولس تیر باسو. نوموړي د فېلسوفانو د حکومت د سم ښودلو د پاره یوه کېسه جوړه کړه. افلاتون له یوې کېسې څخه په کار اخیستو کې هیڅ دوه زړې نه دې نوموړی په بل ځای کې همدغه کېسه سچه دروغ بولي: د فلزاتو کېسه. ددې کېسې له مخې انسانان له بنسټه یو له بل سره توپیر لري: سره زر، نقره او برونز.

دلته د افلاتون دروغ د ماکیاولي د اخلاقي ضد سپارښتنو سره زیات توپیر لري. افلاتون غواړي عدالت رامنځ ته کړي خو ماکیاولي غواړي واک ټینګ کړي: امنیت. د عدالت مفهوم له سیاست څخه بهر دی. خو واک یو داسې ځلېدا ده چې په حکومت کې شتون لري. دا یو داسې اند دی چې یوازې د ماکیاولي په اندونو کې شتون لري.

-د ماکیاولي له انده د چانس ویش. ماکیاولي د چانس کلاسیک ویش چې په کلاسیکه فلسفه کې لیدل کېږي نه مني. په کلاسیکه

فلسفه کې موږ د خپل پنځون يا طبيعت په اړه انه کې بند يو. که و غواړو د ماکياولي له کلمو څخه کار واخلو بايد ووايو چې موږ د خپل برخه ليک « غلامان» يو. د بېلګې په توګه افلاتون وايي چې «تر هغه به عدالت ټينګ نه شي تر څو فېلسوفان پاچايان نه شي او يا فېلسوفان حکومت و نه کړي». داسې ښېښه د شتراوس له نظره امکان نه لري. د شتراوس د اندونو د پوهېدو دپاره په کار ده څو پوه شو چې هغه فکر کوي چې افلاتون د جمهوريت په کتاب کې نه غواړي د يو ممکن دولت طرحه وړاندې کړي. کېدی شي شتراوس تېروتنه وکړي. پوير عقيده لري چې د افلاتون جمهوريت په دقيقه توګه د يو ايديال دولت د رامنځ ته کولو طرح ده. افلاتون وايي چې «که دغه بدلونونه کوچني او آسانه نه دي خو ممکن دي.«

که موږ د شتراوس نظر ومنو بايد عقيده ولرو چې افلاتون پر خپلو خبرو هم باور نه لري. خو د بلې خوا د افلاتون دیالوګونه د ټولو دپاره ليکل شوي. خو دا ډيره عجيبه ښکاري چې افلاتون په عمومي ډول د خلکو د تير ايستلو خبره کوي. که افلاتون په رښتيا غواړي خپل هدف عملي کړي بايد خلکو ته د هغې په هکله څه و نه وايي.

د بلې خوا اشتراوس عقيده لري چې د ارستو له نظره هم د يو ايديال رژيم جوړول ناممکن دی. ځکه د انسانانو طبيعت يا پنځون بدلون نه مني او ددې دپاره چې ايديال دولت رامنځ ته شي موږ بايد وړ انسانان او مناسبه هيواد ولرو. له همدې کبله اشتراوس فکر کوي چې کلاسيکه سياسي فلسفه د انسان د پنځون پر بدلون عقيده نه لري. خو کله چې ماکياولي د برخه ليک او چانس په اړوند فکر کوي وايي چې « چانس يوه ښځه ده. که وغواړو هغه رام کړو بايد هغه ووهو او ويې ځپو» نو له دې کبله ماکياولي فکر کوي چې موږ کولی شو چانس کنترول کړو (يا په بد حالت کې کولی شو د هغې نيمايي تر واک لاندې راولو.(

وړانديزونه

ماکياولي د راز راز سپارښتنو سربېره د واک د ساتلو دپاره ، له وسايلو او ابزارو څخه کار اخيستنه هم اړينه ګڼي او پاچا ته د لاندې مسايلو د رعايتولو سپارښتنه کوي.

-د واک غښتلي کول، د ماکياولي له نظره د واک د ساتلو يوه لاره غښتلي واکمن ته د ټول واک سپارل دي څو هغه وکولی شي په خپلو کړنو سره په ټولنه کې نظم او انضباط ټينګ کړي. نوموړی تل د ايټاليې د نه يووالي افسوس کوي او په ايټاليې کې ددې ټولو ګډوډيو او پاڅونونو علت د غښتلي واکمن تر لاس لاندې د ايټاليې په نه يووالي کې بولي.

–پوځ: ماکياولي په زياتې ځيرتيا سره د هيواد د پوځ جوړښت ته پاملرنه کوي. نوموړی پوځ فاسد بولي او د بيا جوړولو ملاتړيې کوي. نوموړی د بېلابېلو وسله والو پوځونو لکه مرستندوی، اجير او د هغو ګډه بڼه، ټول بې کاره بولي او يوازې يوګټور پوځ چې د هيواد له وګړو څخه جوړ شوی وي پوځ بولي ، د هغه له نظره يوازې هغه کسان د جګړې په ډګر کې بريالي دي چې د خپل وطن د شرف، ناموس او خاورې د ساتنې دپاره جګړه کوي .

نوموړی داسې يو پوځ ملي پوځ بولي او د داسې يو پوځ شتون نه يوازې په سوله ايزه حالاتو بلکې د جګړې په وخت کې ډير اړين بولي.

– دين: د ماکياولي له نظره دين د دولت په ثبات کې ډير ارزښت لري. نوموړی عقيده لري چې دين د بلې هرې وسيلې په پرتله د پيوستون په منځ ته راوړلو او له حکم څخه د ښه اطاعت په برخه کې اغيزمن رول لوبوي. نو واکمن او يا ښاروال بايد ځان يو متدين سړی وښيي خو دين بايد له حکومت څخه په څنګ او يا د حکومت پر خلاف بايد نه اوسي. ماکياولي ددولت د جوړښت په اړه انه کې دين ته په لوړ درېځ قايل دی خو پاملرنه وکړی، چې دغه درېځ يوازې ددولت په دننه کې دی خو له دولت څخه لوړ او يا له دولت څخه

خپلواک نه دی. کوم ارزښت چې ماکیاولي دین ته ورکوي د خدمت له اړخه دی چې دین کولی شي د دولت د هدفونو د ترسره کولو دپاره د ښه وسیلې په توګه خدمت وکړي.
نوموړی آن له دې هم وړاندې ځي او د اړتیا په وخت کې له دین څخه د سرغړونې حکم هم ورکوي او پاچا ته د دې اجازه ورکوي چې د واک د ساتلو دپاره له دین څخه د سرغړونې په ګډون هر کار کولی شي خو یو کار باید په یاد ولري چې د کار ظاهري ښه په پام کې ونیسي او په ظاهره متدین و اوسي ځکه د پاچا متدین توب د دې سبب کېږي څو زیات خلک ترې اطاعت وکړي.

د شاهزاده د کتاب سربېره چې ماکیاولي په کې د شاهي حکومتونو په ښه په کې خبرې کوي د هغه یو بل اثر چې زیات ارزښت لري د «د تیتوس لیویوس د تاریخ د لومړنیو لسو یاداښتونو په اړوند د ویناو» کتاب دی. نوموړی په ویناو کې له جمهوریت او دهغې د ارزښتونو په اړوند بحث کوي. د دغه کتاب غوره مسایل د حکومت د ډولونو ، د انسان د فطرت ، د تاریخ د فلسفي او د پوځ د ډولونو او د هغو د کمزورتیا او غښتلتیا په اړوند دي.

ځنې داسې ګومان کوي چې ماکیاولي ګنې جمهوریت غوښتونکی ؤ او آن د ویناو کتاب یې د شاهزاده له کتاب څخه دمخه پیل کړی ؤ خو د ایټالیې حالاتو ته په پاملرنې سره چې ګډوډي په کې واکمنه وه داسې حکومت یې د خپل وخت ایټالیې دپاره مناسب نه ګاڼه د همدې امله مطلقه پاچاهي ته یې مخه کړه. او په حقیقت کې د مطلقه پادشاهۍ حکومت د آوښتنې ددورې حکومت دی چې ثبات او امنیت رامنځ ته کوي او وروسته له دې چې په ټولنه کې نظم رامنځ ته شو یوازنی ښه حکومت حمهوري حکومت دی. په هر حال ماکیاولي ستر پوه دی چې د خپلې زمانې ټولنې او موسسو ته یې واقعي او علمي نظر واچوه او د ټولنې او حکومت د څېړنې په برخه کې یې د علمي چلند لاره پرانیستله.

دموکراسي

دموکراسي د یو داسې انقلابي هدف مفهوم دی چې د هغې له مخې په یوه ټولنه کې ټول خلک پرته له امتیازه ، بې له دې چې یو انسان پر بل انسان واکمن وي ، د برابرو حقوقو او امکاناتو لرلو سره وکولی شي خپلو وړتیاو ته وده ورکړي.
یوه دموکراتیکه ټولنه د سیاسي چلند ټول هغه ډولونه په رسمیت نه پېژني، چې د ټولنې د پرګنو ترمنځ بې له زوره او بې له آزاد بحث او خبرو اترو څخه نیول شوي نه وي .
دموکراتیک اندونه په رهبرۍ او ګډون کې د انسان پر اساسي علاقه مندیو ولاړې دي، داسې چې انسان د خپل کار او ژوندانه پر حالاتو کنترول ولري. پانګه والۍ ټولنې د سیاسي رهبرۍ د بڼې په توګه پارلماني دموکراسۍ ته وده ورکړې –چې د غیر مستقیمې دموکراسۍ په نامه یادېږي. بله بڼه–د رهبرۍ یوه داسې بڼه ده چې په هغې کې سیالي نشته، د جرګې یا شورا دموکراسۍ –د مستقیمې مستیمه دموکراسي په نامه یادېږي–دا په سوسیالیستي بڼې پورې اړه لري. دا د دموکراسۍ د یو مفهوم دوه تعبیرونه دي. ټولنیزه دموکراسي–یانې ان غیر دولتي برخوته د دموکراسي پراختیا–دا د سوسیالیزم له مفهوم سره سمون لري.

د لیبرالې - بورژوازۍ دموکراسي

د لیبرالې بورژوازي دموکراسي–یا «د لویدیځ» دموکراسي ، د استازې دموکراسۍ په توګه وده کړې. د ۱۷۰۰ کلونو په وروستیو

کې د « استازي دموکراسۍ » په اند ونو کې اختلاف څرګند شو. د (۱۷۱۲ – ۷۸) کلونو ترمنځ ژان ژاک رسو وویل: د بېلګې په ډول هغه کسان چې د استازیو په توګه راڅرګند شول دوی آزاد خلک نه ول. د خلکو اراده یوازې د مستقیمې دموکراسۍ د لارې تمثیلېدی شي. د لویدیځ د مفکورې له مخې، نن له «دموکراسي» او « استازیتوب» څخه یو مفهوم اخیستل کېږي .

استازې دموکراسۍ (د رایو حق) په پنځه پړاونو کې وده کړې ده :

۱. په لومړیو کې، د انقلاب له پړاوه څخه دمخه ، په سیمه ایزه کچه د رایو حق په عمل کې ستر توپیرونه لرل او د رایو حق په ټولنه کې د وګړو په رسمي درېځ لکه اشرافیت، روحانیت او داسې نورو... پورې تړلی ؤ.

۲. په ۱۷۷۶ کال په امریکې کې د انقلاب او په ۱۷۸۹ کال په فرانسه کې له انقلاب وروسته د رایو په حق کې ستاندردونه رامنځ ته شول، تر زیاته بریده د هغو کسانو ترمنځ چې د رایو حق یې درلود برابري منځ ته راغله خو شتمني او عاید یو له شرطونو څخه ګڼل کېده.

۳.د عمومي چمتووالي پړاو ، په دغه پړاو کې د رایو په حق کې د پاملرنې وړ پراختیا منځ ته راغله، داسې چې یو تن کولی شو د بېلابېلو جوړښتونو ترمنځ د زیاتو رایو حق ولري.

۴. ټولو نرینو ته د رایې حق، په رایه ورکولو کې د رسمي او ټولنیزو شرطونو په له منځه وړلو سره ټولو نرینو د رایو حق ترلاسه کړ.

۵.د دموکراتیزه کولو دوام، لکه ښځو ته د رایو د حق ورکول، د رایو د ورکولو د عمر را ټیټول او داسې نور .

ځنې هیوادونو لکه انګلستان، بلجیم او سویدن د دغه پرمختیا په روښانه او پړاویزه بڼه ترسره کړه. د بېلګې په توګه په انګستان کې دغې دورې نژدې ۱۰۰ کاله په دربر کې ونیول. له ۱۸۳۲ کال څخه د رفرم پیل ،له ۱۹۱۸ کال څخه نرینه ته د رایو بشپړ حق ورکول، ۱۹۲۸ کال څخه ښځو ته د رایو حق ورکول. فرانسه ددې خلاف زیګ زاک لاره ووهله: د ۱۷۸۹ او ۱۸۱۳ کلنو ترمنځ یې له لومړی څخه تر څلورم پړاو وواهه، له دې وروسته یې ببرته په شاتګ وکړ، د ۱۸۴۸ کال د فبرورې د میاشت له انقلاب څخه دمخه د « نرینه دموکراسي» په بشپړه توګه پلې شوه، خو د ښځو د رایو حق له دویمې نړیوالې جګړې وروسته په (۱۸۴۸) کال کې پلی شو.

پاتې هیوادونه د انګستان او فرانسې د پرمختیایي بڼې ترمنځ ځای نیسي. ناروې هم هماسې یوه لاره ووهله، ناروې په ۱۸۱۴ کال کې یو ډېر دموکراتیک اساسي قانون تصویب کړ، پارلمانتاریزم یې په ۱۸۸۴ کال کې ترلاسه کړ، د نرینه د رایو حق یې په ۱۸۹۸ کال او د ښځو د رایې حق یې په ۱۹۱۳ کال کې ترلاسه کړ. د امریکې په متحده ایالتونو کې دې دورې دوه سوه کاله په دربر کې ونیول – د ۱۷۷۶ کال له انقلاب څخه بیا د رایو د حق د ترلاسه کولو پورې ، تر دې چې افریقایې نژاده خلکو هم دغه حق لاس ته راوړ.

بشپړه پارلماني دموکراسي پر دغه اصولو ولاړه ده:

-ټول خلک چې قانوني عمر ته رسېدلي وي د رایو حق لري.

-یو تن یوه رایه لري.

- له دولتي مداخلې پرته ، پټې او آزاده ټاکنې باید ترسره شي.

-د سیالو ګوندونو ترمنځ منځمهاله ټاکنې باید وشي.

- د پارلمان یا اولسي جرګې د استازیو ټاکنې باید ترسره شي.

-د استازیو په جرګه کې د ډېرکي یا اکثریت د رایو د پرنسیپ له مخې باید پریکړې ترسره شي.

دغه پارلماني-دموکراتیک پرنسیپونه ، د بورژوازۍ د لبېرالې دموکراسۍ بنسټیز عناصر دي. د لیبرال دولت پرنسیپونه په دې ډول دي: د قانون جوړونکو ارګانونو ، اجرائیه ارګانونو او قضایې ارګانونو ترمنځ د واک ویش او نه تړاو ،د بشري حقوقو ، د بیان، د غونډو ، سازمانونو ، او مطبوعاتو آزادي. دا ټول په اساسي قانون کې لیکل شوي.

ليبراله دموکراسي د کاپيټاليستي ټولنې په وسيله رامنځ ته شوه ، او بورژوازي په بنسټيزډول اقتصادي او سياستي آزادۍ او برابرۍ په اړوند يو شان تصور لري: د بازار آزادي او د سياسي اندونو آزاده پرمختيا ، د موسسو ترمنځ اقتصادي سيالي ، د ګوندونو ترمنځ سيالي او ټاکنې ، د ونډه لرونکو شرکتونو د عمومي غونډو جوړيدل، د کسب او کار آزاد غوراوی او د رايو آزادي.
خو مارکس وښودله چې د آزادۍ او برابرۍ په اړوند د لېبرال کپيټالېزم تصور ايديولوژيکي دی: د کاپيټاليستي توليدي سيستم په دننه کې هغه کسان چې شتمن نه دي آزاد نه دي، ځکه دوې اړ دي خپل کاري ځواک پر پانګه والو وپلوري، د بازار کنټرولوونکې برابري ،هغه اقتصادي نابرابري پټوي، کوم چې د کار له ځواک څخه د ګټې اخيستنې په بهير کې منځ ته راځي. کله چې د آزادۍ نه شتون د آزادۍ په بڼه وړاندې شي او نا برابري د برابرۍ په بڼه . دا کار د انقلاب له اصل سره سمون لري، چې بورژوازي ټولنه يې سبب ده: يوازې هغه ګټې چې عمومي دي، يانې ټولو ته اعتبار لري، د اعتبار لرونکو دپاره د اجرا وړ دي. هيڅ امتياز د توجيه وړ نه دي لکه « پنځون نيز يا طبيعي» يا « هغه چې خدای ورکړي دي» ، لومړی په بورژوازي ټولنه کې سړی د انسان په توګه ارزښت لري. خو نه د دې دپاره چې يهوديان، کاتوليکان، پروتستان، جرمنيان، ايټالويان او داسې نور دي» هګل. خو په کپيټالستي ټولنه کې چې شتمنې طبقې ته دا واک ورکول کېږي څو پر بې وزلې طبقي خپله واکمنۍ وچلوي، دغه آزادي او برابري کېدی شي شکل وي نه بنسټ. تل به همداسې وي کله چې آزادي د آزادي نشتوالی کې او برابري د برابرۍ نشتوالی کې لومړنۍ غوښتنه وي. په همدې ډول دوی دعمومي پرنسيپ پر ځای د بورژوازۍ ټولنې قواعد عملي کړل، چې د بې طبقې ټولنې پر ځای د پانګوالي ټولنې لوری لري.
په دموکراسي نظامونو کې ، واک د پيسو او پانګې دی. پانګه وال هڅه کوي دموکراسي د خپلې پانګې د ساتلو د پاره وکاروي. لکه څنګه چې پورته وويل شول پخوا د دموکراسۍ د ودې په لومړيو پړاونو کې ويل کېده د هر چا رايې د هغه د پانګې په اندازه ول دي. څو بې وزلي و نه شي کولی د واک له لارې د شتمنو پانګه مصادره کړي. خو د حل دغې لارې ته اړتيا نه وه، ځکه ټولو له خپلو رايو څخه کار نه اخيست او دويم دا چې واک ته رسيدل، د رايو تر لاسه کول، او په ټاکنو کې ګډون، پانګې ته اړتيا لرله چې بې وزلي ترې بې برخې ول .

نن اقتصادي وضعيت په اقتصادي اليګارشي آوښتی دی چې له دموکراسۍ سره تضاد لري او اقتصادي اليګارشي هڅه کوي حکومت په خپل لاس کې ونيسي نو ځکه د خلکو د عمومي واک اصل يوازې يوه اوسانه ده.
د پانګه والي ټولنو سياسي نظامونه داسې دي چې په هغو کې اقتصادي پانګه کولی شي په سياسي واک واوړي. نن دغه واقعيت د ټاکنيزو مبارزو له لګښتونو څخه څرګند يږي چې د اقتصادي قدرت لرونکي ټاکلي اغيز لرونکو سياسي ډلې په بيه اخلي ، د امريکا د سنا په مجلس کې هر سل سناتوران ميليونران دي.

امريکا چې د دموکراسي زانګو ده ،په دغه هيواد کې بازار دی چې حکومت کوي او بهرني ګواښونه، کورنۍ نا آرامۍ او نورې ايديولوژيګانې د پانګه والۍ د ودې او پاينښت سبب شوي .
اشپلنګر، د لويديځ يو تيوريسن عقيده لري چې وګړي هغه وخت دا حق لري له اساسي قوانينو څخه ګټه واخلي چې «پيسې» ولري .
له بلې خوا ، د پيسو لرل سبب کېږي چې د پارلمان استازي د خپل انتخابوونکو په نسبت بې توپيره شي. د د دموکراسۍ يو ساده او ابتدايي اصل دا دی چې وکيل بايد له هره پلوه د خپل غوره کوونکو تمايلونو ته پاملرنه وکړي او شپه او ورځ د خپلو غوره کوونکو خدمت وکړي څو د هغوی رضايت او ملاتړ تر لاسه کړي.

په پانګه والي نظام کې رایې د خرڅلا کالي دي او له دې چې خلک له اقتصادي پلوه یو له بل سره توپیر لري، په ډاګه یو شمیر شتمن او د اغېز لرونکي کسان کولی شي هغه را ونیسي .

)ونډیزه) دموکراسي korporative

په پیل کې پارلمان د اشرافو او سلطنتي واک پرخلاف مبارزه کې یوه اغېزمنه سیاسي وسیله وه، بورژوازۍ د پارلمان له لارې بري ترلاسه کړ او خپل سیاسي واک یې ټینګ کړ. د رایو د حق په پراختیا سره دغه حالت هم بدلون وکړ. دا کار ددې سبب شو څو عام خلک د بورژوازۍ واک تر پوښتنې لاندې راولي. مارکس په ۱۸۴۸ کال د فرانسې په نوې اساسي قانون کې دغه امکان لیده، « اساسي قانون د عمومي ټاکنو د لارې سیاسي واک هغه طبقاتو ته ورکوي ، چې د هغوی ټولنیز دریځ هغوی په همېشنۍ غلامۍ کې ساتي لکه پرولتاریا ، بزګران او کوچنۍ بورژوازي. او هغه طبقه چې د هغې پخوانې ټولنیز واک، د هغې بندیزونه او تابعیت، له دغه واک څخه سیاسي ضمانت اخلي او سیاسي واک اړ باسي دموکراتیکې اډانې ته راشي، کوم چې هر شیبه له مخالفو طبقاتو سره مرسته کوي څو واک تر لاسه کړي او د بورژوازي واک له خطر سره مخامخ کړي. ددغه اړتیا له مخې دوی نه شي کولی له سیاسي آزادۍ څخه تر ټولنیزې آزادۍ پورې وړاندې لاړ شي. بله اړتیا داده چې دوی نه شي کولې له ټولنیز آزادۍ څخه بېرته سیاسي ته په شا شي» د عمومي رایو د حق د لارې دا هم ممکنه ده د پارلمان له لارې طبقاتي مبارزه ترسره شي.

د پارلمان پرانیستل کېدو د کارګرې طبقې د استازو ته، تر یوه بریده د سیاسي موسسې په توګه د پارلمان د مفهوم کمزوري کېدل له ځانه سره لرل. په پای کې د سیاسي واک مرکز له پارلماني مقننه جرګې څخه اجراییه قوې – حکومت او د هغې اجراییوي – دولتي تشکیلاتو ته ولېږدول شو. د کلاسیکې دموکراتیکې تیورۍ پر بنسټ، د دولت د چارو اداره باید د خلکو انتخاب شویو استازو د پاره یوه داسې مرستندویه وسیله وي چې ددوی له خوا نیول شوي پریکړې باید ددوی د رایه ورکوونکو له غوښتنو سره سمون ولري. په شلمه پېړۍ کې د لویدیځ دموکراسي تیر ایستونکې بڼه غوره کړه، ددولتي چارو ادارې دنورو دندو په ترسره کولو بوخت شول، له سیاسي پلوه تر ډیره د ټولنې د پرمختیا چارې یې ترسره کولې. دا کار له دې سره تړاو لري چې د پارلماني دموکراتیکو کانالونو له کمزورتیا سره جوخت، د سیاسی اغېزې یو نوی کانال جوړ شو چې د « ونډیز کانال» په نوم یادېږي. په دغه کانال کې نه یوازې سترې اقتصادي موسسې او د کسب او سوداګرۍ علاقه مند ارګانونه ګډون لري، بلکې حرفوي سازمانونه هم –چې د سیاسي اغېزې هڅه کوي ګډون لري. د دولتي چارو د ادارې له ارګانونو سره مستقیمه اړیکه د دولتي او نیم دولتي ادارې په شبکه کې د ګډون له لارې ټینګېږي ، لکه په مجلس، کمېټو او ځانګو کې ګډون، چې په واقعي ډول د ټولنیز ژوند په بیلابیلو برخو کې سیاست تنظیموي.

پارلماني او ونډیز کانالونه په زیات توپیر سره کار کوي. پارلماني کانال عمومي ګټې په پام کې نیسي او پرانیستې بڼه لري او ټولو ته په رسمي ډول برابر امکانات په واک کې ورکوي او د دوره ای انتخاباتو له لارې کنټرولېږي. ونډیز کانال په ټیټه کچه عمومي ګټې په پام کې نیسي او په پټ چلند ډډه لګوي، د ښه سازمان لرونکو ډلو چې غښتلي منابع په واک کې لري ، کار کوي او دایمي چلند لري. د ونډیز ګډ کار وده– په ځانګړي ډول د جګړې په وخت کې یې تر اقتصادي بحران وروسته وده وکړه –او د پارلماني دموکراسۍ تر سیوري لاندې یې ځای ونیو. نه د فاشستي ایټالیې په څیر، چې ددې الترناتیف ؤ او پارلمان تر ډیره سمبولیکه بڼه او رول درلود: پارلماني خبرې اترې باید رایه ورکونکو ته له سیاسي پلوه هغه پریکړې مدللې کړي کوم چې په حقیقت کې لا دمخه په نورو ارګانونو کې نیول شوي وو. دغه ونډیزه دموکراسي داسې تشریح کېدی شي: « رایې شمیرل کېږي خو ظرفیتونه پریکړه کوي«.

د نخبګانو نوې ایدیولوژي او د هغې ایدیولوګان

ونډېزه دموکراسي، د نخبګانو ددموکراسۍ ښه سازمان ورکړل شوې بڼې ته ویل کېږي. د وروستۍ بورژوازۍ د اداري بڼه د لبرالې بورژوازۍ ددموکراسۍ مخالفه بڼه ده او له هغه اخلاقي مسوولیتونو سره ژوره اړیکه نه لري چې د ټولنې د پرمختیا دپاره اړین ګڼل کېږي .

نوې دموکراسي یوازې یو هدف لري:له خپل سیستم څخه ساتنه. د دموکراسۍ دغه پرېکونه، د مودرنې دموکراسۍ په تیورۍ کې د یو مفهوم په توګه راغلې ده. دغا لب لوري تیورۍ ته په پاملرنې سره ، چې « د رښتني دموکراسۍ د تیورۍ» په نامه هم یادېږي (رابرت دال، جیوواني سارتوري، جوزف شومپتر او نور) ، د دموکراسي مفهوم کېدی شي له هر ډول اخلاقي منځپانګې څخه ووېنځل شي: مودرنه دموکراسي یو داسې میتود دی چې له مخې یې د حکومت غړي غوره او ورته اختیارونه ورکول کېږي . په رښتني ډول دموکراسي د ارګانونه یو ټولیز دی، چې ددوو او یا زیاتو په کار پوهو سیاسي ډلو ترمنځ د خلکو د رایو د تر لاسه کولو دپاره سیالۍ کوي او ددې امکان برابروي څو اړینې سیاسي پرېکړې ونیول شي. ددغه لرلید پر بنسټ د ټولنې د اتباعو له خوا د یو غښتلې سیاسي ټرون رامنځ ته کول د سیستم هغه انډول له ګوابښ مخامخوي، چې دموکراسي ورسره تړاو لري، او د سیاسي بې توپیرۍ سبب کېږي. په عین حال کې د کلاسیکې دموکراسۍ تیوري پر بنسټ د نخبګانو پرګنې ددموکراسۍ دپاره یو څرګند ګوابښ ګڼل کېده، د پرګنیزې دموکراسۍ له وخته نخبګان د پرګنو خلاف له سیستم څخه ساتنه کوي.

په هر حال دا یوه پوښتنه ده، چې د نخبګانو دموکراسي بیا هم دموکراسي بللی شو. دا پوښتنه ان د «ریالیستي» دود په اډانه کې هم راپورته کېږي. سارتوري د بېلګې په توګه تاکید کوي چې « دموکراسي» له « کمونیسم» سره په یوه لیکه کې یو غوره ایدیال دی، « تر دې چې ویلی شو دواړه ایدیالونه په وروستۍ پایله کې په یوه بشپړه اصولي اډانه کې یو دي». سارتوري په هیڅوجه کمونیست نه دی، خو وړاندیز کوي چې پکار ده دهغه څه دپاره چې دموکراسي نومېږي یوه داسې کلمه پیداشي چې دغه مفهوم په پراخه توګه بیان کړی شي. دغه مخمصه ښايي چې تر کاپیټالیستي شرایطو لاندې د دموکراسي امکانات تش او منځ پانګه نه لري، او د پرمختیا ددوو کرښو ترمنځ غوراوی دی: دموکراسي یا د پانګوالۍ جوړښت له منځه وړي او ټولنیزه دموکراسي رامنځ ته کوي، یا کاپیټالیسم د سیاسي تجربې په توګه دموکراسۍ پای ته رسوي او د استبداد یوه نوې بڼه منځ ته راوړي.

په دموکراسۍ کې دا عقیده ده چې ډېره کې واکمن دی، خو حقیقت داسې نه دی، حکومت یانې په ټولنه کې پر خلکو د واک پلي کول دي نو څرګنده ده چې خلک په خپله نه شي کولی واک وچلوي. "جان استوارت میل" عقیده لرله: کوم خلک چې واک پلی کوي هماغه کسان نه دي چې واک پرې پلی کېږي. "لیپمن" هم عقیده لرله چې خلک نه شي کولی د حکومت چارې پرمخ بوزي. یو پوه « رنه ګنون» هم عقیده لرله چې که دموکراسي د خلکو حکومت پر خلکو تعریف کړو » دغه تعریف په خپل وار سره ددغه ناممکنه اوریښتني ناشونې کار ترسره کېدو ته اړتیا لري. نوموړی لیکي: باید اجازه ور نه کړو چې موږ په کلمو تیر باسي او که ومنو چې ټاکلي او ثابت خلک کولی شي په عین حال هم واکمن وي او هم تر واک لاندې ، متضادې خبرې به مو کړې وي.

نوموړي همدا راز عقیده لرله چې د اوس وخت په دموکراسي ګانو کې ، پر خپل برخه لیک باندې د خلکو واکمني له تېر ایستنې پرته بل څه نه دي، که څه هم د همدغه خیال او ګومان پر بنسټ د رایو او عمومي ټاکنو لړۍ رامنځ ته شوې ده. نوموړي واک په لږکي پورې اړوند بولي چې د تبلیغاتو له لارې د نورو عقیدې او اندونه د خپلو ګټو او غوښتنو په ګټه اړوي.

اشپلنګر: « هم عقیده لرله«

د « خلکو د واکمنۍ» موضوع چې خلک وکولی شي د خپلې ارادې له مخې خپل برخه لیک په لاس کې واخلي، یوازنۍ له ادبه ډکه

خبره ده، خو حقیقت دا دی چې ټولو ته د رایې د حق په پراخولو سره ټاکنو خپله لومړنۍ مانا له لاسه ورکړې ده ... ځکه خلک د نویو ځواکونو یانې د ګوندونو د مشرانو په منګولو کې را ښکېلېږي او دغه مشران د تبلیغاتو او تلقینونو د ټولو وسایلو څخه په کار اخیستو سره خپله اراده پر خلکو تپي.
دموکراسۍ ته ژوره کتنه ښیي چې دموکراسي د ډېرکي خلکو واکمني نه ده، بلکې د غوره کسانو حکومت دی، خو په ګوندي نظامونو کې د غوره کسانو دوه ډلې شتون لري چې کله کله خپل ځای یو بل ته پرېږدي. شومپیټر، د لویدیز یو لیکوال عقیده لري:

عادي وګړي د پرېکړې کولو او د ریښتني ګډون لازمه پوهه نه لري او هغه څه چې موږ ور سره د سیاسي بهیرونو په څېړنه کې مخامخ یو، د اصلي ارادې په پرتله تر ډېره مصنوعي اراده ده، دا هغه واقعیت دی چې د کلاسیکې زده کړې له عمومي ارادې سره سمون لري. د خلکو اراده د سیاسي بهیرونو پایله ده خو د هغې خوزښت نه دی.

.
که د ډېرو هیوادونو د ټاکنو بهیر ته ځیر شو، د هغه کسانو څخه چې د رایې ورکولو شرایط یې پوره کړي نیمایي یې په ټاکنو کې ګډون کوي، که ډېرکی معیار ونیسو، یانې له نیمایي څخه یوه رایه زیاته، کله داسې پېښېږي چې له دغه شمېرې څخه یوازې **۲۵** ٪ د رایې ور کسانو یو سیستم منځ ته راوړی دی. آیا د دموکراسي مفهوم همدا دی؟
یو بل لیکوال دموکراسي د «سیاستمدارانو حکومت او د سیاستمدارانو دپاره» تعریفوي له دې ځانګړنې سره چې د ډېرکي واک بې مانا خبره ده؟

اشپنګر په دې اړوند لیکي:
په ظاهره د لوېدیځ پارلماني دموکراسي د لرغوني مصر، چین او عربو له دموکراسۍ سره ډېر توپیر لري، خو په حقیقت کې په اوسني وخت کې هم ملت د ځواکمنې ډلې په لاس کې د یوې وسیلې پرته بل څه نه دی. هماغسې چې په لرغونو تمدنونو کې ملت د تابع او امر منونکي بندګانو په څېر د اطاعت دپاره چمتو ؤل، په اوسني وخت کې هم خلک د ټاکونکو په بڼه چمتو او تیار دي څو له ځواکمنو ارادو څخه اطاعت وکړي.

.
لکه څنګه چې اشاره مو وکړه، په واقعیت کې دموکراسي د غوره کسانو واکمني ده او استازیتوب په کې ځای نه لري. روسو په دې برخه کې له مانا ډکه خبره لري چې د دموکراسۍ منځپانګه ښکاره کوي او وایي:
د انګلستان خلک ګومان کوي چې آزاده دي، دوی زیاته تېروتنه کوي، ځکه د دوی آزادي یوازې پارلمان ته د استازیو تر ټاکلو پورې ده. کله چې هغوی غوره شول، خلک له غلامانو پرته بل څه نه دي.

استازي یوازې د یو لږکي له خوا غوره شوي دي، ځکه د دموکراسۍ په یو مدعي هیواد کې ټول خلک په ټاکنو کې ګډون نه کوي. په دغه شمیر کې هم داسې سړي یا کسانو ته رایه ورکوي چې د ٪**۵۰** ګډونکوونکو څخه رایه تر لاسه کوي چې په حقیقت کې د ملت د لږکي استازی دی. اوس څه اړتیا ده چې د ټولنې خلک نو موړي ومني او د هغه عمل او نظر ومني. یو وکیل حق لري یوازې د خپل موکلانو په چارو کې لاس وهنه وکړي خو دا حق نه لري د ټول اولس په چارو کې لاس وهنه وکړي که په رښتیا د خلکو رایه معیار وي.

که فرض کړو چې د ډېرکې یا اکثریت رایه هم ولري، حق نه لري پر لږکي حکومت وکړي، نو ځکه ویلی شو چې د استازي رایه یوازې د هغه د موکل په برخه کې په کاریدی شي، نه پر ټولو. نو له دې کبله لیدل کېږي چې د لږکي حقونه نه ساتل کېږي.

بله مساله داده چې تر غوره کولو وروسته، خلک نه شي کولی هغه له کاره وباسي. په داسې حال کې چې په وکالت کې موکل کولی شي خپل وکیل لیرې کړي. سربېره پر دې، له ټاکنې وروسته که خلک کومه غوښتنه هم ولري، آیا استازی باید د هغوی رایه ترسره او پلې کړي او یا دا چې خپله رایه نافذه ګڼي؟ نن، په دموکراسي نظامونو کې استازی د خپلې خوښې له مخې چلند کوي. که د هیواد زیات خلک د هیواد د هستوي کېدو یا د جګړې مخالف وي استازی د خپلو موکلانو د رایې له پام کې نیولو پرته خپل نظر ورکوي. که څه هم له نظري پلوه او هم د دموکراسۍ پر بنسټ، باید د خلکو رایه لومړیتوب ولري، خو په عمل کې، د خلکو استازیو ته واک ورکول کېږي نه خپله خلکو ته.

سوسیالیستي دموکراسي

لېبراله دموکراسي نه یوازې د بورژوازۍ کاري وسیله ده، مهم دموکراتیک رفورمونه لکه د ۱۹ پېړۍ په پای کې د ټاکنو د رایې ورکولو د حق پراختیا، د کارګري غورځنګ او د مترقي کوچنۍ بورژوازۍ ترمنځ مبارزه وه. کله چې لېبراله دموکراسي تر ګواښ لاندې راغلې او یا له منځه وړل شوې نو کارګري طبقې او د هغې سازمانونو د بورژوازۍ په دننه کې د هغې د مشرۍ او فرکسیون پرخلاف مبارزه پیل کړې، د بېلګې په توګه دغه کار د دوو نړیوالو جګړو ترمنځ واټن کې د فاشیسم پرخلاف د هسپانیې، ایټالیې، المان، او اتریش د جمهوریتونو څخه ددفاع او همدارنګه ددویمې نړیوالې جګړې پر مهال د مقاومت د غورځنګ له خوا شوی دی. نوځکه لېبراله دموکراسي د اروپا دکارګري غورځنګ د وسله والو په تاریخ کې ورګډه ېږي.
په دغه تجربه کې هغه پریشانۍ ته ډېره لږه پاملرنه شوې چې د لېبرالې دموکراسۍ په اړوند په مارکسیستي پریشانۍ کې لیدل کېږي. په دې اړه ویلی شو چې لېبراله دموکراسي د یوې داسې تیر ایستنې په بڼه رامنځ ته شوه چې د واکمنې بورژوازۍ پر دیکتاتوري پرده اچوي. او مارکسیستي ایډیولوژي د الترناتیف په توګه د پرولتاري دیکتاتورۍ وړاندیز کوي. دغه سیاسي عقیده د هغه په ټپه دریدلي حالت بیان کوي چې په تیره بیا په ختیځه اروپا کې ولیدل شو. لیبراله دموکراسي د کاپیټالیزم د تکامل اتوماتیکه لاس ته راوړنه نه ده. بلکې د کاپیټالیزم د دننیو اختلافونو په پایله کې منځ ته راغلې ده. دا همدارنګه د کارګرې طبقې سیاسي کار دی. لیبراله دموکراسي په کاپیټالیستي نظام کې د مخالفو طبقاتو ترمنځ یو ډول جوړ جاړی دی: دا د کسب او کار او د سازماني فعالیتونو آزادي ده.
د لیبرالې دموکراسۍ مرکزي برخه مخ په وړاندې یو داسې تاریخي ګام دی، چې په یوه سوسیالستي دموکراسۍ کې شتون لرلی شي. دا د واک د ویش په اړوند هم اعتبار لري، د قضایه قوې ناپیلتوب، د بیان، غونډو او سازمانونو د آزادۍ قانوني ټینګښت. سربېره پردې سیاسي پلورالیسم د سوسیالیستي دموکراسۍ یوه مهمه برخه ده: یو سیاسي سیستم یوازې هغه وخت دموکراتیک بلل کېدی شي، کله چې زیاتو ګوندونو ته د فعالیت اجازه ورکړي، اپوزیسیون ته امکانات ورکړي او عمومي او پټې ټاکنې ترسره شي. پارلمان له سره سیاسي کېدی شي څو د یو رښتني لارښود ارګان په توګه خپل رول ټینګ کړي که څه هم یو مودرنه سوسیالستي صنعتي دولت، نه شي کولی د غیرمستقیمي او په ملي کچه د استازې دموکراسۍ پرته کار وکړي، د سوسیالیسم مهمه نښه دا ده چې د ټولنیز ژوند غیر دولتي برخې په دموکرتیکه بڼه رامنځ ته شي. دا د مستقیمې دموکراسۍ د ارګانونو - د جرګو یا شوراګانو د سیستم له لارې ترسره کېږي چې د کار او اوسیدو په ځایونو پورې اړه لري-څو وګړي وکولی شي

پر خپل ورځني ژوند کنترول تر لاسه کړي. په دغه بڼه کې سوسیالیستي سیسټم د مستقیمې او غیر مستیمې دموکراسۍ له دواړه ډولونو څخه کار اخلي.

دموکراسي او برابري

برابري د دموکراسۍ یو بنسټ دی. خو په دموکراسي نظامونو کې برابري څه ډول ده ؟آیا برابري د پانګه والي نظام سره سمون لري؟ آیا برابري له آزادۍ سره چې د دموکراسۍ یو بل اصل دی یو ځای کېدی شي ؟
ځنې عقیده لري: پانګه والي او دموکراسي سره یو ځای کېدی نه شي، ځکه دموکراسي د سیاسي واک د قوانینو پر بشپړې برابرۍ عقیده لري: « هر څوک یوه رایه» . حال دا چې پانګه والي عقیده لري چې یوازې د پانګه والي نظام د اقتصادي پلوه غښتلي کسان، د نابرابرۍ پر بنسټ د سیاسي واک د رانیولو وس لري. یو لیکوال په دې اړوند داسې لیکي:

د پانګه والي نظام خټه په نابرابرۍ کې لمده شوې ده. نوموړی زیاتوي، که د پېرېدلو د وس ویش د برابرۍ او یوشان والي پر بنسټ ودرول شي، د بازار اقتصاد په چټکۍ سره برابري له منځه وړي او د هغې پر ځای نابرابري منځ ته راځي... ځکه یوشان فرصتونه شتون نه لري.

یو له هغه خطرونو چې دغه لیکوال ترېنه یادونه کوي، نابرابري ده. نوموړی لیکي: که نا برابري دوام وکړي او زیاته شي او د زیاتو کورنیو عاید ورځ تربلې لږ شي، او که د دموکراسۍ پر بنسټ سیاسي بهیر
و نه شي کولی په پانګه والي نظام کې د دغه ستونزې علاج پیدا کړي او هغه څه پیدا کړي چې د دغه واقعیت د منځ ته راتلو سبب کېږي... هیڅ څوک په سمه توګه نه پوهېږي څه به پېښ شي او دموکراسي به هم خپل اعتبار له لاسه ورکړي.
برابري په هومانیزم او فردي چلند کې جرړې لري په دې مانا چې له فرد څخه لوړ اقتدار نشته او له فردي عقل څخه لوړ پوهاوی نشته. ځنې برابري په دې مانا پېژني چې واک د ټولنې د وګړو ترمنځ په برابره توګه ویشل شوی وي او هیڅوک له بل څخه زیات واک و نه لري. دغه برابري په لاندې ډګرونو کې ترسره کېږي:
-سیاسي برابري: ټول وګړي د رای برابر حق لري ، یانې هر څوک د یوې رایې حق لري او ټول خلک ټاکنو ته د درېدو برابر حق لري.
-حقوقي برابري: د قانون تر وړاندې ټول برابر دي او یو شان حق لري.
-ټولنیزه برابري: ټول خلک د سیاسي فعالیت برابر حق لري.
د برابرۍ بنسټ، د ملت له حقوقو جوړ شوی دی. په دموکراسۍ کې خلک حقونه لري چې د ټولنیز تړون پر بنسټ له هغې ګټه پورته کوي. د دولت مهمه دنده د امنیت ساتنه ده .

دموکراسي او آزادي

دموکراسۍ او آزادي څه اړیکه لري؟ آیا وګړي او ډلې چې هره عقیده ولري د هغو د تبلیغولو حق لري؟ که د ټولنې خلک د دموکراسۍ د له منځه وړلو غوښتونکي شي، کولی شي د هغې د پاره کار وکړي؟
د پورته پوښتنو په ځواب کې باید ووایو : په هیڅ نظام کې مطلقه دموکراسي نشته، د دموکراسۍ اډانه د قوانینو په وسیله ټاکل

کېږي. په بله ژبه ، آزادي د هرې ټولنې د سياسي نظام په اډانه کې محدوده ده. د آزاديو د محدودولو اډانه په هر سياسي نظام کې له بل سياسي نظام څخه توپير لري او د هغه ټولنې له نړۍ ليد او فکري نظام سره سمون لري.
موريس دورژه په دموکراسۍ کې د آزادۍ د اډانې په اړوند ليکي؟
آزادي يوه داسې موضوع ده چې ټول خلک ورته درناوی لري البته په هيڅ يوه ټولنه کې مطلقه آزادي شتون نه لري. پر لېبرالېزم ولاړه دموکراسي وايي دولت بايد په ټولنيزو چارو کې ډېره لږه مداخله وکړي او ددې خلاف خلک بايد زياتې آزاديګانې ولري. د دولت دنده د امنيت ساتنه ده او يوازې هغه وخت قانونين رامنځ ته کوي چې د ځنې کسانو آزادي د نورو کسانو آزادۍ ته زيان ورسوي. يا په بله ژبه د ځنيو کسانو آزادي بايد د نورو کسانو د آزادۍ د منځه وړلو د پاره مجاز و نه ګڼل شي.
آيا د آزادۍ دښمنانو ته د آزادۍ ورکول ، د دموکراسۍ د له منځه وړلو مانا نه لري؟آيا دموکراسي اړينه ده د هغه کسانو پر خلاف چې غواړي د دموکراسۍ له لارې دموکراسي له منځه يوسي هيڅ و نه کړي او له ځانه دفاع و نه کړي؟ ځواب ساده دی ، دموکراسي خپلو مخالفانو ته د عقيدې د بيانولو اجازه ورکوي ، تر هغه چې دغه کار د دموکراتيکو اصولو په چوکاټ کې ترسره شي.

د آزادۍ ځنې مهم ډګرونه:

سياسي آزادي

اقتصادي آزادي

کولتوري آزادي

نسبي چلند

د دموکراسۍ يوه ځانګړنه داده چې پر ثابت او مطلقه حقايقو په تېره بيا د قانون جوړولو په چارو کې باور نه لري، په بله ژبه هيڅ عقيده او ارزښت د ازلي او ابدي ارزښت په توګه نه ګڼي او پر يو مطلق حقيقت د عقيدې پر ځای د عقايدو او ارزښتونو په نسبيت باور لري. نسبيت په دوو ډګرونو کې عملي بڼه غوره کوي: د عقيدو توپيرونه او راز رازتوب ، مختلف سياسي بهيرونه. مختلف سياسي بهيرونه د ګوندونو ، مدني ټولنې په وسيله عملي بڼه غوره کوي. ګوندونه په ټولنه کې د مختلفو سياسي بهيرونو رواجوونکي دي چې د ګډو هدفونو پر بنسټ د واک دپاره مبارزه کوي.

.

مدني ټولنه ، په اوسني وخت کې دغه واقعيت ښايي چې ټولنه بايد د دموکراسۍ د ساتلو دپاره ځنې تشکيلات ولري چې په دولت پورې تړلې نه وي او دا کار هغه وخت ترسره کېدی شي چې ددولت واک محدود کړی شي. د مدني ټولنې پراختيا د دولت واک محدودوي. د مدني ټولنې په جوړېدو سره عمومي فکرونه له پورته څخه نه تنظيمېږي بلکې له ښکته څخه تنظيمېږي او د چارواکو غوږونو ته رسول کېږي.
د ګوندونو ارزښت په دې کې دی چې وګړي په يوازيوالي سره نه شي کولی پر دولت اغېزه وکړي خو کله چې له نورو سره يوځای کېږي ددې کار وس پيدا کوي.

د دموکرسي اړوند دځنې مفهومونو لنډه تشريح

وګړنيز مشروعيت

په ټاکنو کې د خلکو ګډون د دموکراسۍ د ټینګښت مانا لري څومره دغه ګډون په لوړه کچه ترسره شي په هماغه کچه دموکراسي غښتلې ده، په ټاکنو کې د خلکو نه ګډون د دموکراسۍ مشروعیت تر پوښتنې لاندې راولي، مشروعیت د خلکو د ګډون او نه ګډون په اندازه ټاکل کیږي. عمومي اندونه او صلاحیتونه په دموکراسي کې پراته دي او د حکومت د حقانیت او مشروعیت لار ده.

ګډون څه ته وایي

له ګډون څخه مقصد دادی چې یو سړی یا د وګړو یوه ډله په ډله ایزه فعالیتونو کې ګډون ولري. د سیاسي پلوه دا په دې مانا دی چې په یوه اداره کې یو نرینه او ښځه د پریکړو په نیولو اغېزه او د هغو د ترسره کېدو پر بهیر کنترول ولري.

خلک سالاري د میني مالیستانو له انده

د میني مالیستانو له انده خلک سالاري هغه حکومتي سیستم ته ویل کیږي چې په هغې کې اولس د سیاسي مشرانو هغه یوې ډلې ته د منځ مهاله ټاکنو له لارې د حکومت کولو حق ورکوي.

• د خلک سالاري (Aggregative) مفهوم دا خبره څرګندوي چې حکومت باید داسې قوانین او سیاست ولري چې د خلکو د منځني لارې نظریو ته زیات نژدې وي، له کیڼ او ښي څخه نیمایې نیمایي.

جرګه ای خلک سالاري

جرګه ای یا شورایي (Deliberative) خلک سالاري پر خبرو او بحث ولاړه ده. جرګه اي خلک سالاران دعوه لري چې قوانین او سیاستونه باید پر داسې خبرو او بحثونو ولاړ وي چې ټول خلک یې ومني. سیاست باید دومره لمن ولري چې خلک او سیاسي مشران وکولی شي سره خبرې وکړي او د یو بل خبرو او نظریو ته غوږ ونیسي او خپلو نظریو ته بدلون ورکړي.

مستقیمه خلک سالاري

مستقیمه (Direct) خلک سالاري وایي خلک باید نیغ په نیغه نه د خپلو استازیو له لارې د سیاستونو او قوانینو په جوړولو کې برخه ولري. سیاسي فعالیت زیات ارزښت لري ، د خلکو د ټولنیز کېدو او با ادبه کېدو سبب کیږي او د خلکو ګډون د نخبګانو پیاوړتیا ارزوي. له ټولو مهم دا چې په حقیقت کې اولس تر هغه پر ځان حکومت نه کوي ترڅو نیغ په نیغه د قوانینو او سیاستونو په جوړولو کې ونډه وانخلي.

.

یوولسمه برخه

دموکراسي

دموکراسي د یو داسې انقلابي هدف مفهوم دی چې د هغې له مخې په یوه ټولنه کې ټول خلک پرته له امتیازه ، بې له دې چې یو انسان پر بل انسان واکمن وي ، د برابرو حقوقو او امکاناتو لرلو سره وکولی شي خپلو وړتیاو ته وده ورکړي.

یوه دموکراتیکه ټولنه د سیاسي چلند ټول هغه ډولونه په رسمیت نه پېژني، چې د ټولنې د پرګنو ترمنځ بې له زوره او بې له آزاد بحث او خبرو اترو څخه نیول شوي نه وي .

دموکراتیک اندونه په رهبرۍ او ګډون کې د انسان پراساسي علاقه مند یو ولاړې دي، داسې چې انسان د خپل کار او ژوندانه پر حالاتو کنترول ولري. پانګه والې ټولنې د سیاسي رهبرۍ د بڼې په توګه پارلماني دموکراسۍ ته وده ورکړې – چې د غیر مستقیمې دموکراسۍ په نامه یادېږي. بله بڼه – د رهبرۍ یوه داسې بڼه ده چې په هغې کې سیالي نشته، د جرګې یا شورا دموکراسۍ – د مستقیمې مستیمه دموکراسي په نامه یادېږي – دا په سوسیالیستي بڼې پورې اړه لري. دا د دموکراسۍ د یو مفهوم دوه تعبیرونه دي. ټولنیزه دموکراسي – یانې ان غیر دولتي برخو ته د دموکراسي پراختیا – دا د سوسیالیزم له مفهوم سره سمون لري.

د لېبرالې - بورژوازۍ دموکراسي

د لیبرالي بورژوازي دموکراسي – یا « د لویدیځ » دموکراسي ، د استازې دموکراسۍ په توګه وده کړې. د ۱۷۰۰ کلونو په وروستیو کې د « استازې دموکراسۍ » په اند ونو کې اختلاف څرګند شو. د (۱۷۱۲ – ۷۸) کلونو ترمنځ ژان ژاک رسو وویل: د ښېلګې په ډول هغه کسان چې د استازیو په توګه راڅرګند شول دوی آزاد خلک نه ول. د خلکو اراده یوازې د مستقیمې دموکراسۍ د لارې تمثیلېدی شي. د لویدیځ د مفکورې له مخې، نن له «دموکراسي» او « استازیتوب» څخه یو مفهوم اخیستل کېږي .

استازې دموکراسۍ (د رایو حق) په پنځه پړاونو کې وده کړې ده :

۱. په لومړیو کې، د انقلاب له پړاوه څخه دمخه ، په سیمه ایزه کچه د رایو حق په عمل کې ستر تو پیرونه لرل او د رایو حق په ټولنه کې د وګړو په رسمي دریځ لکه اشرافیت، روحانیت او داسې نورو... پورې تړلی ؤ.

۲. په ۱۷۷۶ کال په امریکې کې د انقلاب او په ۱۷۸۹ کال په فرانسه کې له انقلاب وروسته د رایو په حق کې ستاندردونه رامنځ ته شول، تر زیاته بریده د هغو کسانو ترمنځ چې د رایو حق یې درلود برابري منځ ته راغله خو شتمني او عاید یو له شرطونو څخه ګڼل کېده.

۳. د عمومي چمتووالي پړاو ، په دغه پړاو کې د رایو په حق کې د پاملرنې وړ پراختیا منځ ته راغله، داسې چې یو تن کولی شو د بېلابېلو جوړښتونو ترمنځ د زیاتو رایو حق ولري.

۴. ټولو نرینو ته د رایې حق، په رایه ورکولو کې د رسمي او ټولنیزو شرطو نو په له منځه وړلو سره ټولو نرینو د رایو حق ترلاسه کړ.

۵. د دموکراتیزه کولو دوام، لکه ښځو ته د رایو د حق ورکول، د رایو د ورکولو د عمر را ټیټول او داسې نور .

ځنې هیوادونو لکه انګلستان، بلجیم او سویډن دغه پرمختیا په روښانه او پړاویزه بڼه ترسره کړه. د ښېلګې په توګه په انګستان کې دغې دورې نژدې ۱۰۰ کاله په دربر کې ونیول. له ۱۸۳۲ کال څخه د رفرم پیل ،له ۱۹۱۸ کال څخه نرینه ته د رایو بشپړ حق ورکول، ۱۹۲۸ کال څخه ښځو ته د رایو حق ورکول. فرانسه ددې خلاف زیګ زاګ لاره ووهله: د ۱۷۸۹ او ۱۸۱۳ کلنو ترمنځ یې له لومړي څخه تر څلورم پړاو وواهه، له دې وروسته یې بېرته په شاتګ وکړ، د ۱۸۴۸ کال د فبروري د میاشت له انقلاب څخه دمخه د « نرینه دموکراسي» په بشپړه توګه پلې شوه، خو د ښځو د رایو حق له دویمې نړیوالې جګړې وروسته په (۱۸۴۸) کال کې پلی شو.

پاتې هیوادونه د انګلستان او فرانسې د پرمختیایي بڼې ترمنځ ځای نیسې. ناروې هم همداسې یوه لاره ووهله، ناروې په ۱۸۱۴ کال کې یو ډېر دموکراتیک اساسي قانون تصویب کړ، پارلمانتاریزم یې په ۱۸۸۴ کال کې تر لاسه کړ، د نرینه د رایو حق یې په ۱۸۹۸ کال او د ښځو د رایې حق یې په ۱۹۱۳ کال کې تر لاسه کړ. د امریکې په متحده ایالتونو کې دې دورې دوه سوه کاله په دربر کې

ونیول-د ۱۷۷۶ کال له انقلاب څخه بیا د رایو د حق د ترلاسه کولو پورې ، تر دې چې افریقایي نژاده خلکو هم دغه حق لاس ته راوړ.
بشپړه پارلماني دموکراسي پر دغه اصولو ولاړه ده:
-ټول خلک چې قانوني عمر ته رسېدلي وي د رایو حق لري.
-یو تن یوه رایه لري.
- له دولتي مداخلې پرته ، پټې او آزاده ټاکنې باید ترسره شي.
-د سیالو ګوندونو ترمنځ منځمهاله ټاکنې باید وشي.
- د پارلمان یا اولسي جرګې د استازیو ټاکنې باید ترسره شي.
-د استازیو په جرګه کې د ډېرکي یا اکثریت د رایو د پرنسیپ له مخې باید پریکړې ترسره شي.
دغه پارلماني-دموکراتیک پرنسیپونه ، د بورژوازۍ د لېبرالي دموکراسۍ بنسټیز عناصر دي. د لیبرال دولت پرنسیپونه په دې ډول دي: د قانون جوړونکو ارګانونو ، اجرائیه ارګانونو او قضایي ارګانونو ترمنځ د واک ویش او نه تړاو ،د بشري حقوقو ، د بیان، د غونډو ، سازمانونو ، او مطبوعاتو آزادي. دا ټول په اساسي قانون کې لیکل شوي.
لیبراله دموکراسي د کاپیتالیستي ټولنې په وسیله رامنځ ته شوه ، او بورژوازي په بنسټیز ډول اقتصادي او سیاستي آزادۍ او برابرۍ په اړوند یو شان تصور لري: د بازار آزادي او د سیاسي اندونو آزاده پرمختیا ، د موسسو ترمنځ اقتصادي سیالي ، د ګوندونو ترمنځ سیالي او ټاکنې ، د ونډه لرونکو شرکتونو د عمومي غونډو جوړېدل، د کسب او کار آزاد غوراوی او د رایو آزادي.
خو مارکس وښودله چې د آزادۍ او برابرۍ په اړوند د لېبرال کپیتالېزم تصور ایدیولوژیکي دی: د کاپیتالیستي تولیدي سیستم په دننه کې هغه کسان چې شتمن نه دي آزاد نه دي، ځکه دوې اړ دي خپل کاري ځواک پر پانګه والو وپلوري، د بازار کنترولوونکې برابري ،هغه اقتصادي نابرابري پټوي، کوم چې د کار له ځواک څخه د ګټې اخیستنې په بهیر کې منځ ته راځي. کله چې د آزادۍ نه شتون د آزادۍ په بڼه وړاندې شي او نا برابري د برابري په بڼه ، دا کار د انقلاب له اصل سره سمون لري، چې بورژوازي ټولنه یې سبب ده: یوازې هغه ګټې چې عمومي دي، یانې ټولو ته اعتبار لري، د اعتبار لرونکو دپاره د اجرا وړ دي. هیڅ امتیاز د توجیه وړ نه دي لکه « پنځون نیز یا طبیعي» یا « هغه چې خدای ورکړي دي» ، لومړی په بورژوازي ټولنه کې سړی د انسان په توګه ارزښت لري. خو نه ددي دپاره چې یهودیان، کاتولیکان، پروتستان، جرمنیان، ایټالویان او داسې نور دي» هګل. خو په کپیتالستي ټولنه کې چې شتمنې طبقې ته دا واک ورکول کېږي څو پر بې وزلې طبقې خپله واکمنۍ وچلوي، دغه آزادي او برابري کېدی شي شکل وي نه بنسټ. تل به همداسې وي کله چې آزادي د آزادي نشتوالی کې او برابري د برابرۍ نشتوالی کې لومړنۍ غوښتنه وي. په همدې ډول دوی دعمومي پرنسیپ پر ځای د بورژوازۍ ټولنې قواعد عملي کړل، چې د بې طبقې ټولنې پر ځای د پانګوالي ټولنې لوری لري.
په دموکراسي نظامونو کې ، واک د پیسو او پانګې دی. پانګه وال هڅه کوي دموکراسي د خپلې پانګې د ساتلو د پاره وکاروي. لکه څنګه چې پورته وویل شول پخوا د دموکراسۍ د ودې په لومړیو پړاونو کې ویل کېده د هر چا رایې د هغه د پانګې په اندول دي .څو بې وزلي و نه شي کولی د واک له لارې د شتمنو پانګه مصادره کړي. خو د حل دغې لارې ته اړتیا نه وه، ځکه ټولو له خپلو رایو څخه کار نه اخیست او دویم دا چې واک ته رسیدل، د رایو ترلاسه کول، او په ټاکنو کې ګډون، پانګې ته اړتیا لرله چې بې وزلي ترې بې برخې ول .

نن اقتصادي وضعیت په اقتصادي الیګارشي آوښتی دی چې له دموکراسۍ سره تضاد لري او اقتصادي الیګارشي هڅه کوي حکومت په خپل لاس کې ونیسي نو ځکه د خلکو د عمومي واک اصل یوازې یوه اوسانه ده.

د پانګه والي ټولنو سیاسي نظامونه داسې دي چې په هغو کې اقتصادي پانګه کولی شي په سیاسي واک واوړي. نن دغه واقعیت د ټاکنیزو مبارزو له لګښتونو څخه څرګندېږي چې د اقتصادي قدرت لرونکي ټاکلي اغېز لرونکو سیاسي ډلې په بیه اخلي ، د امریکا د سنا په مجلس کې هر سل سناتوران میلیونران دي.

امریکا چې د دموکراسي زانګو ده ،په دغه هیواد کې بازار دی چې حکومت کوي او بهرني ګوابنونه، کورنۍ نا آرامۍ او نورې ایدیولوژیګانې د پانګه والۍ د ودې او پایښت سبب شوي .
اشپلنګر، د لویدیځ یو تیوریسن عقیده لري چې وګړي هغه وخت دا حق لري له اساسي قوانینو څخه ګټه واخلي چې «پیسې» ولري .

له بلې خوا ، د پیسو لرل سبب کېږي چې د پارلمان استازي د خپل انتخابوونکو په نسبت بې توپیره شي. د د دموکراسۍ یو ساده او ابتدایي اصل دا دی چې وکیل باید له هره پلوه د خپل غوره کوونکو تمایلونو ته پاملرنه وکړي او شپه او ورځ د خپلو غوره کوونکو خدمت وکړي څو د هغوی رضایت او ملاتړ ترلاسه کړي.
په پانګه والي نظام کې رایې د خرڅلا کالي دي او له دې چې خلک له اقتصادي پلوه یو له بل سره توپیر لري، په ډاګه یو شمیر شتمن او د اغېز لرونکي کسان کولی شي هغه را ونیسي .

)ونډیزه) دموکراسي korporative

په پیل کې پارلمان د اشرافو او سلطنتي واک پرخلاف مبارزه کې یوه اغېزمنه سیاسي وسیله وه، بورژوازۍ د پارلمان له لارې بري ترلاسه کړ او خپل سیاسي واک یې ټینګ کړ. د رایو د حق په پراختیا سره دغه حالت هم بدلون وکړ. دا کار ددې سبب شو څو عام خلک د بورژوازۍ واک تر پوښتنې لاندې راولي. مارکس په ۱۸۴۸ کال د فرانسې په نوې اساسي قانون کې دغه امکان لیده، « اساسي قانون د عمومي ټاکنو د لارې سیاسي واک هغه طبقاتو ته ورکوي ، چې د هغوی ټولنیز دریځ هغوی په همېشنۍ غلامۍ کې ساتي لکه پرولتاریا ، بزګران او کوچنۍ بورژوازي. او هغه طبقه چې د هغې پخوانې ټولنیز واک، د هغې بندیزونه او تابعیت، له دغه واک څخه سیاسي ضمانت اخلي او سیاسي واک اړ باسي دموکراتیکې اډانې ته راشي، کوم چې هر شیبه له مخالفو طبقاتو سره مرسته کوي څو واک ترلاسه کړي او د بورژوازي واک له خطر سره مخامخ کړي. ددغه اړتیا له مخې دوی نه شي کولی له سیاسي آزادۍ څخه تر ټولنیزې آزادۍ پورې وړاندې لاړ شي. بله اړتیا داده چې دوی نه شي کولې له ټولنیز آزادۍ څخه بېرته سیاسي ته په شا شي» د عمومي رایو د حق د لارې دا هم ممکنه ده د پارلمان له لارې طبقاتي مبارزه ترسره شي.
د پارلمان پرانیستل کېدو د کارګري طبقې د استازو ته، تر یوه بریده د سیاسي موسسې په توګه د پارلمان د مفهوم کمزوري کېدل له ځانه سره لرل. په پای کې د سیاسي واک مرکز له پارلماني مقننه جرګې څخه اجراییه قوې – حکومت او د هغې اجراییوي – دولتي تشکیلاتو ته ولېږدول شو. د کلاسیکې دموکراتیکې تیورۍ پر بنسټ، د دولت د چارو اداره باید د خلکو انتخاب شویو استازو دپاره یوه داسې مرستندویه وسیله وي چې ددوی له خوا نیول شوي پریکړې باید ددوی د رایه ورکوونکو له غوښتنو سره سمون ولري. په شلمه پېړۍ کې د لویدیځ دموکراسي تیر ایستونکې بڼه غوره کړه، ددولتي چارو ادارې دنورو دندو په ترسره کولو بوخت شول، له سیاسي پلوه تر ډېره د ټولنې د پرمختیا چارې یې ترسره کولې. دا کار له دې سره تړاو لري چې د پارلماني دموکراتیکو کانالونو له کمزورتیا سره جوخت، د سیاسي اغېزې یو نوی کانال جوړ شو چې د « ونډیز کانال» په نوم یادېږي. په دغه کانال کې نه یوازې سترې اقتصادي موسسې او د کسب او سوداګرۍ علاقه مند ارګانونه ګډون لري، بلکې حرفوي سازمانونه هم

–چې د سیاسي اغېزې هڅه کوي ګډون لري. د دولتي چارو د اداري له ارګانونو سره مستقیمه اړیکه د دولتي او نیم دولتي ادارې په شبکه کې د ګډون له لارې ټینګېږي، لکه په مجلس، کمېټو او څانګو کې ګډون، چې په واقعي ډول د ټولنیز ژوند په بېلابېلو برخو کې سیاست تنظیموي.

پارلماني او وندېز کانالونه په زیات توپیر سره کار کوي. پارلماني کانال عمومي ګټې په پام کې نیسي او پرانیستې بڼه لري او ټولو ته په رسمي ډول برابر امکانات په واک کې ورکوي او د دوره ای انتخاباتو له لارې کنټرولېږي. وندېز کانال په ټیټه کچه عمومي ګټې په پام کې نیسي او په پټ چلند ډډه لګوي، د بڼه سازمان لرونکو ډلو چې غښتلي منابع په واک کې لري، کار کوي او دایمي چلند لري. د وندېز ګډ کار وده – په ځانګړي ډول د جګړې په وخت کې بې تر اقتصادي بحران وروسته وده وکړه – او د پارلماني دموکراسۍ تر سیوري لاندې بې ځای ونیو. نه د فاشستي ایټالیې په څېر، چې ددې الترناتیف ؤ او پارلمان تر ډېره سمبولیکه بڼه او رول درلود: پارلماني خبرې اترې باید رایه ورکونکو ته له سیاسي پلوه هغه پرېکړې مدللې کړي کوم چې په حقیقت کې لا دمخه په نورو ارګانونو کې نیول شوي وي. دغه وندېزه دموکراسي داسې تشریح کېدی شي: « رایې شمېرل کېږي خو ظرفیتونه پرېکړه کوي«.

د نخبګانو نوې ایدیولوژي او د هغې ایدیولوګان

وندېزه دموکراسي، د نخبګانو ددموکراسۍ بڼه سازمان ورکړل شوې بڼې ته ویل کېږي. د وروستۍ بورژوازۍ د ادارې بڼه د لبرالې بورژوازۍ ددموکراسۍ مخالفه بڼه ده او له هغه اخلاقي مسوولیتونو سره ژوره اړیکه نه لري چې د ټولنې د پرمختیا د پاره اړین ګڼل کېږي .

نوې دموکراسي یوازې یو هدف لري:له خپل سیستم څخه ساتنه. د دموکراسۍ دغه پرېکونه، د مودرنې دموکراسۍ په تیورۍ کې د یو مفهوم په توګه راغلې ده. دغا لب لوري تیورۍ ته په پاملرنې سره ، چې « د رښتنې دموکراسۍ د تیورۍ» په نامه هم یادېږي (رابرت دال، جیووانی سارتوري، جوزف شومپټر او نور) ، د دموکراسي مفهوم کېدی شي له هر ډول اخلاقي منځپانګې څخه ووېنځل شي: مودرنه دموکراسي یو داسې میتود دی چې له مخې یې د حکومت غړي غوره او ورته اختیارونه ورکول کېږي . په رښتنې ډول دموکراسي د ارګانونه یو ټولیز دی، چې ددوو او یا زیاتو په کار پوهو سیاسي ډلو ترمنځ د خلکو د رایو د تر لاسه کولو د پاره سیالۍ کوي او ددې امکان برابروي څو اړینې سیاسي پرېکړې ونیول شي. ددغه لرلید پر بنسټ د ټولنې د اتباعو له خوا د یو غښتلي سیاسي ټرون رامنځ ته کول د سیستم هغه انډول له ګوابن مخامخوي، چې دموکراسي ورسره تړاو لري، او د سیاسي بې توپیرۍ سبب کېږي. په عین حال کې د کلاسیکي دموکراسۍ تیوري پر بنسټ د نخبګانو پرګنې ددموکراسۍ د پاره یو څرګند ګوابن ګڼل کېده، د پرګنیزې دموکراسۍ له وخته نخبګان د پرګنو خلاف له سیستم څخه ساتنه کوي.

په هر حال دا یوه پوښتنه ده، چې د نخبګانو دموکراسي بیا هم دموکراسي بللی شو. دا پوښتنه ان د «ریالیستي» دود په اډانه کې هم راپورته کېږي. سارتوري د بېلګې په توګه ټاکید کوي چې « دموکراسي» له « کمونیسم» سره په یوه لیکه کې یو غوره ایدیال دی، « تر دې چې ویلی شو دواړه ایدیالونه په وروستۍ پایله کې په یوه بشپړه اصولي اډانه کې یو دي». سارتوري په هیڅوجه کمونیست نه دی، خو وړاندېز کوي چې پکار ده دهغه څه د پاره چې دموکراسي نومېږي یوه داسې کلمه پیدا شي چې دغه مفهوم په پراخه توګه بیان کړی شي. دغه مخمصه ښایي چې تر کاپیټالیستي شرایطو لاندې د دموکراسي امکانات تش او منځ پانګه نه لري، او د پرمختیا ددوو کرښو ترمنځ غوراوی دی: دموکراسي یا د پانګوالۍ جوړښت له منځه وړي او ټولنیزه دموکراسي رامنځ ته کوي، یا کاپیټالیسم د سیاسي تجربې په توګه دموکراسۍ پای ته رسوي او د استبداد یوه نوې بڼه منځ ته راوړي.

په دموکراسۍ کې دا عقیده ده چې ډېره کی واکمن دی، خو حقیقت داسې نه دی، حکومت یانې په ټولنه کې پر خلکو د واک پلې

کول دي نو څرګند ه ده چې خلک په خپله نه شي کولی واک وچلوي. "جان استوارت میل " عقیده لرله: کوم خلک چې واک پلی کوي هماغه کسان نه دي چې واک پرې پلی کېږي. "لیپمن " هم عقیده لرله چې خلک نه شي کولی د حکومت چارې پرمخ بوزي. یو پوه « رنه ګنون» هم عقیده لرله چې که دموکراسي د خلکو حکومت پر خلکو تعریف کړو » دغه تعریف په خپل وار سره ددغه ناممکنه اوریښتني ناشونې کار ترسره کېدو ته اړتیا لري. نوموړی لیکي: باید اجازه ور نه کړو چې موږ په کلمو تیر باسي او که ومنو چې ټاکلي او ثابت خلک کولی شي په عین حال هم واکمن وي او هم تر واک لاندې ، متضادې خبرې به مو کړې وي.

نوموړي همداراز عقیده لرله چې د اوس وخت په دموکراسي ګانو کې ، پر خپل برخه لیک باندې د خلکو واکمني له تېر ایستنې پرته بل څه نه دي، که څه هم د همدغه خیال او ګومان پر بنسټ د رایو او عمومي ټاکنو لړۍ رامنځ ته شوې ده. نوموړي واک په لږکي پورې اړوند بولي چې د تبلیغاتو له لارې د نورو عقیدې او اندونه د خپلو ګټو او غوښتنو په ګټه اړوي.

اشپلنګر: « هم عقیده لرله«

د « خلکو د واکمنۍ » موضوع چې خلک وکولی شي د خپلې ارادې له مخې خپل برخه لیک په لاس کې واخلي، یوازنۍ له ادبه ډکه خبره ده، خو حقیقت دادی چې ټولو ته د رایې د حق په پراخولو سره ټاکنو خپله لومړنۍ مانا له لاسه ورکړې ده... ځکه خلک د نویو ځواکونو یانې د ګوندونو د مشرانو په منګولو کې را ښکېلېږي او دغه مشران د تبلیغاتو او تلقینونو د ټولو وسایلو څخه په کار اخیستو سره خپله اراده پر خلکو تپي.

دموکراسۍ ته ژوره کتنه ښیي چې دموکراسي د ډېرکي خلکو واکمني نه ده، بلکې د غوره کسانو حکومت دی، خو په ګوندي نظامونو کې د غوره کسانو دوه ډلې شتون لري چې کله کله خپل ځای یو بل ته پرېږدي. شومپیتر، د لویدیز یو لیکوال عقیده لري:

عادي وګړي د پرېکړې کولو او د ریښتني ګډون لازمه پوهه نه لري او هغه څه چې موږ ورسره د سیاسي بهیرونو په څېړنه کې مخامخ یو ، د اصلي ارادې په پرتله تر ډېره مصنوعي اراده ده ، دا هغه واقعیت دی چې د کلاسیکې زده کړې له عمومي ارادې سره سمون لري. د خلکو اراده د سیاسي بهیرونو پایله ده خو د هغې خوزښت نه دی.

.

که د ډېرو هیوادونو د ټاکنو بهیر ته ځیر شو ، د هغه کسانو څخه چې د رایې ورکولو شرایط یې پوره کړي نیمایي یې په ټاکنو کې ګډون کوي ، که ډېرکی معیار ونیسو ، یانې له نیمایي څخه یوه رایه زیاته، کله داسې پېښېږي چې له دغه شمېرې څخه یوازې ۲۵ ٪ د رایې ور کسانو یو سیستم منځ ته راوړی دی. آیا د دموکراسي مفهوم همدا دی؟

یو بل لیکوال دموکراسي د « سیاستمدارانو حکومت او د سیاستمدارانو دپاره» تعریفوي له دې ځانګړنې سره چې د ډېرکي واک بې مانا خبره ده؟

اشپلنګر په دې اړوند لیکي:

په ظاهره د لوېدیځ پارلماني دموکراسي د لرغوني مصر، چین او عربو له دموکراسۍ سره ډېر توپیر لري، خو په حقیقت کې په اوسني وخت کې هم ملت د ځواکمنې ډلې په لاس کې د یوې وسیلې پرته بل څه نه دی. هماغسې چې په لرغونو تمدنونو کې ملت د تابع او امرمنونکي بندګانو په څیر د اطاعت دپاره چمتو وُل، په اوسني وخت کې هم خلک د ټاکونکو په بڼه چمتو او تیار دي څو له ځواکمنو ارادو څخه اطاعت وکړي.

لکه څنګه چې اشاره مو وکړه، په واقعیت کې دموکراسي د غوره کسانو واکمني ده او استازیتوب په کې ځای نه لري. روسو په دې برخه کې له مانا ډکه خبره لري چې ددموکراسۍ منځپانګه ښکاره کوي او وايي:
د انګلستان خلک ګومان کوي چې آزاده دي، دوی زیاته تېروتنه کوي، ځکه ددوی آزادي یوازې پارلمان ته د استازیو تر ټاکلو پورې ده. کله چې هغوی غوره شول، خلک له غلامانو پرته بل څه نه دي.

استازي یوازې د یو لړکي له خوا غوره شوي دي، ځکه د دموکراسۍ په یو مدعي هیواد کې ټول خلک په ټاکنو کې ګډون نه کوي. په دغه شمیر کې هم داسې سړي یا کسانو ته رایه ورکوي چې د ۵۰٪ ګډونکوونکو څخه رایه تر لاسه کوي چې په حقیقت کې د ملت د لږکي استازی دی. اوس څه اړتیا ده چې د ټولنې خلک نوموړی ومني او د هغه عمل او نظر ومني. یو وکیل حق لري یوازې د خپل موکلانو په چارو کې لاس وهنه وکړي خو دا حق نه لري د ټول اولس په چارو کې لاس وهنه وکړي که په رښتیا د خلکو رایه معیار وي. که فرض کړو چې د ډېرکې یا اکثریت رایه هم ولري، حق نه لري پر لږکي حکومت وکړي، نو ځکه ویلی شو چې د استازي رایه یوازې د هغه د موکل په برخه کې په کاریدی شي، نه پر ټولو. نو له دې کبله لیدل کېږي چې د لږکي حقونه نه ساتل کېږي.

بله مساله داده چې تر غوره کولو وروسته، خلک نه شي کولی هغه له کاره وباسي. په داسې حال کې چې په وکالت کې موکل کولی شي خپل وکیل لیرې کړي. سربېره پر دې ، له ټاکنې وروسته که خلک کومه غوښتنه هم ولري، آیا استازی باید د هغوی رایه ترسره او پلې کړي او یا دا چې خپله رایه نافذه ګڼي؟ نن ، په دموکراسي نظامونو کې استازی د خپلې خوښې له مخې چلند کوي. که د هیواد زیات خلک د هیواد د هستوي کېدو یا د جګړې مخالف وي استازی د خپلو موکلانو د رایې له پام کې نیولو پرته خپل نظر ورکوي. که څه هم له نظري پلوه او هم د دموکراسۍ پر بنسټ، باید د خلکو رایه لومړیتوب ولري، خو په عمل کې، د خلکو استازیو ته واک ورکول کېږي نه خپله خلکو ته.

سوسیالیستي دموکراسي

لیبرال‌ه دموکراسي نه یوازې د بورژوازۍ کاري وسیله ده، مهم دموکراتیک رفورمونه لکه د ۱۹ پېړۍ په پای کې د ټاکنو د رایې ورکولو د حق پراختیا ، د کارګري غورځنګ او د مترقي کوچنۍ بورژوازۍ ترمنځ مبارزه وه. کله چې لیبرال‌ه دموکراسي تر ګواښ لاندې راغلې او یا له منځه وړل شوي نو کارګري طبقې او د هغې سازمانونو د بورژوازۍ په دننه کې د هغې د مشرۍ او فرکسیون پرخلاف مبارزه پیل کړې، د بېلګې په توګه دغه کار د دوو نړیوالو جګړو ترمنځ واټن کې د فاشیسم پرخلاف د هسپانیې ،
ایټالیې، المان، او اتریش د جمهوریتونو څخه ددفاع او همدارنګه ددویمې نړیوالې جګړې پر مهال د مقاومت د غورځنګ له خوا شوی دی. نو ځکه لیبرال‌ه دموکراسي د اروپا د کارګري غورځنګ د وسله والو په تاریخ کې ورګډ ېږي.
په دغه تجربه کې هغه پریشانۍ ته ډېره لږه پاملرنه شوې چې د لیبرالې دموکراسۍ په اړوند په مارکسیستي پریشانۍ کې لیدل کېږي. په دې اړه ویلی شو چې لیبرال‌ه دموکراسي د یوې داسې تیر ایستنې په بڼه رامنځ ته شوه چې د واکمنې بورژوازۍ پر دیکتاتوري پرده اچوي. او مارکسیستي ایدیولوژي د الترناتیف په توګه د پرولتاري دیکتاتورۍ وړاندیز کوي. دغه سیاسي عقیده د هغه په ټپه دریدلي حالت بیان کوي چې په تیره بیا په ختیځه اروپا کې ولیدل شو. لیبرال‌ه دموکراسي د کاپیتالیزم د تکامل

اتوماتیکه‌لاس ته راوړنه نه ده. بلکې د کاپیتالیزم د دننیو اختلافونو په پایله کې منځ ته راغلې ده. دا همدارنګه د کارګرې طبقې سیاسي کار دی. لیبراله دموکراسي په کاپیتالیستي نظام کې د مخالفو طبقاتو ترمنځ یو ډول جوړ جاړی دی: دا د کسب او کار او د سازماني فعالیتونو آزادي ده.
د لیبرالي دموکراسۍ مرکزي برخه مخ په وړاندې یو داسې تاریخي ګام دی، چې په یوه سوسیالستي دموکراسۍ کې شتون لرلی شي. دا د واک د ویش په اړوند هم اعتبار لري ، د قضایه قوې ناپیلتوب، د بیان ، غونډو او سازمانونو د آزادۍ قانوني ټینګښت.
سربېره پردې سیاسي پلورالیسم د سوسیالیستي دموکراسۍ یوه مهمه برخه ده: یو سیاسي سیستم یوازې هغه وخت دموکراتیک بلل کېدی شي ، کله چې زیاتو ګوندونو ته د فعالیت اجازه ورکړي، اپوزیسیون ته امکانات ورکړي او عمومي او پټې ټاکنې ترسره شي. پارلمان له سره سیاسي کېدی شي څو د یو رښتني لارښود ارګان په توګه خپل رول ټینګ کړي که څه هم یو مودرنه سوسیالستي صنعتي دولت ، نه شي کولی د غیرمستقیمي او په ملي کچه د استازې دموکراسۍ پرته کار وکړي، د سوسیالیسم مهمه نښه دا ده چې د ټولنیز ژوند غیر دولتي برخې په دموکرتیکه بڼه رامنځ ته شي. دا د مستقیمي دموکراسې د ارګانونو -د جرګو یا شوراګانو د سیستم له لارې ترسره کېږي چې د کار او اوسیدو په ځایونو پورې اړه لري.څو وکړي وکولی شي پر خپل ورځني ژوند کنترول ترلاسه کړي. په دغه بڼه کې سوسیالیستي سیستم د مستقیمې او غیر مستیمې دموکراسۍ له دواړه ډولونو څخه کار اخلي.

دموکراسي او برابري

برابري د دموکراسۍ یو بنسټ دی. خو په دموکراسي نظامونو کې برابري څه ډول ده ؟آیا برابري د پانګه والي نظام سره سمون لري؟ آیا برابري له آزادۍ سره چې د دموکراسۍ یو بل اصل دی یوځای کېدی شي؟
ځنې عقیده لري: پانګه والي او دموکراسي سره یوځای کېدی نه شي، ځکه دموکراسي د سیاسي واک د قوانینو پر بشپړې برابرۍ عقیده لري: « هر څوک یوه رایه» . حال دا چې پانګه والي عقیده لري چې یوازې د پانګه والي نظام د اقتصادي پلوه غښتلي کسان، د نابرابرۍ پر بنسټ د سیاسي واک د رانیولو وس لري. یو لیکوال په دې اړوند داسې لیکي:

د پانګه والي نظام ختم په نابرابرۍ کې لمده شوې ده. نوموړي زیاتوي، که د پېرېدلو د وس ویش د برابرۍ او یوشان والي پر بنسټ ودرول شي، د بازار اقتصاد په چټکۍ سره برابري له منځه وړي او د هغې پرځای نابرابري منځ ته راځي... ځکه یوشان فرصتونه شتون نه لري.

یو له هغه خطرونو چې دغه لیکوال ترېنه یادونه کوي، نابرابري ده. نوموړی لیکي: که نا برابري دوام وکړي او زیاته شي او د زیاتو کورنیو عاید ورځ تربلې لږ شي، او که د دموکراسۍ پر بنسټ سیاسي بهیر
و نه شي کولی په پانګه والي نظام کې د دغه ستونزې علاج پیدا کړي او هغه څه پیدا کړي چې د دغه واقعیت د منځ ته راتلو سبب کېږي... هیڅ څوک په سمه توګه نه پوهېږي څه به پېښ شي او دموکراسي به هم خپل اعتبار له لاسه ورکړي.
برابري په هومانیزم او فردي چلند کې جرړې لري په دې مانا چې له فرد څخه لوړ اقتدار نشته او له فردي عقل څخه لوړ پوهاوی نشته. ځنې برابري په دې مانا پېژني چې واک د ټولنې د وګړو ترمنځ په برابره توګه ویشل شوی وي او هیڅوک له بل څخه زیات واک و نه لري. دغه برابري په لاندې ډګرونو کې ترسره کېږي:

-سیاسي برابري: ټول وګړي د رای برابر حق لري ، یانې هر څوک د یوې رایې حق لري او ټول خلک ټاکنو ته د درېدو برابر حق لري.
-حقوقي برابري: د قانون تر وړاندې ټول برابر دي او یو شان حق لري.
-ټولنیزه برابري: ټول خلک د سیاسي فعالیت برابر حق لري.
د برابرۍ بنسټ، د ملت له حقوقو جوړ شوی دی. په دموکراسۍ کې خلک حقونه لري چې د ټولنیز تړون پر بنسټ له هغې ګټه پورته کوي. ددولت مهمه دنده د امنیت ساتنه ده .

دموکراسي او آزادي

دموکراسۍ او آزادي څه اړیکه لري؟ آیا وګړي او ډلې چې هره عقیده ولري د هغو د تبلیغولو حق لري؟که د ټولنې خلک د دموکراسۍ د له منځه وړلو غوښتونکي شي، کولی شي د هغې دپاره کار وکړي؟
د پورته پوښتنو په ځواب کې باید ووایو : په هیڅ نظام کې مطلقه دموکراسي نشته، د دموکراسۍ اډانه د قوانینیو په وسیله ټاکل کېږي. په بله ژبه ، آزادي د هرې ټولنې د سیاسي نظام په اډانه کې محدوده ده. د آزادیو د محدودولو اډانه په هر سیاسي نظام کې له بل سیاسي نظام څخه توپیر لري او د هغه ټولنې له نړۍ لید او فکري نظام سره سمون لري.
موریس دورژه په دموکراسۍ کې د آزادۍ د اډانې په اړوند لیکي؟
آزادي یوه داسې موضوع ده چې ټول خلک ورته درناوی لري البته په هیڅ یوه ټولنه کې مطلقه آزادي شتون نه لري. پر لېبرالېزم ولاړه دموکراسي وایي دولت باید په ټولنیزو چارو کې ډېره لږه مداخله وکړي او ددې خلاف خلک باید زیاتې آزادیګانې ولري. د دولت دنده د امنیت ساتنه ده او یوازې هغه وخت قانونین رامنځ ته کوي چې د ځنې کسانو آزادي د نورو کسانو آزادۍ ته زیان ورسوي. یا په بله ژبه د ځنیو کسانو آزادي باید د نورو کسانو د آزادۍ د منځه وړلو دپاره مجاز ونه ګڼل شي.
آیا د آزادۍ دښمنانو ته د آزادۍ ورکول ، د دموکراسۍ د له منځه وړلو مانا نه لري؟آیا دموکراسي اړینه ده دهغه کسانو پر خلاف چې غواړي د دموکراسۍ له لارې دموکراسي له منځه یوسي هیڅ و نه کړي او له ځانه دفاع ونه کړي؟ ځواب ساده دی ، دموکراسي خپلو مخالفانو ته د عقیدې د بیانولو اجازه ورکوي ، تر هغه چې دغه کار د دموکراتیکو اصولو په چوکاټ کې ترسره شي.

د آزادۍ ځنې مهم ډګرونه:
سیاسي آزادي
اقتصادي آزادي
کولتوري آزادي

نسبي چلند

د دموکراسۍ یوه ځانګړنه داده چې پر ثابت او مطلقه حقایقو په تېره بیا د قانون جوړولو په چارو کې باور نه لري، په بله ژبه هیڅ عقیده او ارزښت د ازلي او ابدي ارزښت په توګه نه ګڼي او پر یو مطلق حقیقت د عقیدې پر ځای د عقایدو او ارزښتونو په نسبیت باور لري. نسبیت په دوو ډګرونو کې عملي بڼه غوره کوي: د عقیدو توپیرونه او راز رازتوب ، مختلف سیاسي بهیرونه. مختلف سیاسي بهیرونه د ګوندونو ، مدني ټولنې په وسیله عملي بڼه غوره کوي. ګوندونه په ټولنه کې د مختلفو سیاسي بهیرونو

رواجوونکي دي چې د ګډو هدفونو پر بنسټ د واک د پاره مبارزه کوي.

.

مدني ټولنه ، په اوسني وخت کې دغه واقعیت ښایي چې ټولنه باید د دموکراسۍ د ساتلو دپاره ځنې تشکیلات ولري چې په دولت پورې تړلي نه وي او دا کار هغه وخت ترسره کېدی شي چې د دولت واک محدود کړی شي. د مدني ټولنې پراختیا د دولت واک محدودوي. د مدني ټولنې په جوړېدو سره عمومي فکرونه له پورته څخه نه تنظیمېږي بلکې له ښکته څخه تنظیمېږي او د چارواکو غوږونو ته رسول کېږي.

د ګوندونو ارزښت په دې کې دی چې وګړي په یوازیوالي سره نه شي کولی پر دولت اغېزه وکړي خو کله چې له نورو سره یوځای کېږي د دې کار وس پیدا کوي.

د دموکرسي اړوند د ځنې مفهومونو لنډه تشریح

وګړنیز مشروعیت

په ټاکنو کې د خلکو ګډون د دموکراسۍ د ټینګښت مانا لري ځو مره دغه ګډون په لوړه کچه ترسره شي په هماغه کچه دموکراسي غښتلې ده، په ټاکنو کې د خلکو نه ګډون د دموکراسۍ مشروعیت تر پوښتنې لاندې راولي، مشروعیت د خلکو د ګډون او نه ګډون په اندول ټاکل کېږي. عمومي اندونه او صلاحیتونه په دموکراسي کې پراته دي او د حکومت د حقانیت او مشروعیت لار ده.

ګډون څه ته وایي

له ګډون څخه مقصد دادی چې یو سړی یا د وګړو یوه ډله په ډله ایزه فعالیتونو کې ګډون ولري. د سیاسي پلوه دا په دې مانا دی چې په یوه اداره کې یو نرینه او ښځه د پریکړو په نیولو اغېزه او د هغو د ترسره کېدو پربهیر کنټرول ولري.

خلک سالاري د میني مالیستانو له انده

د میني مالیستانو له انده خلک سالاري هغه حکومتي سیستم ته ویل کېږي چې په هغې کې اولس د سیاسي مشرانو هغه یوې ډلې ته د منځ مهاله ټاکنو له لارې د حکومت کولو حق ورکوي.

- د خلک سالاري (Aggregative) مفهوم دا خبره څرګندوي چې حکومت باید داسې قوانین او سیاست ولري چې د خلکو د منځنې لارې نظریو ته زیات نژدې وي، له کیڼ او ښي څخه نیمایې نیمایي.

جرګه ای خلک سالاري

جرګه ای یا شورایي (Deliberative) خلک سالاري پر خبرو او بحث ولاړه ده. جرګه اي خلک سالاران دعوه لري چې قوانین او سیاستونه باید پر داسې خبرو او بحثونو ولاړ وي چې ټول خلک یې ومني. سیاست باید دومره لمن ولري چې خلک او سیاسي مشران وکولی شي سره خبرې وکړي او د یو بل خبرو او نظریو ته غوږ ونیسي او خپلو نظریو ته بدلون ورکړي.

مستقیمه خلک سالاري

مستقیمه (Direct) خلک سالاري وايي خلک بايد نيغ په نېغه نه د خپلو استازيو له لارې د سياستونو او قوانينو په جوړولو کې برخه ولري. سياسي فعاليت زيات ارزښت لري ، د خلکو د ټولنيز کېدو او با ادبه کېدو سبب کېږي او د خلکو ګډون د نخبګانو پياوړتيا ارزوي. له ټولو مهم دا چې په حقيقت کې اولس تر هغه پر ځان حکومت نه کوي ترڅو نيغ په نيغه د قوانينو او سياستونو په جوړولو کې ونډه وانخلي.

:35

عبدالملک پرهيز

کولتوري سياست

دولسمه برخه

کولتوري سياست په عمومي ډول هغه ارزښتونو او اصولو ته ويل کېږي چې په کولتوري چارو کې ټولنيزو موجوداتو ته لارښوونه کوي .

يوه سياسي څرګندونه په ساده ډول کېدی شي يوه شخصي جمله وي لکه « زه غواړم په خپلو ليکنو کې سپکه ژبه ونه کاروم». خو په دوديز ډول سياستونه پېچلي دي

او د يو سازمان د پريکړو د ارزښتونو او معيارونو ټوليز جوړوي.

کولتوري سياستونه تر ډيره د دولتونو له لورې ، په ښوونځيو کې د تورو تختو ترشا ، د قانون جوړولو او اجراييه قواو په ودانيو کې ټاکل کېږي خو په خصوصي برخه کې يو شمير نورې موسسې لکه شرکتونه او ټولنيز سازمانونه هم په دغه برخه کې ګډون لري.

کولتوري سياستونه د هغه کسانو د پاره لارښود اصول رامنځ ته کوي چې د هغوی پريکړې او اقدامونه پر کولتوري ژوند اغېزه لري.

کولتوري سياست کله نا کله په څرګنده د يو تعريف شوي لاس ته راوړنې په توګه د دغه کار د علاقه مند سازمان له خوا ټاکل کېږي. د بېلګې په توګه کېدی شي د کولتور وزارت او يا يو هنري سازمان داسې يو سياست غوره او تصويب کړي چې په بېلابېلو سيمو کې د تياتري موسسو د غښتليا په برخه کې د دغه سازمان يا وزارت عملي هدفونه او اصول په پام کې ونيسي. ددې خلاف ، هغه څه چې په اوس وخت کې شته د ټولنيز حرکت کولتوري آثار دي چې کله اټکل يې هم کېدی نه شي. د بېلګې په توګه « د ښاري نوي کولو پروژه» په پام کې ونيسو .

کولتوري سياست کله کله په څرګنده د يو تعريف شوي بهير د لارې د دغه کار د رهبري کوونکي سازمان له خوا ټاکل کېږي. د بېلګې په توګه، د

د ښار د نوي کولو د سياست هدف د بنسټونو د ويجاړېدو ، د ژوندانه د بې ستاندرده حالاتو ، جنايتونو او د نفوسو د بې کچې زياتوالي، او داسې نورو اړونده ستونزو له منځه وړل دي. خو په عين حال کې د دغه سياستونه په ښاري مرکزونو کې د کولتوري ژوند د کمزوري کېدو ، ګاونډيتوب، د خلکو د راټولېدو د مرکزونو او د تاريخي آثارو د له منځه تللو او يو شمير نورو داسې عواملو او په همدې ډول د ټولنيز ژوند د جوړښت ، اړيکو او ټولنيز سازمان په کمزوري کېدو ، چې د کولتوري ژوند پر کيفيت

ژوره اغېزه کوي، د خلکو پر کولتور اغېزه لري.
دا ډول مهالیز کولتوري سیاست په واقعیت کې د دولتونو او سازمانونو د هغه اقدامونو تر وړاندې غبرګون دی چې د کولتوري آثارو د پام کې نیولو پرته تر سره کېږي.
»اګوستین ګیرارد » د فرانسې د کولتور وزارت د څېړنو او پلټنو له څانګې څخه د «کولتوري پرمختیا : تجربې او سیاستونه»تر نامه لاندې په خپل کتاب کې چې په دغه برخه کې د ترسره شویو اساسي کارونو په اړوند لیکل شوي دي ، کولتوري سیاست داسې تعریفوي: « یو سیاست د هغه نهایي هدفونو ، عملي مقصدونو ، او لارو چارو نظام دی چې د یوې ډلې له خوا پرمخ بېول کېږي او د یو سازمان په وسیله عملي کېږي. کولتوري سیاستونه په صنفي اتحادیو ، ګوندونو ، زده کړنیزو غورځنګونو ، شرکتونو ، په یو ښار یا یو دولت کې د پېژاندل کېدو وړ دي.
خو د اړونده عامل له پام کې نیولو پرته ، یو سیاست د نهایي (اوږدې مودې)هدفونو او د (لنډې مودې چې سنجول کېدی شي) هدفونو او ابزارو (لکه انساني ځواکونو ، مالي او قانوني زیرمو) « چې په یو بشپړ نظام کې تل ترکیب شوي دي» شتون بیانوي.(ګیرارد ۱۷۱ او ۱۷۲ مخونه.(
همداسې چې کولتور یو هر اړخیز کار دی، کولتوري سیاست هم له یو لړ اقدامونو څخه جوړ شوی دی چې د کولتوري ژوند د پراختیا دپاره ترې کار اخیستل کېږي. ډېری هغه سیاستونه چې ژورې کولتوري پایلې لري دداسې سیاست پوهانو له خوا جوړېږي چې د ترانسپورت ،د هیواد د عمومي بودجې او داسې نورو اړونده مسالو په برخه کې د کولتوري پریکړو د ملاحظاتو د پوهېدو ډېر لږ وس لري.
په یوه بشپړه دموکراتیکه ټولنه کې د هغوی د اقتصادي او سیاسي آثارو تر څنګ د بېلابېلو کولتوري چارو پایلې هم په پام کې نیول کېږي. د بېلګې په توګه د عمومي ترانسپورت په اړوند د پریکړو په وخت کې په کولتوري چاروکې د ګډون دپاره د خلکو د هڅونې او یا د هغوی دمخنیوي دپاره پریکړې هم تر څېړنې لاندې نیول کېږي.
نن ډېر سیاست جوړونکي د نظر داسې بدلون ته نه دي رسېدلي چې په بشپړه توګه کولتور د هغوی په ذهن او وجدان کې ځای پرځای کړي. د بېلګې په توګه ، کله په صنعتي هیوادونو کې دولتي سازمانونه کولتوري سیاست تعریفوي، ځانونه په ډېر مسلکي تعریفونو لکه مطبوعات، اړیکې، هنر، ښوونه او روزنه او په ځنې هیوادونو کې په ورزش پورې اړوندوي. د کولتوري سیاستونو د ترسره کولو دپاره غوره شوي لارې هم سره توپیر لري. د هنرمندانو او کولتوري موسسو سره مرسته یوه دودیزه لاره ده او د اقتصادي سیاست په عمومي برخو کې د بوختیا د رامنځ ته کولو پروګرامونه دي .
سربېره پردې د ودانیو جوړول او د کولتوری آسانتیاو ساتنه، د تاریخي آثارو د ساتنې دپاره د مالي سرچینو برابرول او هڅونه او د غږیز او تصویري رسنیو د مقررو تنظیمول ددولتونو د کولتوري سیاستونو د ترسره کېدو بله لاره او طریقه ده.
»کولتوري حقوق» د کولتوري سیاست اساسي ستنې جوړوي. په ۱۹۴۸ کال کې د ملګرو ملتونو د سازمان له جوړېدو وروسته ، ددغه سازمان غړیو د « بشر د حقوقو اعلامیه تصویب کړه: « هر سړی د ټولنې په کولتوري ژوند کې د ګډون حق لري». د یونسکو پخواني عمومي رئیس « رنه ماهیو» په ۱۹۷۰ کال د یونسکو په نړیوال کنفرانس کې د کولتوري سیاست د بنسټیزو ، اداري او مالي اړخونو په اړوند په خبرو کې پر دغه حق تاکید وکړ او داسې یې وویل: څرګنده نه ده چې ددغه متن بشپړ اهمیت چې کولتوري حق د بشر د نوي حق په توګه اعلانوي، زموږ په وخت کې په بشپړه توګه پوهېدل شوی او که نه؟ هر څوک، د خپل انساني شان د یوې اساسي برخې په توګه په کولتوري میراثونو او د ټولنې په کولتوري فعالیتونو کې د ګډون حق لري نو د ټولنې مسوولین دنده لري تر هغه ځایه چې ددوی امکانات اجازه ورکوي هغوی ته دداسې ګډون وسایل برابر کړي. همدارنګه هر سړی

لکه څنګه چې د زده کړې او کار حق لري ، کولتوري حقوق هم لري. دا د کولتوري سیاست بنسټ او لومړی هدف دی (ګیرارد ۱۸۲ او ۱۸۳ مخونه.(

په وروستیو لسیزو کې د کولتوري ګډون د وسایلو د چمتو کولو د دندې پو هېدل ددې سبب شوي څو دولتي مقامونه په ټوله نړۍ کې په چټکۍ سره د کولتوري ودې په برخه کې د ټولو خلکو د ګډون ضمانت زیات کړي.

د کولتوري سیاست تاریخي جرړې

کولتوري سیاست ته د بنې ورکولو نظریې زیاتې سرچینې لري لکه په مختلفو ټولنو کې بېلابېل دودیز اندونه، د فیلسوفانو او تیوریسنانو نظریې، تاریخي تجربې او خیالي اندونه.
په پرله پسې پېړیو کې محکمو، مذهبي مرکزونو، قانون جوړونکو او ساتونکو په دې اړوند پریکړو کې چې ولې او څرنګه باید د هنر او کولتوري آسانتیاو څخه ملاتړ وشي او یا د یوې ټولنې د ژبې او مذهب په اړوند پریکړو او همدارنګه د چلند او پوښښ په شان مسالو کې مناسب چلند غوره کاوه. فیلسوفانو او تاریخ پوهانو د ټولنې د حرکت د لوري په ټاکلو کې مهم رول درلود او کلتور ته له درناوی سره مل ؤ. په هره ټولنه کې د تاریخ په بیلابیلو پړاونو کې خلکو د هغه کولتور په اړوند چې دوی یې جوړونکي دي خپل غوراوی کړی دی .
هغوی غوره کړې ده چې څرنګه خپل آرمانونه او اند ښنې څرګندې کړي او یا دا چې په مذهبي مراسمو او یا د خوښۍ په دودونو کې څرنګه خپل ارزښتونه څرګند کړي.
خو د دموکراتیکو دولتونو د ټولنیز – کولتوري مسوولیت مفهوم یو نوی نوښت دی. د کولتوري سیاست نظریې له دویمې نړیوالې جګړې وروسته رواج شوي. په هغه خبرو اترو کې چې له دغه وخته وروسته مطرح شوي ، د کولتوري دموکراسۍ نظریه په کولتوري سیاست کې د یو مهم نووښت په توګه څرګنده شوې ده. په ټوله نړۍ کې د کولتور وزیرانو د نړۍ د ټولنیزو بهیرونو لکه د الکترونیکو ډله ایزو رسنیو، مدیرنېزیشن او همدارنګه د فردي له ځانه بېګانګې او د هغې له ویجاړونکی اغېز څخه په خبرتیا سره دغې نظریې ته علاقه ونښوده.
کولتوري سیاست د نړۍ په بېلو بېلو هیوادونو او د دموکراتیک کولتور د ودې دپاره هڅه، یو نړیوال بهیر دی چې په هر هیواد کې د سیمه ایزو ټولنیزو او سیاسي حالاتو پربنسټ بیلابېلې بڼې ځانته ته غوره کوي.
د پرمختیا په حال کې هیوادونو دپاره ، د کولتور په اړوند اساسي پوښتنه داده چې څرنګه ځایي دودونه کوم چې هغوی له خپل تېر وخت سره تړي او د راتلونکي دپاره دهغوی هیلې او آرمانونه جوړوي، په داسې حالت کې وساتي او پرختیا ورکړي چې د صنعتي نړۍ ښه او مثبت ټکي بې له دې چې بیخي په کې ډوب شي تر لاسه کړي. د ودې په حال کې ډیرو هیوادونو د کولتوري ښکیلاک پر اوږده تاریخ باندې د برۍ د پاره مبارزه کړې.
کولتوري ښکیلاک، چې د ودې په حال کې هیوادونو تیاترونه، کتابتونونه، رادیو او تلویزیونونه یې لا دمخه تر خپل ښکېلاکي واک لاندې راوستي ول، په پام کې نیسي .
سره ددې هر څه ، هغوی داسې نوي کونې او مصنوعي کولتور ته له راستنېدو څخه ډډه کوي ځکه دا دهغوی د ژوند له ربښتني حالاتو سره هېڅ سمون نه لري .
دغه هیوادونه غواړي مودرنیشن په ډیره ښه توګه او د خپل ځایي دودونو او رواجونو سره په سمون کې ترسره کړي. د بېلګې په

توګه ، د ودې په حال کې هیوادونه مخکې له هغې چې د تلویزیوني سیستمونو د بنې د بدلولو هڅه وکړي دداسې لارو چارو په لټه کې دي چې په لومړي ګام کې مطبوعاتو ته پراختیا ورکړي.
د صنعتي هیوادونو ستونزې او ګوانښونه هم له ځنې اړخونو څخه د ودې په حال کې هیوادونو له کولتوري ګوانښونو سره ورته دي او له ځنې اړخونو سره توپیر هم لري. د بېلګې په توګه له دویمې نړیوالې جګړې وروسته کله چې په اروپا کې د کولتوري سیاست جوړونکو د لومړي ځل دپاره « د عمومي کولتور د دموکراتیزه کولو » پروګرام پیل کړ، هغوی بېلابېلې لارې چارې و آزمویلې.
ځنې لارې چارې داسې وې چې موزیمونه او د غونډو تالارونه یې ددې دپاره غښتلي کول څو زیات خلک راټول شي، د موزیمونو او تالارونو د ټېکټونو دپاره یې مرستې ورکولې څو بې وزلي خلک دغو مرکزونو ته راشي، په ښوونځیو او روغتونونو کې وړیا کنسرتونه او پروګرامونه تر سره کېدل.
ددې ټولو هڅو سره سره ،د خلکو په هغه شمیر کې بدلون رانغی چې په خپله خوښه یې په هنري فعالیتونو کې ګډون کړی ؤ او یوازې پر ډېرو لږو کسانو او هغه خلکو یې اغیز درلوده چې لوړې زده کړې یې لرلې، بدایه ول او د منځني عمر کسان ول.

د کولتوري دموکراسۍ د غښتلي کولو لارې چارې

ټولنې ته روح ورکول او د هغې ژوندي ساتل، د کولتوري دموکراسۍ د هدفونو د پېژاندلو او تایید دپاره د ډېرې ښې وسیلې په توګه په پام کې نیول شوي. په ډېرو ټولنو کې د ژوندیو طرحو په اړه انه کې دا هڅه کېږي څو یو سازمان ورکوونکی هنرمند د هنري او سازماني مهارتونو څخه په ګټې اخیستو سره د ټولنې له غړیو سره مرسته وکړي څو خپل کولتوري هویتونه وپېژني او بیان کړي.
همدارنګه د اروپا کولتوري سیاست جوړونکو له دویمې نړیوالې جګړې وروسته خپل پام هغه مسالو ته واړوه چې د الکترونکي عمومي رسنیو څخه راپیداشوي ول. او لاندې پوښتنو ته د ځواب موندلو په لټه کې ول:
څنګه دموکراتیکې رسنۍ او مطبوعات وهڅوي او ترې ساتنه وکړي؟
څنګه د مطبوعاتو په پراختیا سره کولی شو خلکو ته ددې وس ورکړو څو له مطبوعاتو څخه د خپلو نظریو د آزاده څرګندولو دپاره ګټه واخلي او دې ته اړ نه وي لکه د تل په شان بې له هیڅ راز مرستې په بند کې ایسار پاتې شي؟
څنګه کولی شو کولتوري مخامخ او ژوندي ګډ فعالیتونه په داسې یوه ټولنه کې چې د بېشمېره تولیداتو سره مخامخ ده، و هڅوو او غښتلي کړو؟
ډېرې هغه هڅې چې د کولتوري سیاستونو د ترسره کولو هیله لري، اساسي هدف یې دادی څو وښایي د کولتوري پراختیا مهمه دنده ،د کولتوري خپرونو د لارو چارو او د تولید د وسایلو او ابزارو غښتلتیا ده، نه د هغوی هدفونه. د کولتوري دموکراسۍ هدف د کولتوري ګډون لارو چارو ته مرسته ده لکه د آسانتیاو، تجهیزاتو، ودانیو، زده کړې او بوختیاو چارو ته مرسته، داسې چې د کولتوري چارو مینه وال وکړی شي په هغې کې ګډون وکړي.
داکار په حقیقت کې له دې سره توپیر لري چې یو عمومي کتابتون چې ټول ترې وړیا ګټه اخیستلی وشي (زیات شمیر موجوده دموکراتیک کولتوري بنسټونه) او یا داسې یو سیستم چې په هغې کې د کتاب د لوستلو مینه وال د کتاب د برابرولو او دهغې د ساتلو دپاره په شخصي کتابتونو کې پیسې ورکړي.
یانې دداسې عمومي کتابتونونو له شتوالي پرته چې ټول ورته لاس رسی ولري، په اتوماته توګه د کتاب لوستلو کچه په سلو کې شل ښکته راځي.

د کولتوري دموکراسۍ شرطونه

د کولتوري دموکراسۍ د پلي کولو په لاره کې زیات خنډونه پراته دي. د کولتوري دموکراسۍ پلویانو ته ډیره مهمه خبره داده څو په ذهن کې یو ستر انځور وساتل شي. کارلوس فونئنتس زموږ وخت داسې تعریفوي: «زموږ وخت یو داسې وخت دی چې د کولتورونو تاریخ یې غوره لوبغاړي دي. «

په ټوله نړۍ کې ، هره خوا چې وګورو د سیاسي او اقتصادي امپریالستي ځواکونو د یوشان کولو د فشارونو تر وړاندې د کولتورونو سخت ټینګار روان دی .

شلمه پېړۍ د خپلواکو دولتونو د منځ ته راتلو او د دولتونو تر منځ د قومي او کولتوري ډلو د راڅرګندېدو او د لویدیزڅ ډوله پرمختیا پر خلاف د مبارزو شاهده وه.

د یویشتمې پېړۍ په لومړۍ لسیزه کې ددې دپاره چې په خلکو کې د فرهنګي دموکراسۍ هیلې ژوندي وساتل شي، د یو ستر نړیوال او تاریخي انځور لرل ، اړین کار بلل کېږي. خو سره له دې هم د ناهیلۍ ډېرې نښې لیدل کېږي: څومره چې یو له بل سره مینه او درناوی د نړیوال کولتور یوه برخه ده ،قومي پاکونه، نسل وژنه، نژاد پالنه او ټکونه هم په هماغه کچه د نړیوال کولتور یوه برخه جوړوي.

په هر حال دغه پوښتنه شته چې کولتوري دموکراسي تر کومه بریده کولی شي د خپل کولتوري راتلونکې په اړوند د انسان د نا هیلۍ عوامل له منځه یوسي او آیا کولتوري دموکراسي کولی شي دملي او سیمه ایز کولتور ارزښتونه وساتي او ضمانت یې وکړي او که نه؟